

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ÇEVREYE DUYARLI TÜKETİM
DAVRANIŞI ÜZERİNE ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA

ESEN DABLAN

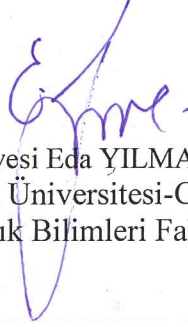
DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ EDA YILMAZ ALARÇİN

SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SAĞLIK YÖNETİMİ

İSTANBUL-2019

Bu çalışma 21.06.2019 Tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Sağlık Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Dr.Öğr.Üyesi Eda YILMAZ ALARÇİN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Banu KUMBASAR
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Emrah ÖNDER
İstanbul Üniversitesi
İşletme Fakültesi

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

Esen DABLAN

İTHAF

Hayatımın her anında beni koşulsuz destekleyen çok sevgili aileme ve biricik kıymetlim
Nehir'e ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmama başladığım ilk günden, tez çalışmamı sonlandırdığım güne dek beni sabırla dinleyen, yönlendiren, desteğini, yardımını ve güler yüzünü benden hiçbir zaman esirgemeyen çok kıymetli tez danışmanım ve değerli hocam sayım Dr. Öğr. Üyesi Eda YILMAZ ALARÇİN'e,

Lisansüstü eğitimim süresince bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve üzerimde emeklerini daima hissettiğim kıymetli hocalarıma,

Öğrenciliğim süresince hayatıma dokunup bana kattıklarıyla beni sürekli cesaretlendiren, bana karşı güvenlerini hiç yitirmeden beni daima destekleyen ve ellerini omuzuma koyup her zaman yanımda olduklarını hissettiren, servetim olan kardeşlerime, can arkadaşlarıma, güzel yürekli öğrencilerime ve ismini sayamadığım daha pek çok gizli kahramana,

En içten ve samimi duygularımla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	İİ
BEYAN.....	İİİ
İTHAF.....	İV
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	Xİ
ŞEKİLLER LİSTESİ	XV
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ	XVİ
ÖZET	XVİİ
ABSTRACT.....	XVİİİ
1 GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2 GENEL BİLGİLER	3
2.1 Toplumsal Cinsiyet.....	3
2.1.1 Cinsiyet Kavramı	5
2.1.2 Cinsiyet-Rol İlişkisi	6
2.1.3 Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	7
2.1.4 Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açıklayan Kuramlar	9
2.1.4.1 Biyolojik Kuram	9
2.1.4.2 Sosyal Rol Kuramı.....	10
2.1.4.3 Psikanalitik Kuram	10
2.1.4.4 Evrimsel Psikoloji Kuramı.....	12
2.1.4.5 Sosyal Bilişsel Kuram.....	12
2.1.4.6 Yapısal İşlevselci Kuram	13
2.1.4.7 Sembolik Etkileşimcilik Kuramı	14
2.1.4.8 Etkileşimsel Kuram.....	15
2.1.4.9 Bilişsel Gelişim Kuramı.....	16
2.1.4.10 Sosyal Baskınlık Kuramı.....	17
2.1.4.11 Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı.....	17
2.1.5 Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanılması.....	19
2.1.5.1 Aile.....	19
2.1.5.2 Eğitim.....	20

2.1.5.3	İnanç ve Din.....	21
2.1.5.4	Gelenekler.....	23
2.1.5.5	Arkadaşlar.....	23
2.1.5.6	Hukuk.....	24
2.1.5.7	Ekonomi.....	25
2.1.5.8	Kitle İletişim Araçları.....	26
2.2	Çevre.....	26
2.2.1	Çevre Kavramı.....	27
2.2.1.1	Biyolojik Çevre.....	28
2.2.1.2	Fiziksel Çevre.....	29
2.2.1.3	Sosyal Çevre.....	29
2.2.1.4	Kültürel Çevre.....	30
2.2.2	Çevresel Sorunlar ve Nedenleri.....	30
2.2.2.1	Hava Kirliliği.....	34
2.2.2.2	Su Kirliliği.....	37
2.2.2.3	Toprak Kirliliği.....	40
2.2.2.4	Gürültü Kirliliği.....	41
2.2.2.5	Radyoaktif Kirlilik.....	44
2.2.2.6	Elektromanyetik Kirlilik.....	46
2.2.2.7	Görüntü Kirliliği.....	47
2.2.3	Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci.....	48
2.2.4	Çevre Etiği.....	53
2.3	Tüketici Kavramı ve Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı.....	55
2.3.1	Tüketici Kavramı.....	56
2.3.2	Tüketim Davranışı.....	56
2.3.3	Tüketim Davranışını Etkileyen Faktörler.....	58
2.3.3.1	Kişisel Faktörler.....	59
2.3.3.2	Sosyal Faktörler.....	62
2.3.3.3	Psikolojik Faktörler.....	64
2.3.3.4	Kültürel Faktörler.....	67
2.3.4	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı.....	69
2.3.5	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışının Gelişimi.....	71
2.3.6	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı ile İlişkili Kavramlar.....	74

2.3.6.1	Yeşil (Çevreci) Tüketici.....	74
2.3.6.2	Yeşil Ürün.....	78
2.3.6.3	Yeşil Pazarlama	79
2.3.6.4	Yeşil Reklam.....	81
2.3.6.5	Geri Dönüşüm.....	82
2.3.7	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışını Açıklayan Kuramlar	84
2.3.7.1	Schwartz'ın Değer Kuramı	85
2.3.7.2	Çevresel Tutum ve Yeni Çevresel Paradigma	85
2.3.7.3	Altruizm ve Norm-Aktivasyon Kuramı	87
2.3.7.4	Değer-İnanç-Norm Kuramı.....	88
3	GEREÇ VE YÖNTEM.....	90
3.1	Araştırmanın Amacı ve Önemi	90
3.2	Araştırmanın Kısıtları	90
3.3	Araştırmanın Modeli.....	91
3.4	Araştırmanın Hipotezleri	92
3.5	Araştırmanın Evreni ve Örneklem Süreci.....	95
3.6	Veri Toplama Araçları	96
3.7	Araştırmanın Uygulanması ve Verilerin Toplanması.....	97
3.8	Araştırma Verilerinin Analizi	98
4	BULGULAR.....	99
4.1	Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	99
4.1.1	Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımları	99
4.1.2	Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımları.....	100
4.1.3	Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	100
4.1.4	Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları	101
4.1.5	Katılımcıların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımları	101
4.1.6	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları	101
4.1.7	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları	102
4.1.8	Katılımcıların Aile Aylık Ortalama Gelir Düzeylerine Göre Dağılımları	103
4.1.9	Katılımcıların Çocukluklarını Geçirdikleri Ortama Yönelik Dağılımlar	103
4.1.10	Katılımcıların Şu An Kiminle Birlikte Yaşadıklarına Yönelik Dağılımlar	104
4.2	Araştırmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Bulgular	105

4.3	Araştırmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bulgular	108
4.3.1	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi	108
4.3.2	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi	109
4.3.3	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi	110
4.4	Araştırmaya Katılanların Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışını Ölçmeye Yönelik Bulgular	111
4.4.1	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği	111
4.4.2	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Güvenilirlik Analizi	113
4.4.3	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Faktör Analizi	116
4.4.4	Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Normallik Testleri	120
4.4.5	Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı	126
4.4.6	Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı	127
4.4.7	Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	128
4.4.8	Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	128
4.4.9	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı	129
4.4.10	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Geri Dönüşüm Davranışı	130
4.4.11	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	131
4.4.12	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	131
4.4.13	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı	132
4.4.14	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı	133
4.4.15	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	134
4.4.16	Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	135
4.4.17	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı	135
4.4.18	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı	136
4.4.19	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	137
4.4.20	Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	138
4.4.21	Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Enerji Tasarrufu Davranışı	139

4.4.22	Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Geri Dönüşüm Davranışı	139
4.4.23	Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	140
4.4.24	Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	141
4.4.25	Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Enerji Tasarrufu Davranışı.....	142
4.4.26	Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Geri Dönüşüm Davranışı.....	142
4.4.27	Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	143
4.4.28	Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	144
4.4.29	Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Enerji Tasarrufu Davranışı	145
4.4.30	Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Geri Dönüşüm Davranışı...	146
4.4.31	Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	147
4.4.32	Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	148
5	TARTIŞMA	150
	KAYNAKLAR	156
	FORMLAR	176
	ETİK KURUL KARARI	178
	İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....	180
	ÖZGEÇMİŞ	181

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2-1: Temiz havada ve kirli havada bulunan bileşen oranları.....	36
Tablo 2-2: Kirletici kaynaklar.....	39
Tablo 2-3: Çeşitli gürültü türlerinin desibel dereceleri ve etkileri.....	43
Tablo 2-4: Yeşil tüketici tipolojisi	75
Tablo 3-1: Bölümlerine göre öğrenci sayıları.....	95
Tablo 4-1 : Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımları.....	99
Tablo 4-2: Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları	100
Tablo 4-3: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları	100
Tablo 4-4: Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları.....	101
Tablo 4-5: Katılımcıların çalışma durumlarına göre dağılımları.....	101
Tablo 4-6: Katılımcıların anne eğitim düzeylerine göre dağılımları	102
Tablo 4-7: Katılımcıların baba eğitim düzeylerine göre dağılımları	102
Tablo 4-8: Katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeylerine göre dağılımları.....	103
Tablo 4-9: Katılımcıların çocukluklarını geçirdikleri ortama yönelik dağılımlar	104
Tablo 4-10: Katılımcıların şu an kiminle birlikte yaşadıklarına yönelik dağılımlar	104
Tablo 4-11: Toplumsal cinsiyet rollerinin frekans ve yüzde dağılımları.....	105
Tablo 4-12: Kadınsılık ve erkeksilik ölçeklerine ilişkin bulgular	105
Tablo 4-13: BEM Cinsiyet Rolü Envanteri ifadelerinin en küçük, en büyük, ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin bulgular	107
Tablo 4-14: Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri çapraz tablosu.....	108
Tablo 4-15: Katılımcıların anne eğitim düzeyi ve toplumsal cinsiyet rolleri çapraz tablosu	109
Tablo 4-16: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rolleri çapraz tablosu.....	110
Tablo 4-17: Çevreye duyarlı tüketim davranışına ilişkin dağılımlar	112

Tablo 4-18: Ölçeğin güvenilirlik analizine yönelik istatistik bulgular	114
Tablo 4-19: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği uygunluk ölçümü ve Bartlett Testi	116
Tablo 4-20: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği toplam açıklanan varyansı	117
Tablo 4-21: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğine uygulanan faktör analizi.....	118
Tablo 4-22: Faktörlerin güvenilirlik analizine ilişkin bulgular	120
Tablo 4-23: Enerji tasarrufu davranışı faktörü normallik testi bulguları.....	120
Tablo 4-24: Geri dönüşüm davranışı faktörü normallik testi bulguları	122
Tablo 4-25: Ekolojik bilinçli karar verme faktörü normallik testi bulguları	123
Tablo 4-26: Çevresel sorunları anlama faktörü normallik testi bulguları.....	125
Tablo 4-27: Katılımcıların yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	127
Tablo 4-28: Katılımcıların yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	127
Tablo 4-29: Katılımcıların yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	128
Tablo 4-30: Katılımcıların yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	129
Tablo 4-31: Katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	130
Tablo 4-32: Katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	130
Tablo 4-33: Katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	131
Tablo 4-34: Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	132
Tablo 4-35: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	133

Tablo 4-36: Anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	134
Tablo 4-37: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız t-Testi sonuçları	134
Tablo 4-38: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	135
Tablo 4-39: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	136
Tablo 4-40: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	137
Tablo 4-41: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	138
Tablo 4-42: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	138
Tablo 4-43: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	139
Tablo 4-44: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	140
Tablo 4-45: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	141
Tablo 4-46: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	141
Tablo 4-47: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları	142
Tablo 4-48: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile geri dönüşüm davranışı faktörü bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	143
Tablo 4-49: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	144

Tablo 4-50: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları.....	145
Tablo 4-51: Toplumsal cinsiyet rollerine göre enerji tasarrufu davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	146
Tablo 4-52: Toplumsal cinsiyet rollerine göre geri dönüşüm davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	147
Tablo 4-53: Toplumsal cinsiyet rollerine göre ekolojik bilinçli karar verme davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	148
Tablo 4-54: Toplumsal cinsiyet rollerine göre çevresel sorunları anlama davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2-1: Uyarıcı-tepki modeli	58
Şekil 2-2: Tüketim davranışını etkileyen faktörler	58
Şekil 2-3: Motivasyon ve davranış	64
Şekil 2-4: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi	65
Şekil 2-5: Norm aktivasyon kuramının aracı modeli	87
Şekil 2-6: Norm aktivasyon kuramının düzenleyici modeli	88
Şekil 2-7: Değer-İnanç-Norm Kuramı modeli	89
Şekil 3-1 : Araştırma modeli	92
Şekil 4-1: Enerji tasarrufu davranışı histogram grafiği	121
Şekil 4-2: Enerji tasarrufu davranışı Q-Q Plot grafiği	121
Şekil 4-3: Geri dönüşüm davranışı histogram grafiği	122
Şekil 4-4: Geri dönüşüm davranışı Q-Q Plot grafiği	123
Şekil 4-5: Ekolojik bilinçli karar verme histogram grafiği	124
Şekil 4-6: Ekolojik bilinçli karar verme Q-Q Plot grafiği	124
Şekil 4-7: Çevresel sorunları anlama histogram grafiği	125
Şekil 4-8: Çevresel sorunları anlama Q-Q Plot grafiği	126

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

ark. = Arkadaşları

vs. = Vesaire

yy. =Yüzyıl

ppm = Parts per million (milyonda bir)

WWD = World Water Day

AFAD = Afet ve Acil Durum

rem = Röntgen equivalent man (radyasyon ölçüm birimi)

MS = Multiple Skleroz

OECD = Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü)

ÖZET

DABLAN, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Kadın ve erkek, topluluklar halinde yaşayan insanların, sahip oldukları biyolojik cinsiyeti tanımlayan kavramlardır. Günlük hayatta yaygın olarak kullanılan bu kavramların çizdiği sınırlar dahilinde bireyler, yaşadıkları toplumlarda belirli rolleri yüklenmektedirler. Kadınlık veya erkeklik biyolojik bir sınıflandırma olarak kabul edilse de sosyolojik anlamda bu kavramlar sahip olunan rollerin toplumsal anlamını ifade etmektedir.

Tüketim, ihtiyaçların ortaya çıkması ile başlayan ve ihtiyacın karşılanmasını ve sonrasını da kapsayan bir süreçtir. Gündelik yaşamda ihtiyaçları karşılamak için mal ve hizmet kullanmak tüketim olarak adlandırılmaktadır. Tüketimi gerçekleştiren, mal ve hizmetleri kullanan kişiler ise tüketicilerdir. Cinsiyet, pazarlamada kullanılmakta olan önemli bir tüketim davranışı bölümlendirme ölçütüdür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri de tüketim ile ilişkili her türlü davranışı, kullanımı ve etkiyi şekillendirmektedir.

Bu çalışma İstanbul'da bulunan bir devlet üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesinde eğitim alan öğrencilerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tüketim davranışı sırasında çevreye karşı duyarlılıkları incelenmiş ve toplanan verilerin analizleri IBM SPSS İstatistik 20 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Yapılan analizler ile frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmış, güvenilirlik ve faktör analizleri yapılmış ve belirli parametrik testler kullanılmıştır. Analizler sonucunda ölçeklerin alt boyutları bulunmuş, ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Analizler katılımcıların dört farklı cinsiyet rolü altında da dağıldıklarını göstermiştir. Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğinin de dört faktörü bulunmuş ve bu faktörlerin öğrencilerin cinsiyet rolleri ile ilişkisi irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Roller, Çevre, Tüketim Davranışı, Yeşil Pazarlama

ABSTRACT

DABLAN, E. (2019). A Study to Measure the Effects of Gender Roles on Environmental Sensitive Consumption Behavior. Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Education, Department of Health Management. Master's Thesis. İstanbul.

Female and male are the sex types that people have. Within the boundaries drawn by these biological terms, individuals are given certain roles in the societies they live in. Although sex types are is considered as a biological classification, in sociological terms feminity or masculinity express the social meaning of the roles they possess.

The use of products and services to meet the needs of is called consumption. Consumption is a process that starts with the emergence of needs and covers them after they are eliminated. Poeples who perform consumption and use products and services are called consumers. Sex is a significant consumption behavior criterion used in marketing. Therefore, social roles of sexes which called gender, shape all behaviors, uses and impacts related to consumption.

This study was carried out with the students who were educated in the health sciences faculty of a public university in Istanbul. The sensitivity of the students to the environment during the consumption was examined and the collected data were analyzed through the IBM SPSS Statistics 20 package program. As a result of analyzes, frequency and percentage distributions were calculated, reliability and factor analyze were performed and certain parametric tests were used. Also, the sub-dimensions of the scales were found and their averages and standard deviations were calculated. The analyzes showed that the students were distributed under four different gender roles and four factors have been found in the environmentally sensitive consumption behavior scale. Finally, the relationship of these factors with gender roles of the students was examined.

Key Words: Gender, Gender Roles, Environment, Consumption Behaviour, Green Marketing

1 GİRİŞ VE AMAÇ

Sosyolojik ve psikolojik temelli çalışmalar biyolojik cinsiyet farklılıklarını toplumsal anlamda ele aldığında, kadın ve erkeklerin pek çok farklı biçimde sosyalleştiklerini ve toplumda birbirinden çok farklı roller üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Bu toplumsal roller kuramsal olarak sosyal rol teorisine ve evrimsel psikolojiye dayandırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan bu rol farklılıkları, özünde bireylerin sosyal ve kültürel farklılıklarını da ortaya koymaktadır.

Tüketim davranışı insanlığın var olduğu günden bu yana süregelen bir faaliyettir. Tüketici olmak da bu bağlamda, bütün bireylere özgü ve değişmez bir özellik niteliği taşımaktadır. Tüm insanların ortak paydalarından biri olan ve yaşamın büyük bir bölümünü oluşturan tüketim süreci, tüketicilerin bireysel özelliklerine, satın alma kararlarına ve davranışlarına bağlı olarak kimi zaman basit kimi zaman da karmaşık bir yapı gösterebilmektedir.

Tüketim faaliyetlerinin artması ile birlikte çevresel kaynaklarda yaşanan azalmalar canlı yaşamı tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Bu durum tüketicilerin çevre sorunlarına karşı ilgi düzeyini arttırmış, aynı zamanda çevresel bilincin artmasına ön ayak olmuştur. Çevresel bilincin günden güne artması da çevre sorunları konusunda hassas bir tüketim anlayışının oluşmasına sebep olmuştur.

Toplumdaki çevresel bilincin son yıllarda giderek artmaya başlaması, ürün ve hizmet üreten işletmeleri çevreye zarar verecek olan sorunlar karşısında daha hassas davranmaya itmekte ve sürdürülebilirliği sağlamanın yanı sıra tüketici memnuniyetini arttırmak açısından da çevreci ürünler üretmeye teşvik etmektedir. Çevreye karşı daha duyarlı üretim süreçleri benimsemek ve zararsız ürün veya hizmet üretimi gerçekleştirmek, işletmeler açısından önemli bir toplumsal sorumluluk olarak ele alınmaktadır. Günümüz tüketicileri de çevresel sorumluluklarının farkında olan ve bu doğrultuda stratejiler geliştiren işletmeleri desteklemek ve doğaya zarar verecek uygulamaların gerçekleştirilmesini engellemek noktasında çevreye karşı daha duyarlı olan tüketim davranışlarını benimsemektedir.

Üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiş olan, toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerine etkisinin ölçülmesine yönelik yapılan

bu araştırma, söz konusu tüketim faaliyetlerini ilişki, kullanım, kapsam, nitelik vb. yönlerden etkileyen toplumsal cinsiyet rollerini tespit etmeyi, bu cinsiyet rollerinin farklılıklarının ve eşitsizliklerinin çevre ile ilişkisini ve bu ilişkinin tüketim davranışına yönelik etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, toplumda yer edinen cinsiyet rollerinin bireye yüklediği sorumluluklar ışığında, “çevreye duyarlı tüketim davranışı” geniş bir kapsamda ele alınmıştır.

2 GENEL BİLGİLER

2.1 Toplumsal Cinsiyet

Yaşamın varlığından beri insanlar bir topluluk içerisinde yaşamaktadırlar. Kadın ve erkek terimleri, günlük hayattaki kullanımı ile insanların biyolojik anlamda dişi veya erkek oluşunu tanımlarken aynı zamanda toplumun bireyi dahil ettiği roller sistemi içerisinde sosyal olarak kadın ve erkek oluşunu da belirten terimlerdir (Vatandaş, 2007). Biyolojik açıdan birbirinden farklı olan kadınlık ve erkeklik “cinsiyet” kelimesi ile tanımlanmaktadır. Fakat kadın ve erkek olmak sadece biyoloji ile ilgili değildir ve bu iki terim birey olmanın toplumsal anlamını belirtmek için de kullanılmaktadır (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumdaki sosyal ve kültürel farklılıkların belirlediği cinsiyeti tanımını, cinsiyetin biyolojik anlamından ayırmak için kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmış ve 1960’ların sonu ve 1970’lerin başı itibariyle biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirinden ayrılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının sosyolojiye kazandırılmasına ön ayak olan Ann Oakley, 1972 yılında yayımladığı “Sex, Gender and Society” adlı yayınında cinsiyetin biyolojik açıdan erkek ve kadın ayrımı yönünü “sex” ifadesi ile anlatırken, erkek ve kadın arasındaki toplumsal eşitsizliği de “gender” ifadesi ile açıklamıştır. Bu ifade literatürde toplumsal cinsiyet olarak yer edinmektedir.

Toplumsal cinsiyet, toplumların kendi eliyle yarattığı ve toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösteren sosyal bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet genel anlamıyla ele alındığında, kadın ve erkeğin toplum tarafından nasıl görüldüğünü ve toplumun kadın ve erkeklerden neler beklediğini açıklar. Toplumsal cinsiyet, bireylerin günlük hayatlarındaki rollerini, sorumluluklarını, birbirleriyle olan iletişimlerini ve ilişkilerini etkileyen temel kavramlardan biridir. 1980’li yıllarda toplumsallaşma teorilerinde toplumsal cinsiyet kavramı; yaş ilerledikçe edinilen, büyük oranda sabit, değişime dirençli ve statik bir olgu olarak ele alınmaktayken günümüz koşullarında toplumsal cinsiyet kavramının çizilen bu keskin sınırların dışına çıkmakta olduğu görülmektedir (West ve Zimmerman, 1987). Temelde toplumsal cinsiyet, toplumsal kurumlardan birisi olan aile kurumu içerisinde kazanılmaya başlanmaktadır. İlerleyen yaşlarda ise birey, diğer toplumsal kurumların da etkisi ile eğitim hayatı, çalışma hayatı

ve her türlü sosyalleşme faaliyetlerini kapsayan süreçte cinsiyetine göre rolleri öğrenmeye devam etmektedir (Gülbaş, 2013).

Erkekler ve kadınlar, insanlık tarihi boyunca sürekli olarak, cinsiyetlerine özgü davranışlar sergilemek durumunda kalmışlardır. Geçmişten günümüze kadar, insanlar arasında doğuştan itibaren var olan biyolojik farklılıklar, bütün toplumlarda kendi kültürlerine uygun olarak yorumlanmış ve bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Kadınların ve erkeklerin hangi kişisel özelliklere sahip olmaları gerektiğine, hangi tutum ve davranışları sergileyeceklerine, hangi haklara kimin ne derecede sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilmiştir (Kaplan, 2016). Topluluklar, mensubu olan bireylerden, doğuştan sahip oldukları ve değişmez olarak kabul ettikleri biyolojik cinsiyetlerine göre davranışlar sergilemesini istemektedir. Bunun yanı sıra toplumun hazırladığı davranışlar örgüsünü kabullenmesi ve buna ayak uydurması için de bireyi zorlamaktadır. Bireyler içinde buldukları topluluklar tarafından farklı roller öğrenmeye itilmekte ve sosyal yaşamları süresince bu rollere uygun bir yaşam biçimi benimsemeleri beklenmektedir. Babalık, annelik, askerlik vb. kadınsılığı ve erkeksiliği içeren toplumsal cinsiyet rolleri bu toplumsallaşma süreci içerisinde kazanılan rollerden bazılarıdır (Zastrow, 2010; aktaran, Karaca,2013).

Toplumsal cinsiyet rolleri; toplumların biyolojik cinsiyetlere atfettiği ve bu cinsiyetlerden yapmalarını beklediği davranışlar bütünüdür ve kadın veya erkek olmanın davranışsal yönüyle ilgilenmektedir. İnsanların bu beklentilere uyması noktasında kişiler arası önemli farklılıklar bulunmaktadır, dolayısıyla toplumun cinsiyete atfettiği roller, bireyin cinsel tercihleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Atış, 2010). Bir başka ifadeyle, biyolojik olarak kadın kimliğine sahip olan bireylerin erkeklere oranla daha çok kadınsı-feminen, erkek kimliğine sahip bireylerin ise kadınlara oranla daha erkeksi-maskülen olmasında toplumsal cinsiyet rolleri büyük bir anlam ifade etmektedir (Martin, 1990).

Toplum, kadına ve erkeğe farklı şekillerde davranmakta; kadına ve erkeğe farklı davranışlar, görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede kız ve erkek çocuklarından küçük yaşlardan itibaren farklı oyunlar oynamaları, farklı oyuncaklara yönelmeleri, farklı renkte kıyafetler giymeleri veya “cinsiyet” ile bağdaştırılmış farklı meslek gruplarını seçmeleri beklenmektedir. Yapılması gereken işler “kadın işi” ya da “erkek işi” şeklinde etiketlenmekte ve belirli çizgilerle sınırlandırılmaktadır. Bu şekilde

gelişen toplumsal cinsiyet rollerini temel alan anlayışlar, aile hayatında, okulda, iş hayatında ve sosyal toplumun her alanında kadın ve erkek rollerini belirlemekte ve zaman içerisinde kadın ve erkek arasında ast üst ilişkisine dayalı bir sistem oluşmasına sebep olmaktadır (Akkırman, 2017). Bilinen bütün toplumlarda kadınların erkeklere oranla daha düşük bir statüde kabul edildiği görülmektedir. Cinsiyetler arasında eşitliğe çok nadir rastlanılmakta, erkek egemenliği evrensel kabul edilebilecek kadar yaygın bir görüş olarak benimsenmekte ve bilinen çoğu toplumda kadınlar ast konumda tutulmaktadır (Friedl, 1978). Örneğin; tarihin eski dönemlerinden beri güç, babaya ve kocaya aittir ve devlet yönetimlerinden başlayarak toplumun en küçük birimi olan aileye kadar tüm kararlar erkekler tarafından verilmektedir. Evin başında olan, evin sorumluluklarını alan ve ekonomik güce sahip olan kişi yine erkektir. Buna karşılık çocuklarla ve ev işleri ile ilgili bütün sorumluluklar kadınlar tarafından yerine getirilmektedir (Yeşil, 2014). Günümüzde de devam eden bu bakış açısına göre iş hayatına büyük anlamda giriş yapmış olan kadınların, anaç olması gerekçesiyle, ev içi rollerde veya daha çok özel alanlarda öğretmenlik, hemşirelik veya bakım gerektiren mesleklerde çalışmaları beklenmektedir. Erkeklerin ise ev dışında daha çok kamuya açık alanlarda ve evin geçiminin büyük bölümünü üstlenmiş şekilde bir çalışma hayatına sahip olmaları beklenmektedir (Gürkan, 2017).

Genel bir ifadeyle, biyolojik cinsiyet, kişi doğmadan oluşan fizyolojik bir özelliktir; ancak doğumla birlikte öğretilmeye, öğrenilmeye başlanılan toplumsal cinsiyettir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bariz farklar bulunmaktadır. Buna karşın toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramlarını birbirinden tam anlamıyla da ayırmak mümkün değildir. Bunun sebebi toplumun kadınlardan veya erkeklerden beklediği davranışların, kişilerin fiziksel bedenlerine ilişkin gözlemler sonucunda belirlenmesidir. Bir anlamda toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyet kavramını da içine alacak şekilde tanımlanmaktadır (Bekleviç, 2013).

2.1.1 Cinsiyet Kavramı

Cinsiyet; kromozom yapılarına göre belirlenen, biyolojik ve fizyolojik özelliklerle kendini ortaya koyan ve bireyleri kadın ve erkek olarak isimlendiren doğal bir oluşumdur. Bebekler, henüz ana rahminde fetüs iken sahip oldukları kromozomal yapıya göre kadın veya erkek olarak nitelendirilmektedirler. Yine de cinsiyet bazı kaynaklarda sadece

doğuştan gelen biyolojik bir özellik olarak değil; aynı zamanda sınıflandırma yapılırken kullanılan en önemli fiziksel özellik olarak tanımlanmaktadır (Dikmen, 2010).

İnsanlığın evrimi boyunca cinsiyet kavramı birçok bilim dalının ilgisini çekmiştir. Özellikle biyoloji, psikoloji ve antropoloji alanlarında cinsiyet kavramı önemli bir anlama sahiptir. Bunun sebebi cinsiyet kavramının kadın ve erkekler üzerinde farklı etkilerinin olması ve bu etkilerin bilimsel anlamda büyük bir inceleme alanına sahip olmasıdır. Bireyler üzerindeki bu etkilere örnek vermek gerekirse; erkeklerin kadınlara göre daha saldırgan ve bağımsız davrandığı gözlemlenmektedir. Erkekler dış ortamı kontrol etme ve değiştirme kabiliyetlerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu düşündüklerinden kendinden emin, cesur ve daha dışa dönük tavırlar sergiledikleri ileri sürülmektedir. Kadınların ise daha içe dönük ve duygusal açıdan kararsız bir yapıya sahip oldukları varsayılmakla birlikte onlardan insan ilişkilerinde daha duyarlı ve algısal davranmaları ve ilişkilerinde bağlılığa daha çok önem vermeleri beklenmektedir (Oakley, 1972). Donald Symons'un 1979 yılında kaleme almış olduğu "The Evolution of Human Sexuality" adlı kitapta yer alan ve heteroseksüellerin çıkarları, davranışları ve motivasyonları üzerine yapılan çalışmalarda erkeklerin cinsel yönelimlerinde kadınlardan daha istekli ve ayırım gözetmez oldukları, kadınların da potansiyel bir erkeğin fiziksel cazibesini ve gençliğini erkeklere oranla daha az dikkate aldıkları sonuçlarına ulaşılmaktadır. Kültürler arası araştırmalar da aynı şekilde erkeklerin arkadaş seçiminde fiziksel çekiciliğe kadınlardan çok daha fazla önem verdikleri görüşünü desteklemiştir (Thornhill, 1996).

2.1.2 Cinsiyet-Rol İlişkisi

Rol, insanlardan beklenen tutum ve davranışları, kişinin sahip olduğu istekleri, gerçekleştirmek istediği hedefleri, inançları, duyguları ve değer yargılarını bütünüyle ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyet rolü ise, toplumun tanımladığı, belli bir cinsiyet için kabul edilen ve aynı cinsiyete sahip bireylerden yerine getirilmesini beklediği ve bu şekilde kabul edilebilirliğini ölçtüğü davranış biçimleridir. Başka bir ifade ile bir kişinin sahip olduğu cinsiyet kimliğiyle uyumlu olan ve karakterini ifade etmeye yarayan her türlü davranış biçimi cinsiyet rolü kapsamında değerlendirilmektedir. Cinsiyete özgü roller bulunan toplumun kişilerden beklentileri ve doğdukları toplumun gelenek ve görenekleri doğrultusunda şekillenmektedir (Gülbaş, 2013).

Erkekler ve kadınlar arasında çok açık biyolojik farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar anatomik, cinsel ve hormonal farklılıklardır. Örneğin; erkekler hormonal yapıları doğrultusunda kadınlara göre çoğunlukla daha uzun, daha ağır ve fiziksel olarak daha güçlü bir yapıya sahiptirler. Bu sebeple erkek ve kadınlar arasındaki doğumdan gelen farklı işlevler, minimal düzeyde de olsa belirli sosyal gereklilikler doğurmaktadır (Delphy, 2002). Başka bir ifadeyle; cinsiyetler arasındaki bu biyolojik farklılıklar, cinsiyet rollerinin şekillenmesine de temel oluşturmaktadırlar.

Toplumda kadın ve erkeğe atfedilen farklı farklı roller bulunmaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet ideolojisi, erkeklerin egemenlik alanının iş yeri, kadınların egemenlik alanının ise ev ve ev işleri olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda toplum, erkeklerin daha çok erkeksi-maskülen olarak tanımlanan, kadınların ise kadımsı-feminen olarak tanımlanan cinsiyet rollerini benimsemelerini beklemektedir. Spence ve Helmreich'in 1972 yılında geliştirmiş olduğu "Kadınlara Yönelik Tutum Ölçeği (Attitudes Toward Women Scale)" ne göre kadınlar ve erkekler arasında ciddi anlamda rol farklılıkları bulunmaktadır. Spence ve Helmreich (1972)'e göre kadınlar iletişim kurma noktasında erkeklere oranla daha az kaba ve müstehcen davranışlar sergilemektedirler. Aile kurumu içerisinde kadınlar, sahip oldukları haklar konusunda erkeklere oranla daha az endişelenmekte ve iyi bir eş ve anne olma konusunda daha özenli davranmaktadırlar. Eğitim söz konusu olduğunda ise erkek çocuklar kız çocuklara oranla daha fazla cesaretlendirilmekte ve erkek çocuklara daha fazla hak tanınmaktadır. Görüldüğü gibi erkeklere ve kadınlara yönelik tutumlarda etnik ve kültürel kökenli pek çok farklılık bulunmaktadır (Helgeson, 2012).

2.1.3 Toplumsal Cinsiyet Roller

Neredeyse bütün toplumlar için erkekler ve kadınlar arasında yaşanan ayırım, temelde bir örgütlenme prensibi olarak ele alınmaktadır. Topluluklar arasında her ne kadar farklı özellikler bulunsun da bu iki cinsiyet sosyal hayatta var olan rollerin temelini oluşturmaktadır. Kadının ve erkeğin toplumdaki yeri, amacı ve eylemleri bu temellere göre belirlenmekte ve bireylerin bu temellere göre sosyalleşmesi beklenmektedir. Dolayısıyla dünyaya gelen her birey, gelişim süreci boyunca, içerisinde bulunduğu toplumda gözlemler yaparak cinsiyetine uygun gördüğü davranışları, görevleri ve sorumlukları benimsemektedir (Bem, 1981; Damarlı, 2006).

Toplumsal cinsiyet rolleri, erkekler ve kadınlar arasında sadece biyolojik farklılıkların olmadığını, bu farklılıklar dışında geleneksel, sosyal, kültürel ve benzeri farklı değerlerin de bulunduğunu ifade etmek için kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Biyolojik olarak ifade edilen cinsiyet kavramı, bireylerin bulunduğu sosyal ve kültürel çevreden fazlasıyla etkilenmekte ve toplumsal bir baskı ile şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet, bireylerin doğduğu andan itibaren şekillenmeye başlamaktadır. Bireyler, doğum ile birlikte biyolojik anlamda kız ve erkek olarak isimlendirilmekte ve toplumda yer alan öğretici ajanlar aracılığıyla cinsiyetlerinin sosyal ve kültürel anlamlarını öğrenmektedirler. Bu öğrenme süreci içerisinde çocuklar, kendilerini ve etraflarındakileri takındıkları tutumlara göre etiketlemektedirler. Kendi cinsiyetlerine uygun buldukları rolleri benimsemekte, bu rollere uygun davranışları göstermekte ve uygun görmedikleri davranışlardan kaçınmaktadırlar. Bu süreçte toplumun da kabul ettiği ve bireylerden beklediği bir takım cinsiyet rolleri ve bu rollere uygun tutumlar bulunmaktadır. Toplumun kadınlardan beklediği bu rollere özgü tutumlar kadınsı-feminen, erkeklerden beklediği rollere özgü tutumlar ise erkeksi-maskülen olarak tanımlanmaktadır. Fakat temelde bu tutumlar biyolojik cinsiyetten bağımsızdır ve kadınlar maskülen tutumlar takınabildiği gibi erkekler de feminen tutumlar takınabilmektedir (Kumcağız ve ark., 2017).

Geleneksel görüşün hâkim olduğu topluluklarda cinsiyet rolleri kadınsı ve erkeksi roller ile sınırlı tutulmuş ve bireylerin bu rollerden sadece birine sahip olabileceği savunulmuştur. Bem ise cinsiyet rollerine yönelik yapmış olduğu çalışmalar ile bu görüşün doğru olmadığını, bireylerin aynı anda kadınsı özellikleri de erkeksi özellikleri de gösterebileceğini ya da tam aksi olarak bu özelliklerin hiçbirini göstermeyebileceğini ifade etmiştir. Bem'e göre toplumda var olan cinsiyet rolleri; bireylerin, sahip oldukları erkeksi ve kadınsı özelliklerin miktarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Bem, 1975).

Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeksi ve kadınsı özelliklerin varlığı veya yokluğu şeklinde keskin sınırlarla değil, bu özelliklerin miktarına bağlı derecelerle belirlenmektedir. Buna göre bir birey tamamen erkeksi veya tamamen kadınsı değildir. Başka bir deyişle insanlar sahip oldukları cinsiyet rollerine göre; erkeksilik özelliklerini fazla, kadınsılık özelliklerini daha az düzeyde taşıdığına "maskülen", kadınsılık özelliklerini fazla, erkeksilik özelliklerini daha az düzeyde taşıdığına "feminen", hem kadınsılık hem de erkeksilik özelliklerini bir arada ve birbirine yakın miktarda taşıdığına "androjen" ve hem kadınsılık hem de erkeksilik özelliklerini çok az miktarda taşıdığına

“belirsiz-ayrışmamış” olarak nitelendirilmektedir (Özbay ve ark., 2011; Görmüş ve ark, 2013; Dökmen, 2018).

Bireylerin kendini kadın veya erkek cinsiyetine ait hissetmesi ve cinsiyetinin gerektirdiğini düşündüğü özellikleri gösterme çabasına girmesi sonucunda birey, sahip olduğu cinsiyet rolünün sınırlarını belirlemektedir. Bu noktadan yola çıkarak Bem, bireylerin cinsiyet rollerini, kendi kişilik özelliklerine yönelik kullandıkları tanımlamalarla ölçmeye yarayan “Bem Cinsiyet Rolü Envanterini” geliştirmiştir. Envanter; bireylerin kadınlık, erkeklik ve sosyal kabul edilirlilik düzeylerini ölçen ifadeler içermekte ve bireylerin kendilerinde gördüğü kadınsı veya erkeksi kişilik özelliklerine göre feminen, maskülen, androjen veya belirsiz olarak tanımlamaktadır (Bem, 1981; Dökmen, 2018; Karaca, 2018).

2.1.4 Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açıklayan Kuramlar

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramının birbirinden kesin çizgilerle ayrılması 1960lı yılların sonu, 1970li yılların başında gerçekleşmiştir. Yapılan tanımlara göre cinsiyet; anatomik, hormonal ve fiziksel olarak şekillenen, biyolojik bir özellik iken, toplumsal cinsiyet psikolojik, kültürel ve sosyal yollarla şekillenen kazanılmış bir özelliktir. Toplumsal cinsiyet rolleri ise kadınların ve erkeklerin biyolojik cinsiyet temelinde düşünme, davranma ve hissetme yeteneklerini tanımlayan aynı zamanda sosyal yönden belirlenmiş farklılıklara dayanan ve toplumsal olarak kabul gören davranış, yükümlülük ve sorumluluklar olarak tanımlanmaktadır (West ve Zimmerman, 1987).

Literatürde, toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkması ve bu roller arasındaki farklılıkların açıklanmasına yönelik çeşitli kuramlar bulunmaktadır. Bu kuramlar arasında görüş farklılıkları olduğu gözlemlense de birçok noktada bu kuramların birbirini tamamladığı görülmektedir.

2.1.4.1 Biyolojik Kuram

Toplumsal cinsiyet rollerinde gözlemlenen farklılıkların biyolojik kökenli olup olmadığı tarih boyunca birçok bilim dalı tarafından araştırılmıştır. Bu araştırmalar ışığında cinsiyet rollerinin “üreme organlarına”, “beyin yapısına” ve “hormonlara” bağlı olarak şekillendiğine dair görüşler ortaya atılmıştır. Bazı biyologlara göre cinsiyet rollerinde meydana gelen farklılıkların temeli, kadın ve erkeklerin üreme yeteneğindeki farklılıklardır. Başka bir ifadeyle kadınların çocuk doğurabiliyor olması ve erkeklerin doğurgan bir yapısının olmaması farklılığın esas sebebi olarak görülmektedir (Gülbaş,

2013). Öte yandan biyolojik kurama göre cinsiyet rollerinin belirlenmesi temelde beyin yapısına ve hormonlara bağlıdır. Yapılan bazı araştırmalar ile annelik duygusunun beynin belirli bir bölgesi tarafından kontrol edildiği ileri sürülmektedir. Aristoteles de kadının erkekten daha sevecen, daha kıskanç, daha sinirli olmasını tamamen biyolojik olarak sentezlenen bir salgıya bağlamıştır. Hayvanlar ve insanlar üzerinde yapılan deneyler ve klinik gözlemler davranışın genetik mekanizmanın etkisiyle ortaya çıkan hormonal aktivitenin bir sonucu olduğunu ifade etmektedirler. Dişiler ve erkekler üzerinde hormonal değişiklikler yapılması durumunda sergilenen davranışlarda da erkeksilik veya kadınsılık oranının değişeceği öne sürülmektedir (Dökmen, 2010).

2.1.4.2 Sosyal Rol Kuramı

Eagly (1997), sosyal davranışlardaki cinsiyet farklılıklarını açıklamak amacıyla sosyal rol kuramını geliştirmiştir. Sosyal rol kuramına göre, kadınların ve erkeklerin sosyal davranışlarındaki farklılıklar, toplumsal rollere dağılmış zıtlıklarından kaynaklanmaktadır (Eckes ve Trautner, 2000). Yapılan araştırmalara göre kadın ve erkek davranışları toplumun zorlamaları, baskıları ve beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir. Sosyal rol kuramı da cinsiyet rollerinin farklılaşmasını sosyal kaynakları temel alarak açıklamaya çalışmıştır (Dökmen, 2010).

Kurama göre cinsiyete ilişkin roller, cinsiyetle ilişkili farklı davranışların ortaya çıkmasını ve bunların bireyden bireye aktarılmasını sağlamaktadır. Cinsiyet rolleri, üyesi olunan toplumun kadın ve erkelere yönelik sınıflandırmasına bağlı olarak da ortaya çıkmaktadır (Kodan, 2013).

Sosyal rol kuramı, toplumsal cinsiyet rollerinin, toplumda geçim kaynağı ve ev sahibi rollerinin ve mesleklerin erkek ve kadınlara göre dağılımını yansıttığını varsaymaktadır. Bu kurama göre toplumsal cinsiyet rolleri, tipik iş ve aile rollerinin değişimlerine tepki olarak değişen bir kültür dinamiğine sahiptir ve toplumsal cinsiyet rollerinin davranış üzerinde etkisi psikolojik ve sosyal bir süreçle şekillenmektedir (Eagly ve ark., 2000).

2.1.4.3 Psikanalitik Kuram

Toplumsal cinsiyetin gelişimine ilişkin yapılan en kapsamlı kuramlardan biri olan psikanalitik kuram, Freud'un görüşlerini temel almaktadır. Freud toplumsal cinsiyetin oluşumunu, biyolojik cinsiyeti ve toplumsal cinsiyeti bir arada etkileyen ve bu cinsiyetleri

bir düzen içinde kontrol eden biyolojik temelli bir cinsel enerjiye bağlamıştır (Dökmen, 2010). Freud cinsel gelişimi, “aktif olunan dönem”, “çocuğun cinselliği unuttuğu yaştan buluğ yaşına kadar süren gizlilik dönemi” ve “buluğ çağıyla birlikte başlayan erişkin cinsellik dönemi” olmak üzere üç dönemde ele almıştır ve bu dönemler ilkinde oral ve anal evre, ikincisinde fallik ve latent evre, üçüncüsünde ise genital evre olmak üzere beş ana evrede tamamlanmaktadır (Kodan, 2013).

Freud’un psikanalitik kuramına göre ilk dönem çocukların oral ve anal evrelerini kapsayan “aktif olunan dönem” dir. Oral evre bebeğin 0-18 ay arasındaki sürecini kapsamaktadır. Bu evrede bebeğin ilgisi ağız ve ağız ile ilgili etkinlikler üzerine yoğunlaşmaktadır. Çocukların 1,5-3,5 yaş arasındaki sürecini kapsayan anal evrede ise ilgi anüste (makatta) ve dışkılama ile ilgili süreçlerdedir. Aktif olunan dönem olarak adlandırılan ilk dönemde erkek ve kız çocukların aynı cinsiyet deneyimlerine sahip olmaktadır. Erkek çocuklar, yaşama erkek anatomisine sahip olarak başlarlar fakat erkek çocukların aksine kız çocukları, anatomik olarak iki cinsiyete de sahip bir şekilde doğarlar. Kız çocukları bu dönemde dişilik organı olarak vajinaya, erkeklik organı olarak da klitorise sahiptirler. Doğumla beraber başlayan yaşamın başlangıç döneminde kız çocukların deneyimleri sadece klitoris üzerinden gerçekleşir bu sebeple bu evrede kız çocukların sahip olduğu cinsel enerji erkeksi olarak belirtilmektedir. Oral evrede anne ile olan ilişkilerinde iki cinsiyet de aynı tepkileri vermekte davranışları genel olarak erkeksi olarak ifade edilmektedir (Atış, 2010). Anal evrede de kız ve erkek çocukları cinsiyetler arası farklılıkları anlamaya başlamaktadır. Cinsel kimliğin oluşumu bu dönemde yer almaktadır. Kız ve erkek çocukların anne veya babalarına yönelimi de bu dönemde gerçekleşmektedir (Bell, 2004). “Çocuğun cinselliği unuttuğu 3,5- 4 yaşından buluğ yaşına kadar süren gizlilik dönemi” çocukların 3-5 yaş arası sürecini ifade eden fallik evre ile 5-13 yaş arası sürecini ifade eden latent evreyi kapsamaktadır. Fallik dönemde ilgi, henüz yetişkinlik düzeyinde olmamasına rağmen cinsel organ üzerindedir. Latent dönemde de cinsel ilgiler ve güdüler azalmakta, hatta kaybolmaktadır. “Buluğ çağıyla birlikte başlayan erişkin cinsellik dönemi” ise 12-13 yaştan sonra gelen genital evreyi kapsamaktadır. Bu dönemde yeniden cinsel odaklı ve yetişkin cinselliğine yönelik cinsel dürtüler ortaya çıkmaktadır. Genital evre aynı zamanda kız ve erkek çocukların anne ve babalarıyla çekişmelere son verdikleri ve sahip oldukları cinsiyet özelliklerine göre cinsiyet rollerini büründüğü süreç olarak da belirtilmektedir (Dökmen, 2010).

Psikanalitik kurama göre Freud, toplumsal cinsiyetlerin oluşumunu ve cinsiyetler arası eşitsizliği tamamen biyolojiye bağlaması ve “doğal” olarak ifade etmesi ve biyolojik öğelere aşırı derece değer vermesi sebebiyle eleştirilmektedir (Çavdar, 2013).

2.1.4.4 Evrimsel Psikoloji Kuramı

Sosyobiyojoloji, Darwin'in doğal seçim ilkesini sosyal davranışın temelini açıklamak için kullanmaktadır. Doğal seçim, dünyaya gelen birçok yavrudan sadece çevreye daha iyi uyum sağlayan ve güçlü olanların hayatta kaldıklarını ifade etmektedir. Sosyobiyojolojiye dayanan evrimsel psikoloji, cinsel seçim ve aile yaptırımı kavramları ile insanlar arasındaki cinsiyet farklılıklarını ve benzerliklerini açıklamaya çalışmaktadır (Kodan, 2013).

Sosyobiyojolojik kuram olarak da adlandırılan evrimsel psikoloji kuramı evrimsel süreci ve bu süreç içinde gerçekleşen genetik değişiklikleri cinsiyetler arası farklılıkların temel nedeni olarak görmektedir. Evrimsel psikoloji kuramına göre, biyolojik olarak farklı özelliklere sahip olan kadın ve erkekler hem yaşamlarını sürdürmek hem de koşullara uyum sağlamak için farklı davranışlar sergilemektedir. Bu farklılıklar eş seçimi ve ebeveyn yatırımı olarak iki temele dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kadınlar hamilelik ile doğacak çocuklara daha fazla zaman ve enerji yatırımı yapmakta, aynı zamanda genetik aktarımda da bulunmaktadır. Erkekler ise cinsel birleşme ile sadece genetik olarak bir yatırımda bulunmaktadır. Buna göre eş seçimi, eşleşme stratejileri ve ilişki davranışları, toplumsal cinsiyet farklarının oluşmasını sağlamaktadır (Çavdar, 2013).

Bazı çalışmalara göre evrimsel psikoloji kuramı; toplumsal cinsiyet farklılıkları üzerine yaptığı açıklamalarda kültürel çeşitlilik ve öğrenilen davranışları göz ardı ettiğinden dolayı eleştirilmektedir (Dökmen, 2010).

2.1.4.5 Sosyal Bilişsel Kuram

Bandura tarafından geliştirilen ve sosyal öğrenme kuramı olarak da adlandırılan sosyal bilişsel kuram; toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluşmasında evrimin etkisinin olduğunu fakat cinsiyetler arası farklı davranışların tek sebebinin biyoloji olmadığını ifade etmektedir. Kurama göre toplum kız çocuklara erkek çocuklara olduğundan çok daha farklı davranmaktadır, bu süreçte kız çocuklar da erkek çocuklar da anne ve

babalarının davranışlarını örnek alarak onlara benzemeye çalışmaktadırlar (Dökmen, 2010).

Sosyal bilişsel kurama göre davranış değişikliği, kişiye bağlı kontrol mekanizması ile mümkün olabilmektedir. İnsanlar, bir sorunu bir yöntemle çözebileceklerini düşünürlerse, bunu yapmaya daha eğilimli olmakta ve bu karara daha fazla bağlı kalmaktadırlar. Sosyal bilişsel kurama göre bu şekilde güçlü bir kişisel etkinlik duygusuna sahip olmak daha iyi sosyal ilişkiler kurulmasını sağlamaktadır (Luszczynska ve Schwarzer, 2005).

Sosyal bilişsel kuram toplumsal cinsiyet gelişiminin üç önemli yöntemle gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu yöntemlerin ilki model almadır. Bu modelde kişi ebeveynlerini veya toplumu taklit ederek öğrenmektedir. İkinci yöntem de dolaylı deneyimdir. Bu yöntem, toplumsal cinsiyetle ilgili davranışlarda bulunan birinin, davranışı sonucunda elde ettiği çıktılarla ilgili tepkilerine dayanmaktadır. Üçüncü yöntem ise doğrudan öğretmedir. Bu yöntemde de bir rol davranışı bütünleşik şekilde çocuğa sunulmakta ve aynı şekilde çocuktan davranışı sergilemesi beklenmektedir (Çavdar, 2013).

Sosyal bilişsel kurama göre bir davranışın öğrenilebilmesi için, kişinin bir olayın sonucunu bireysel olarak yaşayıp öğrenmesi şart değildir, bu davranışın öğrenilebilmesi gözlem yoluyla da gerçekleştirilebilmektedir (Kaplan, 2016).

2.1.4.6 Yapısal İşlevselci Kuram

Yapısal işlevselci kuram, sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilimlerde en önemli kuramlardan biri olarak ele alınmaktadır ve bir toplumun canlı bir organizma olarak varlığını nasıl sürdürdüğü ile ilgilenmektedir. Yapısal işlevselci kurama göre toplumda bulunan her birimin farklı bir fonksiyonu vardır ve bu birimler birbirleri ile bağlantılı haldedir. İşlev kavramı, toplum içinde ihtiyaçların giderilebilmesi için yapılan faaliyetler ve bir birimin bütüne yaptığı katkı olarak tanımlanmaktadır. Yapısal işlevselci kuram, toplumun birbiriyle bağlantılı alt parçalardan oluşan bir sistem olduğunu ve her bir parçanın sistem içinde yerine getirmekle yükümlü olduğu bir işlevi olduğunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle toplum, sistematik bir uyum içinde çalışmaktadır ve toplumsal kurumlar, aile, eğitim, siyaset, ekonomi, din gibi olgular arasındaki ilişkilerin iyi öğrenilebilmesi sistematik işleyişin de iyice anlaşılabilmesi açısından önemlidir (Aydın, 2014).

Yapısal işlevselci kurama göre rol, belirli bir durumda bireyin davranışlarını düzenleyen beklentilerdir. Bu tanıma göre rol, sadece söz konusu durumla ilgili davranış biçimlerini içermemektedir, aynı zamanda, değerlerin ve duyguların kültür içinde şekillenmesine de olanak sağlamaktadır. Yapısal işlevselci kurama göre, aile, toplumun en temel yapı taşıdır; bireylerin sosyal davranışları bir toplumun ihtiyaçlarına katkıda bulunmalıdır ve aile kurumu bu toplumsal ihtiyaçların yerine getirilmesine öncülük etmektedir (Gülbaş, 2013). Toplumda meydana gelen değişmelere bağlı olarak aile yapısı da değişiklik göstermektedir. Yapısal işlevselci kuramda aile, rol ve statü toplulukları bakımından en iyi konuma sahip bireylerden oluşmaktadır. Bireyler, içinde buldukları bu yapının isteklerine yanıt vererek ya da yapının sınırları içerisinde eyleme geçerek belirli roller kazanmakta ve sahip oldukları roller aracılığıyla sistemin devamlılığını sağlamaktadırlar (Gökçe, 2017).

2.1.4.7 Sembolik Etkileşimcilik Kuramı

Sembolik etkileşimcilik kuramı, sosyoloji alanının öncü teorisyenlerinin gerçekleştirdiği araştırmalar ışığında geliştirilmiştir. Teorisyenler arasında görüş ayrılıkları olmasına rağmen kuramın temel yapı taşının bireyler ve semboller olduğu konusunda genel bir kanı bulunmaktadır (Aksan ve ark. 2009).

Sembolik etkileşimcilik kuramı, belirli ve sabit bir durumun kişiden kişiye değişen yorumlara yol açtığını ve bu durumun sosyal hayatta oldukça yaygın bir biçimde görüldüğünü ifade etmektedir. Kurama göre semboller, sosyal etkileşim süreci içerisinde konuşmayı, düşünmeyi, anlaşmayı sağlayan araçlardır. Bireylerin tutum ve davranışları, sembollerin zihninde oluşturmuş olduğu anlamlandırmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu durum, bireylerin eylemlerinin sembollere dayalı olarak gerçekleşmesine yol açmaktadır (Gülbaş, 2013).

Sembolik etkileşimcilik kuramına göre davranış, üç temel adımdan sonra ortaya çıkmaktadır. Buna göre insanlar öncelikle nesnelere ve nesnelere kendilerine ifade ettikleri anlama göre tepki vermektedirler. Bu anlamlar, nesnelere birbirleri ile etkileşimi ile bir sürece girmekte ve bu süreç sonunda kişinin yorumuna göre ortaya çıkmaktadırlar (Blumer, 1986). Sembolik etkileşimcilik kuramının; bireylerin, insanlar, nesnelere ve kendileri hakkındaki değerlendirmeleri doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemlerle ve bu eylemleri nasıl değerlendirdikleri ile ilgilendiği görülmektedir (Dedeoğlu, 2002).

Mead'in sembolik etkileşim kuramına göre, bireylerin algılarının sembolik anlamlar kazanması, kişinin başkaları ile etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. Etkileşim, farklı insanların birbirlerinin eylemlerine verdikleri tepkiler bütünü olarak ifade edilmektedir. Sembolik olmayan etkileşimler sadece tepki sürecini içerirken sembolik etkileşimler, eylemlerin bireysel olarak yorumlanmasını da içermektedir. Bu tanıma göre dil, toplumda yer edinen en yaygın ve en önemli semboldür. Dil üzerinden gerçekleştirilen eylemler bireyler tarafından birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Sembolik etkileşimcilik kuramına göre, bireyin kimlik oluşumu da dilin öğrenilmesi ile başlamakta ve birey bu şekilde erkek veya kadın olmayı da öğrenmektedir. Bireyler öğrendikleri bu kimlikle toplumsal cinsiyet benliği de kazanmakta ve bu benliği sürdürmeye çalışmaktadırlar (Arseven, 1986).

Kuram temelde kadınların ve erkeklerin sergilediği davranış ve tutumların toplumsal cinsiyet rolleri olarak sosyalleştirilmesi ile ilgilenmektedir. Toplumdaki kurumlar ve topluluklar kendi beklentileri doğrultusunda kadınlara ve erkeklere uygun eylemler belirlemektedir ve toplumsal kurumlar daha çok eril kimlik taşımaktadır. Bu sebeple belirlenen eylemlerde kadınlara atanan roller erkeklere oranla daha dezavantajlı olmaktadır. Bu şekilde rol avantajını elinde bulunduran erkekler kültür, din, dil vb. olgulara dâhil sembolik araçlar yardımıyla sosyal ortamlarda kendi ihtiyaçlarını daha ön planda tutarak hareket etmektedirler. Başka bir ifadeyle kurama göre kadınlar, erken çocukluk çağından itibaren pasif ve bağımlı olarak yetiştirilmektedirler, bu sebeple daha az bağımlı olarak yetiştirilen erkeklere oranla daha az baskın davranışlar sergilemektedirler. Böylece toplumun belirleyici olduğu cinsiyet rolleri, kadınları ikinci plana itmekte ve kadınların tarihsel görünürliğini aza indirmektedir (Sankır, 2010).

2.1.4.8 Etkileşimsel Kuram

Deaux ve Major toplumsal cinsiyet davranışlarının araştırılmasına yönelik yaptıkları çalışmalarla, erkek ve kadın davranışlarının biyolojik yapı ve sosyalleşmeye dayalı düzenlemelere bağlı olduğunu belirten bir model geliştirmişlerdir. Bu model etkileşimsel kuram olarak adlandırılmaktadır ve bu modele göre davranışlar; bireyin kişisel seçimleri ve çevresinde yer alan kişilerin davranışları ile belirlenmektedir. Bu model "toplumsal cinsiyetle bağlantılı davranışın etkileşimsel modeli" olarak isimlendirilmektedir. Modele göre kadın ve erkek davranışları; paylaşılan kültür, kadın ve erkek davranışlarına ilişkin inançlar, cinsiyet kimliğinin farklı olarak yapılanması ve

alışılan davranışlar ve tercihlere göre şekillenmektedir. Sonuç olarak model, cinsiyetle ilgili davranışların durumsal faktörlerden etkilendiğini göz önünde bulundurmaktadır (Gülbaş, 2013).

Kuramsal açıklamalar ışığında etkileşimsel kuram, biyolojik cinsiyetin doğuştan geldiğini, toplumsal cinsiyetin ise öğrenilmeye açık bir toplumsal olgu olduğunu öne sürmektedir. Modelin temel yapı taşının ise kişinin yaptığı seçimler ve bu doğrultuda bulunduğu toplumsal davranışlar olduğu kabul edilmektedir. Etkileşimsel kurama göre erkeklerin ve kadınların davranışlarının büyük ölçüde kişisel seçimlerden, diğer insanların davranışlarından ve bireylerin özel olarak içinde bulunduğu durumlardan etkilendiği kabul edilmektedir (Güldü ve Kart, 2009).

2.1.4.9 Bilişsel Gelişim Kuramı

Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik gelişmeleri bilişsel yönden açıklayan bilişsel gelişim kuramı Kohlberg'in tarafından geliştirilmiştir. Kohlberg'e göre çocuklar, pek çok kavram gibi cinsiyet kavramını da bilişsel gelişimi belli bir aşamaya ulaşıncaya kadar öğrenememektedir. Kohlberg, yaptığı çalışmaların sonucunda rol gelişiminin üç dönemde gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu üç dönem; çocukların, insanların iki cinsiyetten birine ait olduğunu fark ettikleri dönem; çocukların, insanların cinsiyetinin sürekliliğini anladığı dönem ve çocukların fiziksel görünüm ne olursa olsun cinsiyetin değişmez kabul edildiğini kavradıkları dönem olarak ifade edilmektedir (Atış, 2010).

Yapılan bazı araştırmalar ise, kuramı destekler nitelikte, cinsel kimlik gelişiminin dört aşamalı bir süreç içerisinde gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Bu süreç ilk dönemde çocuğun önce kendi cinsel kimliğini, sonra da kendisi dışındaki insanların cinsel kimliğini fark etmesi ve kendi cinsiyet kimliğinin uygun gördüğü rollere uyum sağlamasıyla başlamaktadır. Takip eden ikinci ve üçüncü dönemlerde çocuk cinsiyetin değişmezliğini anlamlandırmaya çalışmakta ve cinsiyet rolüne uyum sağlamaktadır. Çocuğun, kendisi ile aynı cinsiyete sahip olan bireylerle benzer yönlerinin olduğunu ve kendisinden farklı cinsiyette sahip olan bireylerle arasında farklar olduğunu anlamlandırdığı dördüncü dönem ile süreç son bulmaktadır (Erzeybek, 2015).

Bilişsel gelişim kuramı, çocuğun kadınsı ya da erkeksi roller üstlenmesini, kendisini dişi cinsiyete sahip veya erkek cinsiyete sahip olarak tanımlamasının bir sonucu olarak açıklamaktadır (Dökmen, 2004). Diğer bir ifadeyle sosyal öğrenmenin aksine bilişsel gelişim kuramına göre çocuk, cinsiyet rollerinin oluşumunda aktif bir rol

oyunmaktadır. Sosyal çevresinin yavaş yavaş farkına varan çocuk kendisini kadın veya erkek olarak etiketlemekte ve sahip olduğu cinsiyet kimliğine uygun olacak şekilde davranışlarını içselleştirmektedir (Kodan, 2013). Fakat bu etiketler değerlendirildiğinde çocukların biyolojik özelliklerden çok fiziksel özellikleri göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Buna göre biri uzun saçlıysa kadındır, takım elbise giyiyorsa da erkektir veya bir erkek çocuk elbise giyerse kadın olacağına ya da büyüyünce anne olacağına inanabilmektedir (Helgeson, 2004).

2.1.4.10 Sosyal Baskınlık Kuramı

Bireysel olarak ait olunan grubun diğer gruplara karşı daha baskın olması yönündeki genel arzu “sosyal baskınlık yönelimi” olarak adlandırılmaktadır. Sosyal baskınlık kuramına göre, üyesi olunan grubun statüsü yüksek ise üyelerin de sosyal baskınlık yönelimi yüksek olmaktadır (Gülbaş, 2013).

Sosyal baskınlık kuramı, toplumdaki bireyler arasındaki benzerlikler; farklılıkları ve psikolojik ve sosyal süreçleri incelerken toplumu kültürel, ideolojik, politik ve yapısal yönlerden ele almış ve bu faktörlerin sosyal baskınlık yönelimine etkilerini farklı yönlerden açıklamaya çalışmıştır. Kurama göre, bireylerin toplumda sahip olduğu rollerin başarı düzeyi, doğrudan doğruya güç elde etmek, bu gücü korumak ve bu güç aracılığıyla baskınlık kurmak ile yakından ilişkilidir (Sidanius ve ark., 2004).

Sosyal baskınlık kuramı içerisinde yer alan “değişmezlik hipotezi”, cinsiyetler arasında var olan farklılıkların, kültür farklarına rağmen değişmez bir yapıda olduğunu öne sürmektedir. Başka bir ifadeyle toplumlar arasında kültürel farklılıklar yaşansa da genel itibarıyla çoğu toplumda erkeklere atfedilen sosyal baskınlık düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Güldü ve Kart, 2014).

2.1.4.11 Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Şema, sözlük anlamı olarak; bir aygıtın, bir aracın veya bir cismin ana hatlarını gösteren çizim veya plan şeklinde açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet şeması ise, kişilerin gözlemledikleri özellikleri ve davranışları “kadınsı” veya “erkeksi” olarak ayrıştırmasına olanak sağlayan şema olarak ele alınmaktadır (Zeyneloğlu, 2008).

Her ebeveynin bildiği gibi çocuklar çok erken yaşlarda erkeksi ve kadınsı davranışlarda bulunmaktadırlar. Dört-beş yaşlarına geldiklerinde kızlar ve erkekler genellikle, kültürleri tarafından cinsiyetlerine uygun olarak tanımlanan faaliyetleri yerine

getirmeye ve aynı zamanda aynı cinsiyetteki akranları ile beraber olmayı tercih etmeye başlamaktadırlar. Cinsiyete uygun tercihlerin, becerilerin, kişilik özelliklerinin, davranışların ve kişinin kendine uygun konsepti edinmesi süreci, psikoloji içerisinde “cinsiyet tanınması süreci” olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç gelişmekte olan bir çocuğun kendi kültürüne uygun cinsiyet rolleri ile nasıl eşleşeceğini aydınlatmak ve psikolojik gelişimini incelemek açısından önemlidir ve evrensel bir nitelik taşımaktadır. Literatürde yapılan incelemelere göre cinsiyet rollerinin belirlenmesinde sosyal öğrenme, bilişsel gelişim ve psikanalitik kuram gibi temel kuramlar etkili olmuştur. Bem’e göre bu kuramlara ek olarak toplumsal cinsiyet şeması kuramı da cinsiyet rollerinin oluşumunu açıklamak noktasında önemli bir role sahiptir (Bem, 1983).

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı, bireylerin cinsiyete ilişkin bilgileri nasıl işlediklerini açıklamaktadır. Bir toplumsal cinsiyet şeması, temel olarak, kişisel özellikleri erkeksi ve kadınsı kategorilere ayıran bir filtre görevi görmektedir. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı insanların cinsiyete ilişkin şablonlara nasıl uyum gösterdiklerini veya cinsiyete göre nasıl şekillendiklerini anlatmaktadır (Davis ve Wilson, 2016).

Toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre, edindiği bilgileri toplumsal cinsiyet şeması aracılığıyla analiz eden bireyler, kendilerini, olayları ve çevreyi cinsiyete özgü çağrışımları temel alarak algılamaktadırlar. Aynı zamanda kuramın ifade ettiğine göre çocuklar, toplumsal cinsiyet şemalarını öğrenirken, cinsiyetler arasındaki temel farkları gözlemlemekte, kendi cinsiyetiyle ilgili kapsamlı bilgiler edinmekte ve bu doğrultuda cinsiyetini tanımlamaktadırlar (Atış, 2010).

Dökmen’in ifade ettiğine göre kadınlık ve erkeklik toplumsal cinsiyet şeması aracılığıyla öğrenilmektedir. Bu süreçte çocuklar gelişmekte olan toplumsal cinsiyet şemasını temel alarak, kişilerin davranışlarını ve cinsiyet özelliklerini eşleştirerek bir kişinin yeterliliğini değerlendirmeyi öğrenmektedirler (Dökmen, 2010).

Temelde sosyal bilişsel kuram ve bilişsel gelişim kuramlarını destekler nitelikte olsa da toplumsal cinsiyet şeması kuramı, diğer kuramların aksine bireylerin hem kadınsı hem de erkeksi rolleri bulundurabileceğini belirtmesi açısından geleneksel kuramlardan ayrı tutulmaktadır. Kuramda temel alınan bu durum Bem’in 1974 yılında yayınlanan “The Measurement Of Psychological Androgyny” adlı yayınında, bireylerin kadınsı ve erkeksi özellikleri birbirine baskınlık sağlamadan bir arada barındırabileceğini ifade eden androjenlik kavramı ile açıklanmıştır (Bem, 1974; Özbay ve ark., 2011).

2.1.5 Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanılması

Toplumsal cinsiyet kavramı, bireyin, toplumsallaşma sürecinde toplum içerisinde edinmiş olduğu cinsiyettir. Cinsiyet rollerine ilişkin toplumsallaşma, doğumdan itibaren başlamakta ve yaşamın sonuna kadar yavaş yavaş gelişmektedir (Erzeybek, 2015). Bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik farklılıklar, bütün toplumlarda kültürel olarak yorumlanarak kadınların ve erkeklerin sahip olması gereken kişisel özellikleri, sergileyecekleri tutum ve davranışları ve hangi haklara sahip olduklarını belirlemektedir. Bu şekilde toplum bazı beklentiler içine girmektedir (Kaplan, 2016).

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının temelde birbirinden ayrılmasının nedeni; biyolojik cinsiyetin sınırlarının, fiziksel ve biyolojik özelliklerle, toplumsal cinsiyetin sınırlarının ise kişiler arası etkileşim ve kültürel öğelerle çizilmesidir. Biyolojik cinsiyet ile ilgili roller evrensel olarak farklılık göstermemektedir; fakat toplumsal cinsiyet rolleri toplumlar arasında belirli değişkenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Yeşil, 2014).

Yapılan çalışmalar bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği davranış özelliklerinin gelişimini etkileyen faktörleri aile, eğitim, inanç ve din, gelenekler, arkadaşlar, hukuk, ekonomi ve kitle iletişim araçları olarak belirtmektedir.

2.1.5.1 Aile

Tanım olarak ele alındığında aile; aralarında evlilik yoluyla kan bağı oluşan, karı, koca, çocuklar (kardeşler)dan oluşan en küçük toplumsal yapı anlamına gelmektedir. Bu tanıma göre aileler doğumundan itibaren ilişki içinde olduğu çocuğun sahip olduğu biyolojik cinsiyete bağlı olarak toplumsal cinsiyetini de şekillendirmeye başlamaktadır. Aile bireylerinin öncüleri olan anne ve baba, doğumundan itibaren çocukların toplumsal cinsiyet rollerinin gelişiminde rol oynayan ilk modellerdir, bu sebeple anneler ve babalar çocukların sahip oldukları cinsiyete uygun roller kazanmalarında önemli bir faktör olmaktadır. Çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkileri, toplumsal cinsiyet rolleri kazanma konusunda davranışlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Ebeveynler geleneksel tutumların yönlendirdiği doğrultuda erkek çocuklara kız çocuklara nazaran daha fazla bağımsızlık ve özerklik tanımakta; kız çocuklara da erkek çocuklara oranla daha anlayışlı ve yardımsever olmayı öğretmektedirler. Erkek çocuklarını güçlü, atak, sağlam ve kararlı olmaya teşvik eden ebeveynler kız çocuklarını ise tatlı, yumuşak ve hassas olarak yetiştirme eğiliminde bulunmaktadır (Zeyneloğlu, 2008).

Ailelerin çocuklarına aldıkları oyuncaklar ve çocuklarını yönlendirdiği etkinlikler de çocuklarda belirli davranış türlerini ortaya çıkaran özelliklere sahiptir (Caldera ve ark, 1989). Örneğin; aileler kız çocukları için bebek ya da çay seti gibi oyuncaklar seçerek onları evin sınırları dahilinde oynamaya teşvik etmektedirler; fakat erkek çocuklar için araba, kamyon, silah ve süper kahraman modelleri gibi oyuncaklar alarak onları evin bahçesinde ve daha fazla fiziksel aktivite barındıran oyunlar oynamaya yönlendirmektedirler (Atış, 2010).

Kız ve erkek çocukların toplumsal cinsiyet kimliğinin gelişimi bebeklik döneminde ebeveynlerle yaşanan farklı sosyo-ilişkisel deneyimler sonucunda gerçekleşmektedir. Çocukların büyürken farklı tecrübeler edinmesi ve farklı kişisel duygulara sahip olması, bireylerde toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasının temel nedeni olarak görülmektedir (Erdoğan, 2008).

2.1.5.2 Eğitim

Eğitim, insanların belli amaçlara göre yetiştirilme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin kişilikleri, kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler aracılığıyla belirli yönlerde farklılaşmaları eğitim süreci ile başlamaktadır. Günümüzde eğitim sürecinin en önemli kısmını okullar oluşturmaktadır; fakat eğitim sadece okullarda verilmemektedir. Günlük hayatta eğitim; okul dışında da bireyleri bir mesleğe hazırlamak ve onların hayata uyumunu kolaylaştırmak adına kısa süreli eğitim kurumlarında, ailede, iş yerlerinde, askeri birimlerde, ibadethanelerde ve insanların oluşturdukları çeşitli topluluklar içinde de yer almaktadır (Fidan, 2012).

Eğitim her bireyin doğumu ile başlayan, temeli ailede alınan ve yaşamın sonuna dek devam eden bir süreçtir. Aile, doğumundan itibaren çocukların yaşamı tanımaya başladığı ve ilk eğitimini aldığı kurumdur. Çocukların aldığı eğitimin yardımıyla, toplumun belirlemiş olduğu kalıplara uygun bir birey olarak şekillenmesi öncelikle aile çevresince sağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle çocuklar, toplumsallaşmaya ve toplumun bir üyesi olmaya ailede başlamaktadırlar. Eğitim bireylerin toplumsallaşmasında büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin; eğitim çocukların toplumsallaşmanın en önemli parçalarından olan okuma, yazma ve aritmetik yeteneğini geliştirilmesini sağlamakta, aynı zamanda toplumsallaşma kavramını anlamasını ve benimsemesini kolaylaştırmaktadır (Gülbaş, 2013).

Aile dışındaki bireylerle ilişki kurabilecek, okul çağına gelmiş olan çocukların; toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeye başladığı, sahip olduğu biyolojik cinsiyete uygun olarak nitelendirilen davranışları sahiplendiği ve cinsel kimlik oluşumunun tamamlanmaya başladığı bu süreçte eğitim kavramı bireylerin cinsiyet rollerine yönelik gelişimi için önemli bir öncüdür (Gözütok ve Erdol, 2017).

2000 yıldan uzun süredir, eğitimin cinsiyet rolleri üzerindeki etkisine yönelik felsefi tartışmalar devam etmektedir. Süregelen görüşlerden bir kısmı eğitimin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde etkisi olmadığını iddia ederken; geri kalan kısmı eğitimin cinsiyet rolleri üzerinde fark yaratan etken olduğunu ileri sürmektedir. Fakat genel itibariyle yapılan çalışmalar eğitimin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde bir fark yarattığını ve bu farkın önemli ölçüde olduğunu göstermektedir (Diller, 2018).

Günümüzde, eğitimde toplumsal cinsiyet konusu genel itibariyle küresel bir önem kazanmış ve ülkelerin politikalarında merkezi bir konu haline gelmiştir. Araştırma çevrelerinde eğitimin toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin; Gümüşoğlu'nun 2008 yılında yayınlanan "Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet" isimli çalışmasında 1928 yılından 2008 yılına kadar ülkemizde yayınlanan 1.500'den fazla ilköğretim ders kitabı incelenerek bu kitaplarda işlenen toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmıştır. Gümüşoğlu yaptığı çalışmanın sonucunda ülkemizde eğitim-öğretimde kullanılan ders kitaplarının okul çağındaki çocukların büyüme sürecinde cinsiyet rollerini sağlıklı bir şekilde temellendirdiğini, kadınların sahip olduğu haklar konusunda duyarsız olduğunu, ilköğretimden itibaren okullarda okutulan ders kitaplarının büyük çoğunluğunun bilimsel bakış açısından uzak bir dille yazıldığını, cinsiyetçiliği öne çıkardığını ve kullanılan resim, fotoğraf ve diğer görsel öğelerin özensizliği sebebiyle toplumsal cinsiyet rollerini yanlış konumlandığını ifade etmiştir (Gümüşoğlu, 2008).

2.1.5.3 İnanç ve Din

Din, literatürde yapılan açıklamalara dayanarak, insanların kendini bağımlı hissettiği ve ibadet sırasında başvurduğu doğaüstü bir varlığa karşı saygılı davranması şeklinde tanımlanmaktadır. Din, "yol, hüküm, mükâfat" gibi anlamlara da gelen Arapça kökenli bir sözcüktür (İdinopulos ve Yeşilyurt, 1999).

Din tanımı, sahip olduğu bakış açısı ve etkin olduğu coğrafya bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple dinin ifade ettiği nitelikler ve barındırdığı öğeler

farklı dinlerde belirli değişiklikler göstermektedir. Aynı zamanda sosyal bir kavram olan din, tam anlamıyla insana özgü ve onun ayırt edici özelliklerinden biridir ve kültürün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Din, toplumsallaşma sürecinde önemli etkiye sahip bir kavramdır. Çocukların ahlaki açıdan gelişmesinde ve doğru ve yanlış gibi kavramları öğrenmesinde büyük etkisi olan din; hukuksal, iktisadi, politik, sanatsal, edebi ve mimarî alanlarda da etkisini gösteren önemli bir faktördür, dolayısıyla toplumu ve toplumsal düzeni geniş ölçüde şekillendirmektedir (Gülbaş, 2013). Sosyolojik anlamda insanların toplumsallaşma sürecinde gösterdikleri beklenmedik ve değişmeyen davranışlarının, dinin kalıplaşmış görüşlerinden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Dinler, mensubu olan bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet kazandırmak gibi önemli bir sosyal özelliğe sahiptir. Başka bir ifadeyle her din, mensubu olan insanlara belirli bir dünya görüşü sağlamaktadır. İnsanlar, inandıkları dinin etkisiyle günlük yaşamlarında ne tür tutum ve davranışlar sergileyeceklerini belirlemektedirler. Dine bağlı olarak, sosyal hayatta olay ve olgulara karşı takınılan belirli tavırlar, ekonomiden sanata, ahlaktan hukuka kadar pek çok alanda kendini göstermektedir. Dünya üzerinde var olan birçok dinin kadın ve erkeğe bakışı, toplumsal cinsiyet rollerinin de şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Bazı toplumlarda var olan ve katı sınırlarla çizilen cinsiyet rolleri de din temel alınarak belli kalıplara sokulmaya çalışılmaktadır (Dillon, 2003).

İnanç, bir düşünceye sağlam bir biçimde, tereddüt duymadan, içten, gönülden bağlı bulunma ve güvenle doğru sayıp inanmak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda inanç, Tanrı'ya inanma, dine inanma, birine duyulan güven, inanılan bir olgu, görüş ve vb. anlamlara da gelmektedir. Din ve inanç kavramı birbirini tamamlayan iki olgu olmasına rağmen tam olarak aynı anlamda kullanılmamaktadır. İnsanlar tarih boyunca birçok farklı din ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır (Gülbaş, 2013).

İnanç ve din, insanların davranışlarını doğrudan doğruya kontrol eden birer olgu değildirler; fakat insanlık tarihinin başından beri insanların eylemlerine büyük ölçüde etki etmektedirler. İnsanlar dine ve inanca dayanarak doğal olaylara ve kendi ihtiyaçlarına karşı belli tavırlar almaktadırlar. Kabul etme, ret etme, fedakârlık, dayanışma, ortak olma, teslim olma gibi davranışlarla diğer insanlara ve çevreye karşı bir tutum içine girmektedirler. Dolayısıyla doğuştan gelen ve toplumun sahip olduğu kültür tarafından yorumlanan ve bu yorumlarla şekillenen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilgili özellikler, din ve inanç sistemlerinin de etkisiyle belirli kalıplara sokulmaktadır. Dinlerin kendi kutsal

kitaplarında var olan cinsiyetler arası ayırım ve dinin taraftarları tarafından yapılan yorumlar da toplumsal cinsiyetin dinsel temelinin nasıl oluştuğunu gözler önüne sermektedir (Gürhan, 2010).

2.1.5.4 Gelenekler

Gelenekler; bir toplumlara miras kalmış olmaları sebebiyle önemsenen, nesilden nesle aktarılan, yaptırım gücüne sahip kültürel öğeler, alışkanlık, bilgi, adet ve davranış olarak tanımlanmaktadır. Gelenekler, zamanla bireyler arasında yaygınlaşmış olan, değişime direnç gösteren ve yerleşmiş davranış kalıpları olarak belirtilmekte ve geleneklerin bölgesel olarak farklılık gösterdikleri ifade edilmektedir. Toplum düzenini belirli oranlarda geleneklerle sağlamak mümkündür. Gelenek ve görenekler cinsiyetlere, yaş gruplarına, yaşanılan coğrafi bölgeye, köy ve şehir gibi farklı yerleşimlere ve mezhep gruplarına göre farklılık gösterebilmektedir (Gülbaş, 2013).

Cinsiyet rollerinin şekillenmesinde geleneksel değerlerin önemi büyüktür. Neredeyse var olan bütün toplumlarda kadınlar ve erkekler, doğdukları koşullara göre geleneksel olarak birbirinden farklı pek çok sosyal kalıba konulmaktadır. Geleneksel cinsiyet rolleri bu farklı kalıplarla oluşmakta ve bir kuşaktan diğerine aktararak devamlılığı sağlanmaktadır (Atış, 2010).

Gelenekler genellikle itibariyle cinsiyetine göre kadına pasif, edilgen rolü; erkeğe ise aktif, etken rolü uygun görmektedir. Yapılan araştırmalar, ev ile ilgili işlerin gelenekselleşmiş ve değişim göstermeden devam eden bir şekilde kadınla bütünleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Vatandaş, 2007). Geleneksel yapılara göre kızların toplumsal rolü, genelde, evlenip baba evinden ayrılmayı ve bir aile kurarak bu ailede anne rolüne bürünmesini kapsamaktadır. Kadınların, toplum tarafından, kabul görmesi, bu evlilik ve aile kurma sürecini başarılı bir şekilde tamamlamasıyla mümkün hale gelmektedir (Özkan, 2014). Gelenek ve görenekler temelinde toplumsal rollerin cinsiyete yönelik dağılımları daha çok erkek cinsiyetin yüceltilmesi ve ev dışı yaşamdan sorumlu olması; kadın cinsiyetin ise ikinci planda kalarak ev içi yaşamdan sorumlu olması şeklinde gösterilmektedir (Özkan ve Gündoğdu, 2011).

2.1.5.5 Arkadaşlar

Çocuklar yaşları büyüdükçe yavaş yavaş alışmış oldukları aile dışında bir dünyanın varlığıyla tanışmaktadırlar. Ergenlik adı verilen ve birçok yeni özelliğin

kazanıldığı gelişimsel dönemde çocukların, aileden uzaklaştıkları, kendi yaş gruplarına yöneldikleri ve arkadaşlık ilişkilerini ön planda tuttuğu, dolayısıyla hızlı ve yoğun değişimler yaşadığı görülmektedir. Bu değişimlerle birlikte çocuklar kendilerine uygun bir kimlik duygusu oluşturmaya başlamaktadırlar (Doğan ve ark., 2012).

Arkadaşlık ilişkileri, hayatın boyunca insanlar için önem arz eden sosyal bir gereksinimdir. Kurulan arkadaşlık ilişkileri, bireylerin kişilik yapısında, toplumsallaşmasında ve cinsiyet kimliğinin oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Arkadaşlar arasında oynanan oyunlar ve gerçekleştirilen etkinlikler toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ile oldukça ilişkilendirilmektedir. Örneğin, erkek oyunları karmaşık bir yapıda, rekabet barındıran ve kurallarla düzenlenmiş farklı roller içermekteyken; kız oyunları karmaşıklığından uzak, daha az kişiden oluşan ve rekabete çok yer olmayan oyunlardır (Atış, 2010).

Arkadaş grupları çocukların toplumsal cinsiyetine uygun rolleri desteklemektedirler. Yapılan gözlemlere göre çocuklar, arkadaşlarının sahip oldukları cinsiyetlerine uygun olduğunu düşündükleri davranışları sergilediklerinde bunları olumlu karşılamakta; fakat cinsiyetlerine uygun olduğunu düşünmedikleri davranışları eleştirmekte ve bu durumda arkadaşlarını cezalandırmaktadırlar (Zeyneloğlu, 2008).

2.1.5.6 Hukuk

Hukuk, toplumsal yapıyı düzenleyen, yasalar oluşturan ve bu ve yasalar yoluyla devletin yaptırım gücünü belirleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Hukuk, 2006). Canlıların en temel özelliği olan cinsiyete dair roller; dini, kültürel, ahlaki ve benzeri değerler kadar hukuk kuralları çerçevesinde de ömür boyu yaşanan bir süreçte şekillenmektedirler. İnsanın bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının temin edilebilmesi amacıyla ortaya çıkan devlet otoritesinin iş ve eylemlerinin hukuki yollarla belirlenmesi bu süreçte oldukça önemlidir. Bireylerin sahip olduğu biyolojik ve psikolojik özellikler, toplumsallaşma sürecinde göz ardı edilememekte ve bireylerin, içinde yaşadığı toplumda karşılaştığı değerlere verdiği tepkiler sonucu hem insanlar hem de toplum değişmektedir (Gülbaş, 2013).

Toplumsal cinsiyet ifadesi, toplumda ilk olarak kadınların, sahip oldukları cinsiyet sebebiyle erkeklere kıyasla daha düşük bir statüde gösterilmesi şeklinde akla gelmektedir. Bir başka ifadeyle, erkeklerden farklı olarak kadınlar, özgürlüklerinden ve haklarından mahrum bırakılmaktadır. Bu şekilde kadınların kamusal yaşamdan

dışlanması ve sadece ev ortamına hapsedilmesi söz konusu olmaktadır (Bora, 2012). Oysa hukuki dayanaklara göre toplumsallaşma, çocukların sadece toplumun sahip olduğu kültürü algılamasını, benimsemesini ve bu şekilde yaşamasını değil, kendi kişiliğini kazanmasını da sağlamaktadır. Cinsiyetler arasında var olan eşitsizliklerin yasal düzenlemelerle giderilmeye başlanması; aile eğitiminden kaynaklanan ilişkisel sorunlarda hukuksal anlamda geçmişten çok geleceğe yönelik faydaların göz önünde bulundurulması; evlilik dışı birliktelikler ve kabul görmeyen eşcinsel birlikteliklerin hukuki tanınırlığının sağlanması ve kişilerin bireysel özerkliğinin ön planda tutulmaya başlanması gibi yasal dayanaklar yirminci yüzyıldan itibaren cinsiyet rolleri üzerinde hukukun etkisinin daha yoğun görülmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2015).

2.1.5.7 Ekonomi

Bir topluluğun veya bir ulusun, sürekliliğini sağlayabilmek için üretmeyi, üretileni pay etmeyi ve bu eylemlerden kaynaklanan ilişkiler bütünü tanımlayan ekonomi kavramı toplumsallaşma noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet rolleri şekillenirken erkek bireylerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri ve çevrelerindeki insanlar üzerinde etkili olması ve kontrolü sağlaması beklenmekte iken; kadınlardan daha anlayışlı bir yapıda olmaları ve insan ilişkilerini kontrollü bir şekilde düzenlemeleri beklenmektedir. Dolayısıyla toplumda ekonomik güç, aktif ve belirleyici olan erkeğin elindeyken, kadına ekonomik açıdan erkeğe bağımlı bir rol yüklenmektedir. Doğumdan itibaren cinsiyet rolleri belirlenirken kadınlara daha çok evle ilgili becerilere yönelik roller, erkeklere ise ekonomik anlamda aktif kullanabilecekleri becerilere yönelik roller öğretilmektedir. Aile içinde ebeveynlerin çocuklara karşı tavrını belirleyen en önemli faktörlerden biri olan ekonomik duruma bağlı olarak çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda erkek çocuklar öncelikli tutulmaktadır. Bu durum birçok ebeveynin erkek çocukları gelecek teminatı olarak gören geleneksel bir kanıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Gülbaş, 2013).

Kısacası kız çocuklar daha çok eve yaşamına uygun ve pasif bir kişilik yapısı yetiştirilmekte ve sosyal, politik ve kültürel hayatta olduğu gibi ekonomik hayatta da erkek çocuklarla eşit olma olanaklarından yoksun kalmaktadırlar. Aileler maddi kaynaklarının yeterli olmaması durumunda çoğunlukla erkek çocukların eğitim, sağlık

vs. hizmetlerden yararlanmasına önem vermekte ve kız çocukları bu gibi hizmetlerden yoksun bırakılmaktadırlar (Vatandaş, 2007).

2.1.5.8 Kitle İletişim Araçları

İletişim, alıcı ile gönderici arasında bir konuya yönelik sözlü veya yazılı mesaj gönderilmesi, mesajın iletilmesi ve bu mesajın alıcı tarafından algılanması ve sonuçlandırılması olarak tanımlanmaktadır. Kitle iletişim araçları da iletişim temelinde bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyebilme ve değiştirebilme gücüne sahip yöntem ve araçları içermektedir. Televizyon, telefon, radyo, gazete, dergi, internet, vs. araçlar kitle iletişim araçları olarak adlandırılmaktadırlar (Mora, 2005; Uzuntaş, 2013).

Kitle iletişim araçları medya aracılığıyla bireylere örnek rol modelleri sunmakta ve özellikle belli yaş dönemlerindeki bireyler, kendilerini geliştirme arayışı içindeyken, sunulan bu rolleri benimsemektedirler. Kitle iletişim araçları kadın ve erkeği belli kalıp yargılar çerçevesinde ele almakta ve toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel anlamda yeniden şekillendirilmesine neden olmaktadır. Kadın ve erkeğin cinsiyet rolleri hakkındaki mesajları topluma sunmaktadırlar. Örneğin; bu mesajların bazılarında kadınlar cinsel bir obje olarak tanıtılırken; erkekler kadınlardan daha baskın, rekabetçi, saldırgan, özgürlükçü ve girişken olarak gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle kadın kimliği erkek kimliğine oranla, kendi bedeni üzerinde bile söz sahibi olamayan bir nesne gibi tanımlanmakta ve toplum bilincinde kadın rolünün bu şekilde yer etmesine sebep olmaktadır (Arslan, 2004; Kaplan, 2016; Elgün ve Alemdar, 2017).

En önemli kitle iletişim araçlarından olan televizyonlar, bilgisayarlar ve telefonlar bireylerin çok kolay şekilde ulaşabildikleri araçlardır. Görselliğin ön planda olduğu bu kitle iletişim araçları çocukların gördüklerini olduğu gibi algıladıkları, gözlemledikleri davranışları ise hiç tecrübe etmeden sadece izleyerek öğrendikleri birer araçtır. Bu şekilde çocukların tutumları etkilenmekte ve ilerleyen yaşlarda sahip olacakları toplumsal cinsiyet rolleri de şekillenmektedir (Atış, 2010).

2.2 Çevre

İnsanlık tarihi göz önünde bulundurulduğunda, tarih öncesi insan topluluklarının doğal dünya hakkındaki düşünceleri tam olarak bilinmemektedir; ancak bulunan fosiller ve diğer arkeolojik kanıtlar insanların çevre ile nasıl bir etkileşim içinde olduğuna dair fikir verecek şekilde düzenlenebilmektedir. İnsanların, canlı hayatın başlangıcından bu

yana her zaman doğal çevre ile etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. İnsanlar dışındaki canlılar da aynı şekilde çevre ile sürekli bir etkileşim halindedirler. Fakat diğer canlılardan farklı olarak insanların kavramsallaştırma yeteneğinin olması, bu etkileşimler hakkındaki görüşlerin ifade edilmesine olanak sağlamaktadır (Middleton, 2008).

Çevre, yeryüzünde yaşayan ilk canlıdan bu yana varlığını sürdüren bir ortamdır. İnsan ve çevre arasındaki ilişki günden güne büyümektedir ve insanların gerçekleştirdiği neredeyse her türlü eylemin çevre üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Belirli bir süre boyunca insanlar ve diğer canlılar için sorun teşkil etmeyen çevrenin, beslenme ve üreme gibi iki önemli koşul tarafından tehdit edilmesi ile birlikte, çevresel problemler meydana gelmiştir. Bu çevresel problemler günümüzde büyük çaplı çevresel değişiklikler de meydana getirmektedir (Bilginoğlu, 1993; Akkurt, 2018).

Bu bölümde öncelikle çevre kavramı ele alınacak ardından çevresel sorunları ve bu sorunların nedenlerine değinilecektir. Bölümün sonunda ise çevre karşısında insanların tutumları, verilen çevre eğitimleri, çevre üzerine oluşturulması istenen bilinç ve çevre etiği konuları üzerinde durulacaktır.

2.2.1 Çevre Kavramı

Kelime anlamı; insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca birbirleri ile ilişkilerini sürdürdükleri; karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları, fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak iç içe oldukları ortam olan çevre; en genel anlamıyla, bir canlının, kendisiyle ilişkili olan canlı veya cansız her türlü materyali kapsayan yaşam ortamıdır (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003).

Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan tanıma göre çevre, “bir organizmanın var olduğu ortam ya da koşullardır”. Bu tanıma göre çevre doğada kendiliğinden var olan fiziksel öğeleri ve canlının etkileşim içinde olduğu yapay ürünü ve koşulu içermektedir (Çevre, 2006).

Türk Dil Kurumu güncel sözlüğüne göre çevre; “bir şeyin yakını, dolayı, etrafı; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam, aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü ve bir kimse ile ilişkisi bulunanlar” şeklinde farklı tanımlara sahiptir. Aynı zamanda çevre; canlı bir organizmayı veya bir topluluğu, yaşamı süresince etkileyen her türlü, biyolojik, sosyal, kültürel, tarihsel, iklimsel ve fiziksel faktörler olarak da

tanımlanmaktadır (Yücel ve Morgil, 1998; Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2017).

Çevre kavramına ilişkin tanımlar, “doğal” ve “yapay” çevreyi bir bütün olarak ele almaktadırlar. Aynı ayrı ele alındığında doğal çevre, içinde doğal oluşumları bulunduran ve insan etkisinin görülmediği, değiştirilmesi zor olan çevre anlamına gelmektedir. Yapay çevre de insanların doğal çevre kaynaklarını kullanarak ve bu kaynakları teknolojik ve ekonomik etkinliklerde tüketerek oluşturdukları ortam olarak tanımlanmaktadır. Canlı yaşamı bu doğal ve yapay çevresel dengeler üzerine kurulmuştur ve yaşamın sürdürülmesi bu dengelerin sağlıklı bir şekilde sağlanması ile mümkün hale gelmektedir (Rosenberg ve ark., 1983).

Çevrede canlı ve cansız varlıkları hem doğrudan hem de dolaylı yollardan etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler doğrultusunda çevre; yaşamın sağlanması sürecinden ve bu sürecin devamlılığından oluşan bir sistemdir. Beslenmek, barınmak ve üremek gibi öncüller bu sistemin en önemli öğelerindedir. Yapılan araştırmalar ışığında çevre kavramı, içinde barındırdığı yaşam döngüsünün etkileşimlerine göre dört farklı başlık şeklinde ele alınmaktadır. Bunlar; biyolojik, fiziksel, sosyal ve kültürel çevredir (Güler ve Çobanoğlu, 1994).

2.2.1.1 Biyolojik Çevre

Biyolojik çevre; yeryüzü üzerinde hayvan, bitki, insan ve diğer farklı canlı organizmaların, içerisinde yaşadığı doğal ortam olarak ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeyle biyolojik çevre canlıların evrendeki konumudur ve bu çevre güneş, su, oksijen, karbonhidrat, organik ve inorganik maddeler, üretici konumundaki canlılar, bitkiler, tüketici konumundaki hayvanlar, insanlar, ayrıştırıcı canlılar gibi beden dışı; yaş, cinsiyet, ırk, genetik ve zeka gibi bireysel özellikler, fizyolojik özellikler ve süreçler, bedensel gelişim, psikolojik yapı, kişisel alışkanlıklar ve davranışlar gibi beden içi faktörlerden meydana gelmektedir (Büyükgüngör, 2006; Lobinski, 2006).

Sosyal yaşantıda kullanılan çevre kavramı büyük çoğunlukla biyolojik çevreyi veya onun küçük bir parçasını ifade etmektedir. Biyolojik çevrenin, canlı yaşamın devamlılığı için, uygun koşulları sağlaması ve bu koşullar altında oksijen (O₂), karbondioksit (CO₂), azot (N), fosfor (P) ve demir (Fe) gibi maddelerin düzenli bir döngüde olması gerekmektedir. Bu durumda havada, suda, toprakta vb. çevre kirliliği

meydana gelmemesi canlı yaşam açısından önem arz etmektedir (Özerkmen, 2002; Akın, 2017).

2.2.1.2 Fiziksel Çevre

Fiziksel çevre; doğal faktörlerin etkisiyle ve uzun süreçler sonucunda oluşan, insan etkisinin görülmediği doğal varlıklar bütünü ve insanlığın varoluşundan bu yana çevreden de faydalanılarak oluşturulan varlıklar bütünüdür. Fiziksel çevre ve biyolojik çevre birbiriyle yakından ilişkilidir. Örneğin; iklim ve bitki örtüsü canlıların yaşamını sürdürmesi, beslenmesi ve üremesiyle doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda fiziksel çevrenin coğrafik ve jeolojik özellikleri toplumlar arasında etkileşimi sağlamakta, bazı durumlarda da canlıların beden içi çevresini etkileyen hastalık etkenlerinin yayılmasına zemin oluşturabilmektedir (Güler ve Çobanoğlu, 1994).

Canlılar, yaşamını sürdürmek için gerek duydukları temel biyolojik ihtiyaçları fiziksel çevreden karşılamaktadır. Tarihin ilk dönemlerinden beri insanlar sosyal hayatlarını sürdürdükleri sosyal yapılarını da fiziksel çevre üzerinde kurmaktadırlar. Bu sebeple fiziksel çevre koşulları, yerleşim, bakım ve beslenme gibi temel faaliyetlerde kendini göstermektedir (Görgülü ve ark., 2009; Adak, 2010).

2.2.1.3 Sosyal Çevre

Sosyal çevre; insanların ekonomik, sosyal ve siyasi ihtiyaçları doğrultusunda yarattıkları, aynı zamanda aileden başlayarak edindikleri örf, adet, gelenek ve görenek gibi sosyal normlar ve kurdukları ilişkiler bütünüdür. Bir diğer ifadeyle insanın çevresinde bulunan aile ve arkadaşlar gibi sosyal gruplar, gelenek ve görenek gibi sosyal normlar, sosyal sınıflar, toplumsal kurumlar ve toplumsal koşullar sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Söz konusu sosyal gruplar, normlar ve toplumsal koşullarda meydana gelen değişiklikler zaman içerisinde sosyal çevrenin şekillenmesini sağlamaktadır (Sutton, 2007).

Sosyoloji biliminde çevre kavramı, canlılar üzerindeki toplumsal ve kültürel etkiler incelenirken kullanılan bir ifadedir. Bu doğrultuda kültürel etkinlikler, toplumsal cinsiyet vb. konular sosyal çevrenin inceleme alanları arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, fiziksel çevrede yer alan canlı ve cansız varlıkların arasındaki ilişki de sosyal çevre kavramı kapsamında incelenebilmektedir (Özerkmen, 2002).

2.2.1.4 Kültürel Çevre

Kültürel çevre, literatürde yer alan çalışmalar temelinde, insanları etkileyen toplumsal ve etnik davranışlar, inançlar ve alışkanlıklar olarak tanımlanmaktadır. Doğal çevreden kopup sosyal bir evrim içerisinde duygu, algı ve düşünceye sahip olmaya başlayan; toplumsal, ekonomik ve siyasal gereksinimler kazanan insanlar kültürel çevrenin temel yapı taşı konumundadır (Baylan ve Karadeniz, 2006).

Kültürel çevre; canlının dışındaki, büyük çoğunlukla örf, töre, gelenek, görenek ve ahlak gibi bireyleri etkileyen toplumsal faktörlerle şekillenmektedir. Bu faktörler “kültür” adı altında beslenme alışkanlıklarını, sağlığı, dili, dini, inancı vb. etkileyerek kültürel çevrenin oluşmasını sağlamaktadır. Yine de kültürel çevreyi oluşturan kültür kavramı doğal çevre kaynaklarına ve değişimlerine de büyük oranda bağlıdır. Başka bir ifadeyle kültürel çevre, doğal çevrenin yapısından ve burada meydana gelen süreçlerden etkilenmektedir (Baylan ve Karadeniz, 2006; Bodur, 2010).

2.2.2 Çevresel Sorunlar ve Nedenleri

İnsan, hayvan, bitki ve farklı organizma topluluklarının hava, su, toprak vb. gibi öğelerle iç içe yaşadığı çevre; insanların ve diğer canlıların doğal yaşam unsurları ile sürekli bir etkileşim içindedir. Çevresel denge durumunu bozan insan faktörü ve doğal çevrenin bir diğer faktörü olan insan dışı canlılar doğanın iki farklı yüzüdür. Çevrenin, doğal veya yapay yollarla değişikliğe uğraması yeryüzünde var olan bu canlıların yaşam alanlarını tehdit etmekte ve bazı kitlesel sorunlarla yüz yüze gelmesine sebep olmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ortasından itibaren artarak devam eden sanayileşmenin etkisiyle, çevrede önüne geçilmesi zor olan bozulmalar meydana gelmektedir. Bu durum kısıtlı kaynakları giderek azaltmakta, sanayileşmeye paralel olarak çevreye salınan zararlı atıkları arttırmakta ve böylelikle evrensel boyutlarda çevre sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bir diğer ifadeyle endüstriyel faaliyetler sonucunda ortaya çıkan kirlilik, çevrenin yapısını bozarak ekolojik dengelerin de değişmesine yol açmaktadır (Büyükgüngör, 2006).

İnsan toplulukları ile doğal çevre arasındaki etkileşimler, insanların gerçek ve algılanan ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılama girişimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda bitki örtülerinin ve hayvan topluluklarının doğal dağılımlarını değiştirmek, toprağı aşırı kullanmak, su ve havayı kirletmek ve yerleşime uygun olmayan bölgelerde yaşamak çevre kirliliğine neden olan belli başlı faaliyetler olarak bilinmektedir. Çevresel

sorunlar üzerine yapılan bazı çalışmalar, zaman içerisinde boyutu değişebilen insan kaynaklı çevre kirliliğinin ve bu kirliliğin kısıtlı doğal kaynaklar ile arasındaki ilişkinin çevre sorunlarını oluşturan temel unsur olduğunu ifade etmektedir (Middleton, 2008).

Çevre, birbirleriyle ilişkili olan, aynı zamanda birbirinden de farklı olan dengelerden oluşmaktadır. Bu dengeler üzerinde insanlar tarafından yapılan müdahaleler, dengelerin bozulmasına neden olmakta ve bu durum çevre sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Çevre sorunu kavramı “insanların yaşamak üzere ihtiyaç duyduğu yapay çevreyi oluşturmak için çevresel dengeler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler ve kaynakların yanlış ve aşırı miktarda kullanımının doğayı tehdit ettiği bir çevre durumu” şeklinde tanımlanmaktadır (Karaca, 2007).

İnsanlar, diğer canlıların aksine toplumsal yaşamlarının sürekliliğini sağlamak için doğal çevre kaynaklarını kullanmakta, teknolojiyi geliştirerek ve ekonomik etkinliklerde bulunarak bu kaynaklarla yeni bir yapay çevre oluşturmaktadırlar. Oluşturulan yapay çevre ile insanların yaşam koşulları iyileştirilirken, teknolojik ilerlemelere ve sanayileşmedeki dikkatsiz ve duyarsız davranışlara bağlı olarak dünyadaki doğal dengeler alt üst edilmektedir (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003).

İnsan ile doğa arasındaki dengenin bozulmasına neden olan çevresel sorunlar 17. yy’de başlayan ve 19. yy’den itibaren hızla gelişmeyi sürdüren sanayi olgusuyla birlikte büyük oranda kendini göstermeye başlamıştır. Sanayinin hızlı bir şekilde gelişim göstermesi, 20. yy’den itibaren var olan doğal çevrenin değişmesine ve bu değişimler sonucunda yeni sosyal çevrelerin oluşmasına yol açmıştır. Yapılan araştırmalar, yaşanan bu değişimlerin, sanayileşme için önemli olan kitlesel üretim ve teknolojik gelişmelerden kaynaklandığı göstermektedir. Canlı hayatın varlığından itibaren sahip olduğu fonksiyonları kendiliğinden yerine getiren doğal çevre, zaman geçtikçe bu sürekliliği sağlayamayacak duruma gelmektedir. Doğal çevrenin kendi yapısı içerisinde yeri olmayan atıklar ve bu atıkların büyük miktarlarda birikmeye başlaması, çevresel dengeler üzerinde göz ardı edilemeyecek boyutlarda sorunlar meydana getirmektedir (Yücel ve Morgil, 1998).

Çeşitli bilim dalları ve meslek grupları çevresel sorunlar ile doğrudan ilgilenmektedir. Bu sebeple farklı gruplar kendi değerlendirmeleri çerçevesinde çevresel sorunların ve çevre kirliliğinin tanımını yapmaktadırlar. Örneğin; organizmaları, organizmaların çevre ve diğer organizmalar ile ilişkilerini inceleyen ekolojistlere göre

sistemin dengesinin bozulmasına sebep olan her şey kirletici olarak adlandırılmakta ve sorunların sebebi olarak ele alınmaktadır. Mühendisler ise ekolojistlerin aksine, çevreye bir organizma etkisiyle verilen bir maddenin kirlenmeye sebep olmadığını ifade etmektedirler. Buna göre mühendisler çevresel sorunları, insanların sebep olduğu çevresel değişimler ve çevreye verilen zarar olarak tanımlamaktadırlar. Farklı toplumların ve farklı bilim dallarına mensup bilim insanlarının çevresel sorunlara yönelik çeşitli görüşleri olmasına rağmen bütün toplumlarda, organizmanın yaşam ortamı kabul edilen çevrenin, doğrudan veya dolaylı şekilde zarar görmesi çevresel sorunların temeli olarak kabul edilmektedir (Karpuzcu, 2007).

Günümüzde çevre sorunları; artan nüfus, bu nüfusun doğal kaynaklar ve çevresel sistem üzerindeki baskısı, azalan canlı türleri, artan kirlilik, iklimde meydana gelen değişimler, bilinçsiz kentleşme ve endüstrileşme gibi sebeplerle toplumun her bireyini ilgilendiren en önemli sorunların başında yer almaktadır. Şehirleşme, sanayileşme ve yerleşim için yanlış yer seçimi, tarım arazilerinin yanlış kullanımı, alt yapı eksikliği olan yerleşim merkezleri, atık yönetiminde yapılan yanlışlar, aşırı nüfus artışı vb. ifade edilen bu çevresel sorunların nedenleri arasında gösterilmektedir (Yücel ve Morgil, 1998).

Çevre sorunları, ilk defa 70'li ve 80'li yıllarda küresel boyutuyla tartışılmaya başlanmış ve Stockholm'de gerçekleşen "Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı (1972)" sırasında uluslararası boyutta ele alınmıştır. Konferansta, ozon tabakasında delinme meydana gelmesi, buzullarda erimelerin başlaması, mevsimlerde değişikliklerin meydana gelmesi, ormanlık alanların azalması gibi çevresel tehlikelere dikkat çekilmesi sonucunda, ülkeler bazı sorumluluklar üstlenmiş, küresel boyutlarda önlemler alınmaya başlanmış ve bu çevresel sorunların çözümüne yönelik uluslararası iş birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Günümüzde de çevre ve çevresel sorunlar konusunda sayısız gözlem, araştırma ve yayın yapılmaktadır. Yapılan çalışmalara rağmen çevresel sorunların sınırları kesin bir şekilde çizilememektedir ve çevresel bozulmaların sürekli bir şekilde devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu çalışmalar ışığında belli başlı çevresel sorunlar (Baykal ve Baykal, 2008);

- ✓ iklim değişikliği,
- ✓ enerji ve su kaynaklarının gereksiz tüketimi,
- ✓ canlı çeşitliliğinin azalması,
- ✓ hava kirliliğinin artması,

- ✓ su kaynaklarının kirlenmesi
- ✓ toprak ve arazilerin kirletilmesi,
- ✓ atık yönetiminde aksaklıklar,
- ✓ ozon tabakasının delinmesi,
- ✓ mor ötesi ışın radyasyonunun artışı,
- ✓ su kaynaklarının azalması ve yeraltı sularının kalitesinin düşmesi,
- ✓ gürültü kirliliği,
- ✓ kültürel miraslarda meydana gelen kayıplar,
- ✓ zararlı böcekler,
- ✓ doğal radyoaktivite,
- ✓ tarım alanlarında meydana gelen kayıplar,
- ✓ kentsel atıklar,
- ✓ turizm faaliyetlerinin yol açtığı değer kayıpları,
- ✓ canlı türlerinin yaşam zincirlerindeki kopmalar, yıkılmalar ve yok olmalar,
- ✓ denizlerin, doğrudan atık boşaltımı sonucunda kirletilmesi,
- ✓ sanayi kazaları,
- ✓ nükleer atıklar,
- ✓ orman ve çevre tahribatı,
- ✓ tehlikeli atıkların taşınması ve depolanması olarak listelenmektedir.

Geleceğe yönelik tahminler yapılması konusunda ciddi problemler yaşanmasına rağmen yer kürenin geleceğine yönelik tahminlerde bulunurken çevre ile ilgili öngörülen bazı durumlar bulunmaktadır. Bu öngörülere göre 2030 yılına yaklaşıldığında Dünya'nın büyük ölçüde farklı durumda olması beklenmektedir. Yıllar içerisinde gözlemlenebilen değişikliklerin çok kapsamlı olacağı ve bu değişikliklerin geçmiş yıllara kıyasla çok daha büyük ve daha karmaşık bir hale geleceği düşünülmektedir. Yaşanabilecek bu değişikliklere sebep olacak ana güçler olarak; hızla gelişen demografik koşullar, gelişmekte olan bazı ülkelerde ki bilinçsiz kentleşme, durmadan artan teknolojik gelişmeler, hızlı küreselleşme, küreselleşmenin kapsamı ve etkileri, beşerî sermayedeki iyileşmeler, kurumların yönetilmesi ve işleyişi gösterilmektedir (Gilbert, 1987).

Hızlı endüstriyelleşme, hatalı kentleşme, teknolojik gelişmelerdeki büyümeler, kontrolsüz nüfus artışı ve belirtilen diğer bütün sebepler çevresel dengeyi bozarak doğal çevrenin üç temel ögesi olan havada, suda ve toprakta ciddi olumsuz etkilere sebep

olmaktadır. İnsan kaynaklı kirletici maddeler; sanayi kuruluşları, elektrik santralleri, ulaşım araçlarının egzozları, nükleer silah testleri, uranyum değirmenleri, pestisitler¹ (koruma ilaçları), kanalizasyonlar ve deterjanlar gibi pek çok farklı araçlar yoluyla çevreye salınmakta ve bunun sonucunda çevresel sorunlar oluşmaktadır (Biswas, 2005).

Çevresel sorunlar din, dil, ırk, yaş, cinsiyet, maddiyat, eğitim, gibi ayrımlar söz konusu olmadan insanları etkileyen, bölgesel olmaktan ziyade küresel etki gösteren sorunlardır. Çevre sorunları, yaşamsal varlığın sürdürülmesini zorlaştıran veya imkânsız hale getiren engellere yönelik sorunlardır. Bu engeller tanımsal çerçevede çevre kirliliği olarak adlandırılmaktadır. Başlıca çevre kirliliği türleri ise; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği, radyoaktif kirlilik, elektromanyetik kirlilik ve görüntü kirliliği olarak ele alınmaktadır.

2.2.2.1 Hava Kirliliği

Canlılar için hayati öneme sahip olan hava; havada devamlı bulunan ve çoğunlukla miktarları değişmeyen azot, oksijen ve diğer asal gazlar; havada devamlı bulunan ve miktarları azalıp çoğalan karbondioksit, su buharı, ozon gibi gazlar ve havada her zaman bulunmayan kirleticiler olmak üzere üç sınıf maddeden oluşmaktadır. Kimyasal bileşimi, reaksiyon özellikleri, emilimi, çevredeki kalıcılığı, uzun veya kısa mesafelerde taşınabilme yeteneği ve insan ve hayvan sağlığına etkileri açısından ele alındığında pek çok farklı hava kirletici madde bulunmaktadır. Fosil yakıtların kullanımının artması ve kirleticilerin atmosferde canlılara zarar verebilecek miktarda artması hava kirliliği olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün yapmış olduğu tanıma göre hava kirliliği, insanlara, bitkilere, hayvanlara ve eşyalara solunum ve temas yoluyla zarar veren her türlü kirletici maddenin havaya karışmasıdır (Bodur, 2010; Kampa ve Castanas, 2008; Karpuzcu, 2007).

Hava kirliliği doğal ve beşerî sebeplerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Orman yangınları, volkanik faaliyetler, okyanus dalgaları ve meteorolojik olaylar hava kirliliğinin doğal sebeplerini; sanayi tesisleri, termik enerji santralleri, insanların kullandıkları ulaşım araçlarının egzozları, kalorifer ve sobadan kaynaklanan baca gazları, insan kaynaklı orman yangınları ve yeşil alanların yanlış kullanımı ise hava kirliliğinin beşerî sebeplerini oluşturmaktadır. Belirtilen sebeplerle meydana gelen hava kirliliği

¹ Pestisit: Zararlı organizmaları engellemek, kontrol altına almak ve zararlarını azaltmak için kullanılan; kimyasalkökenli maddeler ile virüs ve bakteri gibi biyolojik ajanlar, veya bu faktörlerden oluşan karışımlar.

atmosferdeki gaz bileşimini bozmakta ve sera etkisine yol açmaktadır. Sera etkisi, atmosferdeki zararlı gazların güneş ışınlarını tutmasıyla atmosferin aşırı ısınması olarak tanımlanmaktadır. Sera etkisi, doğal iklim dengesini bozmakta ve küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunlara sebep olmaktadır. Yeryüzündeki her bir bölge kendine özgü, belirgin bir iklim yapısına sahip olmasına rağmen, belirtilen sebepler dolayısıyla iklimi oluşturan atmosferik koşullar gün geçtikçe küresel boyutlarda değişiklikler göstermektedir. Aynı zamanda büyük okyanus akıntılarında meydana gelen değişiklikler, Güneş üzerinde meydana gelen aktiviteler ve Dünya'nın yörüngesindeki sapmalar da yıldan yıla iklim koşullarında uzun vadeli bozulmalara sebep olmakta ve hava kirliliğinin çok daha büyük oranlarda hissedilmesine yol açmaktadır (Kimmins, 1999; Aslan ve ark. 2008; Bodur, 2010).

Şehirleşme ve sanayileşme sonucunda oluşan hava kirliliği, doğal dengeyi bozan en önemli çevresel sorunlardan biridir. Havada meydana gelen kirlilik insanların ve diğer canlıların sağlığını ciddi boyutlarda tehdit etmektedir. Havada bulunan kirlenici maddeler; bronş iltihapları, daralmalar, bronşit, amfizem, kronik astım, cilt kanseri ve akciğer kanseri gibi birçok hastalığa neden olmaktadır (Türküm, 1998).

Havada belli başlı bileşenler bulunmaktadır. Bu bileşenlerin bir kısmı önemsiz miktarda olabiliyorken bazılarının miktarları canlı hayatı için önem arz etmektedir. Havada bulunan başlıca bileşenler; oksijen (O_2), karbon dioksit (CO_2), azot (N_2), karbon monoksit (CO), azot oksit (NO_x), ozon (O_3) ve kükürt dioksit (SO_2) tir. Azot oksit ve kükürt dioksit havada bulunan en önemli kirlenici gazlardandır. Bu gazlar, canlılar için zehir etkisi yaratmakta ve yaşam alanlarının atmosferlerinin kirlenmesinde etkili rol oynamaktadır. Azot oksitin havada oranının artması, asit yağmurlarının artmasına aynı zamanda da fotokimyasal sis²lerin oluşmasına neden olmaktadır. Kükürt dioksit, kükürt ve kükürt içeren yakıtların yanması sonucunda ortaya çıkmakta ve yine atmosferin kirlenmesinde etkili olmaktadır. Kanda ve suda çözünebilen bu gaz, canlılarda üst solunum yollarını tahriş ederek hava akışına karşı direncin azalmasına yol açmaktadır. Bronş daralmaları, bronşit ve nefes darlığı gibi solunum hastalıklarına sebep olan bu kirleniciler cilt ve akciğer kanseri gibi ciddi hastalıklara da sebep olabilmektedir. Güneş ışığından kaynaklanan fotokimyasal etkiler sonucunda oluşan ve güçlü bir oksidatif³ olan

² Fotokimyasal Sis: Güneş ışınları tarafından başlatılan tepkimelerle daha asidik hale gelmiş olan duman ve sisin karışımı.

³ Oksidatif: Oksitleyen madde.

Ozon da aynı şekilde atmosferde yüksek oranlara ulaştığında canlı yaşamını tehdit etmektedir. Tarımsal verimin düşmesine ve ormanların büyümesinin azalmasına sebep olan ozon, bitkilerin fotosentez⁴ mekanizmasının da bozulmasına yol açarak karbon dioksit emilimini azaltmaktadır (Çilingir, 2016; Özşahin ve ark., 2016).

Temiz ve kirli hava olarak adlandırılan havada bulunan bu belli başlı bileşenler ve bileşenlerin kirlilik oluşturduğu seviyeler Tablo 2-1’de gösterilmektedir. Tabloda verilen kirleticiler ve oranları örnek teşkil etmektedir ve havada bunlar dışında çeşitli sayıda kirletici bulunduğu bilinmektedir.

Tablo 2-1: Temiz havada ve kirli havada bulunan bileşen oranları

Bileşenin Türü	Temiz Hava (ppm)	Kirli Hava (ppm)
Azot gazı, N ₂	790000	790000
Oksijen gazı, O ₂	20950	20950
Karbon dioksit gazı, CO ₂	320	400
Karbon monoksit gazı, CO	0.1	40- 70
Metan gazı, CH ₄	1.5	2.5
Azot dioksit, NO ₂ (NO _x)	0.001	0.2
Ozon, O ₃	0.02	0.5
Kükürt dioksit, SO ₂	0.0002	0.2
Amonyak, NH ₃	0.001	0.02
Diğer kirleticiler	Değişken	Değişken

Kaynak: Saral, A. (2011). Hava Kirliliği Nedir, Ülkemizdeki Durumdan Kesitler, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, (135). 34-41.

⁴ Fotosentez: Yeşil bitkilerin ışıқта; su ve karbondioksit gibi yalın bileşiklerini kullanarak daha karmaşık yapıları organik moleküller oluşturması.

İnsanlar kadar doğal çevre de hava kirliliğinden fazlasıyla etkilenmektedir. Yapılan incelemeler şehir merkezlerindeki sıcaklık ortalamasının, kırsal alanlara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanında büyük şehirlerde rüzgârın hızının azaldığı ve sıcaklık ve nem değişiklikleri yaşandığı da tespit edilmektedir. Havayı ısıtan, belli bir enerji sonucunda oluşan maddeler bulutların oluşmasını kolaylaştırdığı için artan yağışlar da hava kirliliğinin sonuçları arasında gösterilmektedir. Zararlı gazlar, yağmur, bulut, kar gibi ıslak maddelerle birleşerek asit yağmurlarını oluşturmakta ve doğal çevreyi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Doğanay, 2012; 2017).

2.2.2.2 Su Kirliliği

Günümüzde Dünya üzerinde var olan su kaynakları, kütle ve hacim bakımından fazla olmasına rağmen kullanılabilir tatlı su miktarının oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler 'in 2015 yılında yayınlamış olduğu Dünya Gelişim Raporu verilerine bakıldığında su kaynaklarının %97'sini denizler ve okyanusların tuzlu sularının, %3'ünü ise nehir, göl ve yeraltı suları gibi tatlı suların oluşturduğu görülmektedir. Tatlı su kaynaklarının da %68'den fazlası buzullar ve buzul dağlarında, %31,4 ü yeraltında, %0,3 ü ise yerkürenin yüzeyinde bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle mevcut su kaynakları %1'den daha az bir oranda insan kullanımına uygun durumdadır (The United Nations WWD Report, 2015). Verilere göre dünyanın dörtte üçünü kaplayan ve eritici, taşıyıcı ve besleyici özellikleri olan su, tüm canlılar için yaşamsal önemi olan doğal bir kaynaktır. Su kirliliği de bu doğal kaynakların yapısını değiştirecek oranda, organik, inorganik, kimyasal ve radyoaktif maddenin suya karışması sonucunda meydana gelen kirlilik olarak tanımlanmaktadır (Bodur, 2010).

Başka bir tanıma göre su kirliliği; yanlış tarımsal faaliyetlerle, endüstriyel çalışmalarla ve kentleşme sonucu ortaya çıkan atıkların, altyapı yetersizliği ve arıtma ve kanalizasyon sistemlerinin gelişmemiş olması sonucunda artmasıyla, yer altı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmesi olarak ifade edilmektedir. İnsanlık için yaşamsal öneme sahip olan ve kıt bir kaynak olan su, çeşitli sebepler sonucunda kirlenmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; su kirliliğini meydana getiren başlıca sebeplerin; yerleşim alanlarındaki kullanılmış sular, sanayi kuruluşlarından su yataklarına bırakılan sıvı atıklar, tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü alanlardan taşınan azot ve fosfat oranı yüksek olan sulama suyu sızıntıları, enerji santrallerinin faaliyetleri, baraj projeleri, tarımsal sanayi atığı olan suların oranındaki artışlar, kentleşme, turizm faaliyetleri, asit

yağmurları, kimyasal ilaçlar ve toprak erozyonu ve erozyon toprağını taşıyan sular olduğu görülmektedir (Karpuzcu, 2007; Bodur, 2010).

Su kirliliği, suyun kalitesini değiştirebilecek oranlarda kanalizasyon suyu, sanayi atığı, zararlı ve istenmeyen maddenin suya karışmasıyla da ortaya çıkmaktadır. Su kaynaklarına karışan bu atıkların içerisinde bulunan organik maddeler suda bulunan bazı mikroorganizmaların etkinlikleri sonucunda mineralizasyona⁵ uğrayıp zararsız hale gelebilmektedir. Bu işlem su kaynaklarının kendi kendini temizlemesi olarak bilinmektedir. Söz konusu temizleme olayının gerçekleşebilmesi için su kaynaklarının bu mikroorganizma grupları için yaşanabilir koşulları içeriyor olması ve bünyesinde yoğun miktarda çözünmüş oksijen bulundurması gerekmektedir. Su kaynaklarına boşaltılan atık maddelerin yoğun miktarda olması ve toksik özellikler taşıması ise su kaynaklarındaki oksijen miktarını azaltmakta ve yararlı mikroorganizma gruplarının yok olmasına yol açmaktadır. Böylece su kaynakları kendi kendini temizleme işlevini yerine getirememekte ve hızla kirlenmektedir (Büyükgüngör, 2006).

Su kaynakları kirliliğe maruz kalmadığı sürece dinlenmek ve eğlenmek için kullanılabilen doğal bir ortam oluşturmakta, su canlıları için oldukça geniş ve vazgeçilmez bir yaşam ortamı sunmakta, atıkların doğal yollarla tasfiye edilmesinde de alıcı bir ortam görevi görmektedir. Günümüzde su kirliliği konusu sadece sağlığa etkileri yönünden değil, kaynakların korunması ve uygun şekilde kullanılması yönünden de ele alınmaktadır.

Su kaynakları; kimyasal atıklar, fabrika atıkları, nükleer atıklar, tarımsal faaliyetlerde kullanılan maddeler vb. unsurlarla kirletilmektedir. Kirleticilerin karıştığı bu sular, yağışların da etkisiyle yeraltı suyu ve içme sularına karışmaktadır. Su kaynaklarında meydana gelen kirlilikler doğal yollarla temizlenememekte ve bu durum canlılar için büyük bir tehlike yaratmaktadır. Biyolojik çeşitlilik olarak adlandırılan bitki, hayvan ve mikroorganizmalar gibi canlı toplulukları yaşam ortamları olan sudaki kirlenmeden doğrudan etkilenmekte ve dayanıklılıklarına göre zaman içerisinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Hayta, 2006).

⁵ Mineralizasyon: Organik bileşiklerin mineral maddelere dönüşmesi.

Tablo 2-2: Kirletici kaynaklar

Kirletici Kaynağın Tipi	Kirleticinin Cinsi
Doğal Kaynaklar	Atmosferde var olan kirleticiler
	Çözünmüş haldeki mineraller
	Çürümeye başlayan bitkiler
	Yağış suları
	Su yataklarında meydana gelen büyümeler
	Su kaynaklarındaki zararlı mikroorganizmalar
Tarımsal Kaynaklar	Toprak erozyonu
	Çiftlik hayvanlarının atıkları
	Gübreler
	Pestisitler (Koruma ilaçları)
Kullanılmış Sular	Belediye kanal suları
	Yerleşim bölgelerinden gelen yağmurlar
	Sanayi kaynaklı sıvı atıklar
Biriktirme Yapıları	Gemilerde kullanılan sular
	Tabana biriken organik maddelerin anaerobik ayrışma ⁶ sı
	Çökeleklerin sızıntı ile sürüklenmesi
	Oksijen eksikliği (Alg ve yosun oluşumu)
Diğer Kaynaklar	Sıcaklık arttıran tesisler
	Maden işletmeleri
	Çöp dökme alanları

Kaynak: Karpuzcu, M. (2007). Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü (7). Kubbealtı Yayınları. İstanbul.

⁶ Anaerobik ayrışma: Organik maddelerin, oksijensiz ortamda, canlı mikroorganizmalar tarafından üretilen enzimler yoluyla ufak bileşenlere ayrılması.

Canlılar için yaşamsal önemi olan suların kirlenmesine neden olan çok sayıda kirletici faktör bulunmaktadır. Bu kirletici faktörler; doğada doğal yollarla meydana gelen değişimlerden kaynaklanabileceği gibi, yanlış tarımsal faaliyetler, atık şeklindeki sular, biriktirme yapılarında meydana gelen değişimler, yer altı ve yer üstü kaynakların yanlış kullanımı gibi sebeplerle de ortaya çıkabilmektedir. Yeryüzündeki su kaynaklarının kirlenmesine sebep olan bazı kirletici kaynaklar ve bu kaynaklar aracılığıyla kirlenmeye neden olan etkenler Tablo 2-2’de gösterilmektedir.

Küresel boyuttaki teknolojik gelişmeler ve sanayileşmedeki ilerlemeler sayesinde, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin, gelişmemiş ülkelere kıyasla, suya daha az bağımlı olacakları öngörülmektedir. Fakat bu ilerlemelere rağmen, gelişmiş ülkelerin ekonomik, sosyal ve çevresel koşulları su kaynakları tarafından bazen doğrudan bazen de dolaylı şekillerde etkilenmektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkeler ile su kaynakları arasındaki bağlar, gıda üretiminin ve iş gücü yaratan tarımsal faaliyetlerin devamlılığının sağlanması yönünden güçlü olmayı sürdürmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler su kaynaklarına yönelik altyapılarını hala gelişmiş ülkelerle aynı seviyede geliştirememektedir. Bu sebeple, sel ve kuraklık gibi çevresel sorunlar, gelişmekte olan ülkeleri ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ülkelere daha fazla etkilemektedir (Biswas, 2005).

2.2.2.3 Toprak Kirliliği

Toprak; yeryüzünün dışını kaplayan, kaya, organik madde ve tarımsal faaliyet ürünlerinin karışımından oluşan, içerisinde ve üzerinde geniş bir canlılık barındıran ve belli miktarlarda su ve havayı içeren maddedir. Zaman içerisinde gelişen teknoloji ile birlikte topraklar günden güne kirlenmekte ve artan bu kirlilik sonucunda meyve, sebze ve tarımsal ürünler gibi yaşamsal gıdaların yetiştirildiği alanlar azalmaktadır. Bu bilgiler ışığında toprak kirliliği; toprak yüzeyinde gerçekleşen faaliyetler sebebiyle toprağın yapısal özelliklerinde meydana gelen ve doğal olmayan değişimler, bozulmalar, yıpranmalar ve tükenmeler olarak tanımlanmaktadır (Hayta, 2006).

Topraklar, kirletici içeren hava ve su kaynaklarının taşıdığı maddelerden dolayı kirlendiği gibi, tarım ve endüstri faaliyetleri sebebiyle de büyük ölçüde nitelik değiştirmektedir. İnsanlar tarafından toprağa bırakılan kirletici içerikli veya kirletici görünümü olan maddeler toprak kirliliğine sebep olmaktadır. Erozyon, taşlılık, çoraklık ve yaşlık, pestisit kullanımı, açık maden işletmeciliği, evsel ve endüstriyel atıklar,

tarımsal alanların tarım dışı kullanımları, tarım zararlıları ile mücadelede kullanılan ilaçlar, gübreleme, toprakta zehirli ve tehlikeli atık birikmesi ve nükleer kirlenme gibi sebepler de toprağın, yapısal anlamda değişime uğramasına neden olmaktadır (Güler ve Çobanoğlu, 1997; Algan ve Bilen, 2005; Karaca ve Turgay, 2012).

Toprak kirliliğine yol açan bir diğer önemli etken ise toprakta ağır metal birikimidir. Toprak kirliliğinden sorumlu, inorganik kökenli, çeşitli elementler arasında bakır (Cu), nikel (Ni), kadmiyum (Cd), çinko (Zn), krom (Cr) ve kurşun (Pb) gibi ağır metaller bulunmaktadır. Teknolojik kökenli kirletici maddeler olan bu ağır metaller, seramik işçiliği, madencilik, endüstriyel atık tahliyesi ve motorlu taşıt kullanımı gibi sayısız insan faaliyetleri sonucunda toprakta birikmektedir. Toprakta bulunan mikroorganizma grupları ve toprak faunası hem toprağın organik girdilerinin hem de toprakta bulunan çok büyük bir organik madde havuzunun mineralizasyonundan sorumludur. Organik kökenli moleküller, topraktaki mikroorganizma grupları tarafından kısa sürede parçalanabilmekteyken, ağır metaller toprağa girdikten sonra bu mikroorganizmalar tarafından yok edilememekte ve uzun süre toprakta kalmaktadırlar. Dolayısıyla doğal toprak ekosistemlerinde bulunan mikroorganizma gruplarını baskılayan, zehirleyen veya organik maddenin kalitesini veya miktarını değiştiren bu kirletici maddeler, toprak ekosistemlerinin işleyişine kısa süreli veya uzun süreli şekilde zarar vermektedirler (Brookes, 1995; Marzadori ve ark, 1996).

Toprak, çevrede meydana gelen birçok olumsuz etkiye karşı tampon görevi görmekte ve bünyesine dâhil edilen zararlı maddeleri süzerek daha temiz bir çevrenin oluşmasını sağlamaktadır. Canlı hayatı için yaşamsal önemi olan toprakların, kirliliğe karşı korunması ve gerekli önlemlerin alınmasıyla kirliliğin önüne geçilmesi gerekmektedir.

2.2.2.4 Gürültü Kirliliği

Gürültü; göreceli olarak değişen, performansı bozan, fizyolojik ve psikolojik olarak stresli olan veya istenmeyen ses olarak tanımlanmaktadır. Gürültünün tanımı, öznel olduğundan dolayı, kültürel ve sosyal faktörler, bireysel duyarlılıklar, ses üzerindeki kontrol yeteneği ve içinde bulunulan duruma göre farklılık gösterebilmektedir. Gürültüler doğada birbirinden farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Siren gibi saf ton

(pure tone⁷) da sesler; kaçan su buharı tıslaması gibi dar frekans bandındaki sesler; radyoların statik gürültüsü gibi geniş frekans bandındaki sesler; silah sesleri gibi anlık dürtüye yol açan sesler veya bir nesneye çekiçle vurmak gibi darbe sesleri bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Kam ve ark, 1994).

Gürültü kirliliği canlıların duyma yetisini kısıtlayarak sağlığını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik yapının ve psikolojik dengelerin bozulmasına sebep olan, insanlara performans kaybı yaşattırın ve çevredeki güzelliği ve sakinliği yok eden bir kirlilik türüdür. 1970'li yıllardan bu yana, büyük ölçüde sıkıntı yaratan önemli bir çevre sorunu olarak görülen gürültü kirliliği, günümüzde, hava kirliliği ve su kirliliğinden sonra gelen en büyük çevre sorunu olarak görülmektedir. Büyük şehirlerdeki gürültü kirliliği, nüfus artışı sonucunda kentsel çevrenin giderek kalabalıklaşması ve yoğun ve gürültülü bir hale gelmesi sebebiyle sürekli büyüyen bir çevresel sorun olarak ele alınmaktadır (Zannın ve ark, 2006).

Yaygın nüfus artışı ve kentleşme, çeşitli gürültü kaynaklarının kullanımını arttırmakta ve kirlilik şiddetinin gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Gürültü kirliliği, tüm topluluklarda istenmeyen seslerden oluşan bir kavramdır. Yüksek sesli diyaloglar; ev aletlerinin kullanımının sebep olduğu gürültüler, eşya çekme ve eşyaları sürtme sesleri; havalandırma tesisatları ve asansörler gibi mekanik sistem gürültüleri; ulaşım gürültüsü, endüstriyel kaynaklı sesler; yapı ve inşaat gürültüleri, spor alanları, çocuk oyun parkları, eğlence yerleri gibi rekreasyon⁸ gürültüleri istenmeyen gürültü türlerine örnektir (Goines ve Hagler, 2007; Hayta, 2006).

Otomobil sayısındaki artış ve gelişen sanayileşme nedeniyle de gürültü kirliliği giderek artan bir ivme kazanmaktadır. Şehirlerdeki trafik yoğunluğu nedeniyle, özellikle ana arterlerdeki gürültü, rahatsız edici düzeylere ulaşmaktadır. Çevresel sorunlar içerisinde gürültü kirliliği, insan sağlığını en çok etkileyen sorunların da başlarında gelmektedir. Gürültü kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine bakıldığında bu etkileri; işitme kaybı gibi fizyolojik etkiler, yüksek kan basıncı, hızlı kalp atışı ve kalp ritmi düzensizliği gibi anatomik etkiler; uykusuzluk, geç uyuma ve stres gibi psikolojik etkiler ve iş gücü verimliliğinin azalması ve duyma bozukluğu gibi performans etkileri

⁷ Pure tone: Tek bir frekanstaki sinüs salınımlarından oluşan ses dalgaları.

⁸ Rekreasyon: Bir bölgeyi insanların eğlenme, dinlenme vs. amacıyla kullanabilecekleri bir duruma getirme.

olmak üzere dört başlık altında ele almak mümkündür (Bayramoğlu ve ark., 2014; Özer ve ark., 2009).

Kirliliğe sebep olan gürültüler sahip oldukları desibel derecesine göre canlılar üzerinde farklı etkiler gösterebilmektedir. Bu etkiler çoğunlukla psikolojik belirtiler şeklinde kendini göstermektedir. Çeşitli gürültülerin desibel (dB) veya zararlı olabilme dereceleri ile bu gürültülerin canlılar üzerinde yarattığı etkiler Tablo 2-3'te gösterilmektedir.

Tablo 2-3: Çeşitli gürültü türlerinin desibel dereceleri ve etkileri

Gürültü Çeşidi	Desibel (dB) Derecesi	Etkisi
Uzay roketleri	170	Kulak ağrısı
Canavar düdükları	150	Sinir hücrelerinin bozulması
Kulak dayanma sınırı	140	
Makinalı matkap	120	Sinirsel bozukluklar
Motor ve otomobil	110	Psikolojik belirtiler (III. basamak)
Kabare müziği	100	
Metro vb. raylı sistem	90	
Tehlikeli bölge	85	Psikolojik belirtiler (II basamak)
Saat alarmı	80	
Telefon sesi	70	
İnsan sesi	60	Psikolojik belirtiler (I basamak)
Uyku gürültüsü	30	

Kaynak: Büyükgüngör, H. (2006). Çevre Kirliliği ve Çevre Yönetimi. Toprak İşveren Dergisi, 72, 9-17.

Gürültü kirliliği sadece insanların günlük yaşamını ve sağlığını tehdit eden bir olgu değildir. Söz konusu gürültü kaynakları insanlığın var olduğu her alanda ortaya

çıkmakta ve doğal yaşam alanlarında bulunan seslerin, daha yüksek frekanslı ve daha belirgin yapay seslerle değiştirilmesiyle de varlığını sürdürmektedir. Bu durum sadece insanlar üzerinde değil, varlığı devam eden canlı hayatın birçok türü için de zararlı hale gelmektedir (Francis ve ark., 2009).

2.2.2.5 Radyoaktif Kirlilik

Radyoaktif kirlilik; nükleer enerji santralleri ve nükleer silâh fabrikaları gibi toksik madde üreten işletmelerden kaynaklanan radyoaktif madde artıklarının yarattığı bir kirlilik türüdür. Günümüzde, çevreye salınan ağır metaller ve teknolojik radyonüklitler⁹, çevrenin en yaygın kirleticileri arasında gösterilmektedir. Toprak gübrelenmesi, atık depolaması, partiküler maddelerin atmosfere salınması ve atık suların üretilmesine bağlı olarak da çevreye radyonüklitlerin salınması radyoaktif kirliliğin temel sebepleri arasında gösterilmektedir. Radyoaktif kirlilik; hava, su ve toprak yoluyla kolaylıkla taşınabilmekte ve geniş bölgelere yayılabilmektedir. Radyoaktif maddelerin havaya karışarak yükselmesi ve yağış şeklinde yeniden yüze dönmeye denizlerin ve toprağın büyük oranda kirlenmesine sebep olmaktadır. Bu kirlilik sonucunda su kaynaklarında ve toprakta varlığını sürdüren canlı hayatın varlığını yitirmesi söz konusu olmaktadır (Jaworowski ve ark., 1975; Veiga ve ark., 1998; Abdi ve ark., 2008).

Radyoaktif kirlenme sonucunda çevrede, canlı sağlığını önemli oranda etkileyen zehirli, kanserojen ve radyoaktif madde miktarı artmaktadır. Çevrede miktarı artan radyoaktif maddeler, etrafa saldıkları elektronlarla hava, su ve toprak dışında hayvan, bitki ve pek çok canlı organizma grubuna daha zarar vermektedir. Radyoaktif madde barındıran ve radyasyonlu olarak tanımlanan hayvansal ve bitkisel ürünler aracılığıyla bu zararlı maddeler insanlara ve diğer canlı gruplarına da taşınmaktadır. Radyoaktif kirliliğin artması sonucunda canlıların bağışıklık sisteminin felce uğraması, organların hasar görmesi ve tedavisi mümkün olmayan hastalıkların ortaya çıkması mümkün hale gelmektedir (Righi ve ark., 2005).

Radyoaktif kirlilik sonucunda maruz kalınan radyasyon enerjisinin canlı hayat üzerinde kronik ve akut etkileri bulunmaktadır. Kronik etkiler, şiddeti yüksek olmayan radyasyon enerjisine uzun süreli maruz kalınması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Akut

⁹ Radyonüklit: Çekirdeği kararlı olmayan, taşıdığı fazla enerjiyi çekirdek içindeki bir parçacık veya bir elektronu aracılığı ile yayan atom, radyoaktif izotop.

etkiler ise tek boyutta ve yüksek şiddette radyasyon enerjisine kısa sürede bir gün kadar kısa bir süre maruz kalınması sonucunda ortaya çıkan etkilerdir (Büyükgüngör, 2006).

Radyasyonun kesin etkileri radyasyonun tipine ve şiddetine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin; düşük dozlarda radyasyona maruz kalan canlıların vücudunda kısa sürede çok sayıda hücre ölümü gerçekleşmekte, organ ve sistemlerde işlevsizlik meydana gelmekte ve bağışıklığın azalması gibi akut etkiler ortaya çıkabilmektedir. Aynı şekilde kısa süre içerisinde aşırı doza maruz kalan canlıların iç organları ve dokuları yüksek oranda zarar görek hayati fonksiyonlarını kaybetmekte ve ölümlerin gerçekleşmesine sebep olmaktadır (AFAD, 2018). İnsanların maruz kaldığı radyasyon enerjisinin dozu ve bu dozlara bağlı olarak ortaya çıkan akut etkiler Tablo 2-4'te gösterilmektedir.

Tablo 2-4: Radyasyon dozu ve beklenen akut etkiler

Radyasyon Dozu (rem)	Etkileri
0-50	Kanın yapısında değişmeler olur.
80-120	Kişilerin %5-10'unda kusma ve bulantı görülür, yorgunluk meydana gelir.
130-170	Kişilerin %25'inde kusma ve bulantı görülür, yorgunluk meydana gelir.
180-220	Kişilerin %50'sinde kusma ve bulantı görülür, yorgunluk meydana gelir.
270-330	İlk gün tüm kişilerde kusma ve diğer belirtiler görülür, 2-4 hafta sonra ise %20 oranında ölüm meydana gelir.
400-500	İlk gün tüm kişilerde kusma ve diğer belirtiler görülür, 1 ay içerisinde %50 oranında ölüm meydana gelir.
550-750	4 saatin ardından tüm kişilerde kusma görülür, %100'e yakın bir oranda ölüm meydana gelir.
5000	Bir hafta içerisinde tüm maruz kalanlar ölür.
10000	1-2 saat içinde tüm maruz kalanlar ölür.

2.2.2.6 Elektromanyetik Kirlilik

Yeryüzünde yaşam, günümüzde de varlığını devam ettiren iki önemli güç olan yer çekimi ve elektromanyetizmanın etkisi altında gelişmiştir. Söz konusu bu iki güçten biri olan elektromanyetizmanın canlıların faaliyetlerinde, önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Tarihi gelişim açısından bakıldığında elektromanyetizma, 1990'lardan önce sadece yerleşim yerlerinden uzaktaki bölgelerde ve çok yüksek yerlerde bulunan birkaç radyo ve televizyon vericisinden kaynaklanan radyo frekansı ile toplum hayatına girmiştir. 1990'lı yıllardan sonra telsiz telekomünikasyonun devreye girmesi ve telefon şebekelerinin ortaya çıkması, şehirlerde ve kırsal bölgelerde de elektromanyetik alanların büyük bir artış göstermesine neden olmuştur (Balmori, 2009).

Endüstrileşme, teknolojik gelişme ve bilimin ilerleyişi ile toplum hayatındaki yeri zamanla artan ve son yıllarda yoğun olarak kullanılan elektromanyetik cihazlar sebebiyle dünya üzerindeki nüfus, yoğun miktarda radyo frekans (RF; 10 kHz-300 GHz)'a maruz kalmaktadır. Elektromanyetik dalga yayan cihazların kullanımının günden güne artması ile birlikte elektromanyetik kirlilik de artmakta ve ticari, askeri ve bilimsel konularda da kablosuz iletişimin hızla gelişmesi nedeniyle, modern toplum için ciddi bir endişe haline gelmektedir (Sarıgöz ve ark., 2012).

Günümüz modern toplumlarının neredeyse tamamında elektromanyetik alanlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu elektromanyetik alanlar elektrik enerjisi kullanımı, elektronik gözetim sistemleri ve çeşitli kablosuz iletişim türleriyle bağlantılı olarak çevremizde yaygın olarak bulunmaktadır. Bu alanlar sahip oldukları güçlü ve fiziksel özelliklere göre farklılık göstermelerine rağmen, maruz kalanların sağlıkları üzerinde yarattıkları riskler açısından benzer endişelere yol açmaktadır. Elektromanyetik alana maruz kalmaya yönelik yönetmelik ve düzenlemelerle etkili bir koruma sağlanmaya çalışılmaktadır; fakat bütün düzenlemelere rağmen bu alanlara uzun süreli maruz kalmanın henüz bilinmeyen biyolojik zararları olduğu düşünülmektedir (Ahlbom ve Feychting, 2003; Kenar ve ark, 2013; Yuan ve ark, 2014).

1960'lı yıllardan bu yana yapılan pek çok bilimsel çalışmaya göre, elektromanyetik alanların yakınında yaşayan insanların kanser gibi ciddi hastalıklara yakalanma olasılığı diğer insanlara kıyasla daha yüksek durumdadır. Dünyada doğal olarak var olan elektromanyetik alan kaynaklarının yanında insan eliyle yapılmış elektromanyetik alan kaynaklarının artışına paralel olarak kanser çeşitlerinin yanında,

Alzheimer, Parkinson, MS gibi hastalıkların da artış gösterdiği gözlenmektedir. Bu artış sonucunda her yıl belirli projelerle elektromanyetik alanların sağlığa etkilerine yönelik bilimsel çalışmalar yapılmakta ve sonuçları incelenmektedir. Son yıllarda, medya ve bilim insanlarının genel kanısı doğrultusunda çevresel elektromanyetik kirlilik, olumsuz sağlık sorunlarına sebep olan potansiyel kaynaklar listesine eklenmiştir. Böylece elektromanyetik alanların insan hayatı üzerindeki etkisini sınırlandırmaya yönelik önlemler alınmaya çalışılmaktadır (Seyhan, 2010; Leitgeb ve ark, 2005).

2.2.2.7 Görüntü Kirliliği

Görüntü kirliliği, insan eliyle oluşturulan eşyanın, doğal çevre ve insan doğasıyla uyumsuz ve sağlıklı insanları rahatsız edecek şekilde çevreye salınması olarak tanımlanmaktadır. Doğaya bilinçsizce bırakılan kimyasal atık, ambalaj ve geri dönüştürme sürecine giremeyen ürünler gibi materyaller toprak ve su kirliliği yaratmanın yanında estetik olmayan görüntülere de sebep olmaktadır. Günümüzde türlü ekonomik faaliyetlerde bulunan işletmelerin müşterilerin ilgisini çekmek üzere kullandıkları işyeri tabelaları ve reklam panolarının belirli bir düzen içerisinde olmaması, gelişigüzel konumlandırılması ve yerel yönetimlerin bu konudaki müdahalelerinin yetersiz kalması veya konuyla ilgili hassasiyet göstermemesi de görüntü kirliliğinin ortaya çıkmasına neden olan başlıca faktörler arasında gösterilmektedir (Çelik, 2012).

Görüş alanına dâhil olduğunda sahip olduğu şekil, ortama uyum ve ölçülerindeki düzen ile hoş olarak nitelendirilen, beğenilen görüntüler güzel; tam aksi şekilde hoş olmayan, rahatsızlık veren görüntüler de çirkin olarak sınıflandırılmaktadırlar. İnsanların çevrede var olan doğal kaynakları verimsiz kullanması ve zamanla bu kaynaklara zarar veren teknolojiler geliştirmesi, çirkin görüntülerin çoğalmasına ve oluşturulan yapay çevrede görüntü kirliliğinin giderek artmasına sebep olmaktadır. Artan görüntü kirliliği, var olduğu çevrelerde yaşayan insan topluluklarının sağlıklarını etkilemesinin yanı sıra sosyal anlamda da belli başlı problemler yaşamalarına neden olabilmektedir (Önder ve Konaklı, 2003). Yaşam alanında kirliliğe neden olan görüntülere maruz kalan insanlarda hoşnutsuzluk, ilgisizlik, mutsuzluk, bezginlik ve düşünce konsantrasyonunda bozukluk gibi psikolojik olumsuzluklar görülebilmektedir. Bu şartlar altında insanların çalışmaları ve faaliyetlerine odaklanmaları güç duruma gelmektedir. Özellikle çarpık yapılaşmanın yoğun görüldüğü bölgelerde ve iç içe binalarda yaşayan insanlarda da zaman içerisinde çeşitli sağlık sorunları meydana gelmektedir. Görüntü kirliliğinin çeşidine ve insanların

kişisel özelliklerine bağlı olarak farklı etkilerin ortaya çıkması da söz konusudur. Bu etkilere; dikkat dağınıklığı, göz yorgunluğu, istek duymama, verimsizlik, duygusal değişim, düşünce bozukluğu, adaptasyon sağlayamama, sinirlilik, öfke duyma, davranış bozukluğu gösterme, kötümserlik, ruhsal travma, cilt hastalıkları ve psikosomatik hastalıklar gibi sorunlardaki artış örnek gösterilebilir (Bodur ve Küçür, 2004; aktaran, Küçüker, 2017).

2.2.3 Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci

21. yüzyılın başlangıcından beri canlı hayat, yeryüzü tarihinde daha önce görülmemiş büyüklükte çevre sorunları ile yüz yüze gelmektedir. Yaşamın sürekliliğini sağlayan doğal kaynaklar, yine büyük boyutlarda kirlilik ile karşı karşıya gelmekte ve tükenmektedir. Nüfusun hızlı şekilde artması sonucunda besin ihtiyacını karşılamak için gerek duyulan tarım arazileri, ormanlar ve ana biyolojik sistemler giderek azalmaktadır. Canlı hayatın varlığını tehdit eden zehirli madde içerikli gazlar ve atıklar çevrede giderek artmaktadır. Yaşanan bu sorunlar teknik bir sorun olmanın ötesinde büyük çaplı toplumsal sorunlar olarak ele alınmaktadır (Karaca, 2007).

Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı sonucunda uzun zaman fark edilmeyen çevresel sorunlar, günümüzde büyüklüğü göz ardı edilemeyecek boyutlarda kendini göstermektedir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bugüne, küreselleşmenin yaygınlık kazanması ile birlikte, sanayileşmede meydana gelen artış, beraberinde önlenemeyen bir çevresel kirliliği de getirmiştir. Artan sanayileşme ülkelerin üretim kapasitesinde ve buna bağlı olarak milli gelir ve kişi başına gelir düzeyinde artışlara sebep olurken, tüketicilerin çevreye karşı yaklaşımları zaman içinde değişiklik göstermeye başlamıştır (Çelik, 2012).

Birçok düşünür çevre sorunlarının; teknolojinin de etkisiyle insanların açgözlülüğünün, kıskançlığının, tatminsizliğinin, vurdumduymazlığının, sorumsuzluğunun, tembelliğinin ve buna benzer hoş karşılanmayan duygularının yeryüzüne yansıtılması sonucunda ortaya çıktığını ileri sürmekte ve önemli olanın görünürdeki değil, işin kaynağındaki temel sorunun ortadan kaldırılması olduğunu savunmaktadırlar. Bu noktada eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır (Ayvaz, 1998)

Eğitimin amacı, araştırmayı seven, gelişime açık, sorgulayan ve elde ettiklerini uygun doğrultuda yorumlayan, kullanan ve üzerine yeni şeyler ekleyebilen bireyler yetiştirmektir. Bu doğrultuda eğitim, her alanda, her konuda ve hayatın her aşamasında yer alan bir süreçtir. Eğitim alan kişiler, kendi yaşamları boyunca birbirinden farklı

davranışlar kazanabiliyor ve kazanılmış bu davranışları sonraki kuşaklara aktarabiliyorlarsa eğitilmiş birey olarak kabul edilmektedir. Fakat eğitimin tek amacı kişiye belirli konularda farklı bakış açıları ve davranış değişiklikleri kazandırmak değil, aynı zamanda kişiye yaşam süreci içerisinde belli başlı sorunlara karşı mücadele bilinci ve çözüme ulaştıracak davranışı da kazandırmaktır. Bu bağlamda artan çevre sorunları karşısında çözüm yollarının bulunması ve çevrenin korunup iyileştirilmesi temelde bir eğitimle mümkündür ve bu eğitim “çevresel eğitim” adını almaktadır. Günümüzde çevresel sorunlar sadece teknoloji ve yasal kurallarla çözülebilecek boyutta değildir. Bu sebeple tutumların, bilgilerin ve değer yargılarının değişmesi gerekmektedir ve bu çevreci tutum ve değer yargılarının oluşması ancak çevre eğitimi ile mümkün olmaktadır (Yücel ve Morgil, 1999; Erten, 2005).

Çevre eğitiminin temeli, doğanın ve doğal kaynakların korumasına ve bu konularda verilen eğitime dayanmaktadır. Fakat bu temellere rağmen çevre eğitimi; çevreci hareket ve doğayı koruma faaliyetlerinden daha farklı sınırlara sahiptir. Çevre eğitimi, sadece doğal kaynakları korumaya ve geliştirmeye yönelik değil aynı zamanda biyosferi, canlıların yaşadıkları bölgeleri ve ekosistemleri de içine alacak şekilde var olan bütün çevreyi korumaya ve geliştirmeye odaklanmaktadır (Ünal ve Dıdımlı, 1999).

Çevre eğitimi, çevreye duyarlı davranışların, değer yargılarının, bilgi ve becerilerin kazandırılması ve sonuçlarının gözlemlenmesi olarak da tanımlanmaktadır. Küçük yaşlarda oluşan ilgiler ve kazanılan davranış biçimleri gelecekte yapılması istenilen davranışların temelini oluşturduğundan dolayı çevre eğitiminin çok küçük yaşlardan başlanarak verilmesi gerekmektedir. Alınan çevre eğitimi bireylerin ilerleyen yaşlarında doğayla olan ilişkilerinde empati kurabilmelerini ve doğaya sevgiyle yaklaşmalarını sağlamaktadır. Bu da çevrenin korunması noktasında çevre dostu davranışların geliştirilmesi anlamına gelmektedir (Erten, 2004). Uzun vadede çevre sorunlarına karşı insanlarda bilinç oluşması çevre eğitimi ile mümkündür. Çevre bilincinin istenilen seviyede olmamasının ilerleyen yıllarda çevre sorunlarının daha büyük boyutlara gelmesine sebep olacağı tahmin edilmektedir. Sanayi Devrimi ile beraber çevre sorunları artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Bu durum yalnız insanların değil doğal çevrede varlığı devam eden diğer tüm canlıların yaşamını tehlikeye sokmaktadır. Böyle bir durumun varlığı çevre eğitimi almış ve çevre bilincine sahip olmuş nesillerin önemini daha da arttırmaktadır (Karataş ve Aslan, 2012).

Çevre eğitimi, çevre ile sürekli bir etkileşim içinde olan insan toplulukları için geçerli olan bir olgudur ve sosyal düzen içerisinde her topluluğun çevre ile etkileşimi farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Çevresel sorunlar ile çevreci eğitim faaliyetleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Çevre sorunlarının çözümünde izlenmesi gereken en temel yol bilinçli ve organize bir eğitimden geçmektedir (Yılmaz ve ark., 2002; Bodur, 2010). Çevre sorunlarını çözmeye ve önlemeye, verilecek eğitimin önemi her geçen gün vurgulanmaktadır. Çevre eğitiminin en önemli hedeflerinden biri, çevreye, çevresel sorunlara ve bu sorunlara yönelik çözümlere karşı duyarlı ve çözüm noktasında yer almaya gönüllü bireyler yetiştirmektir. Başka bir ifadeyle bu öncüllere yönelik gerekli bilgi, beceri ve donanımın bireylere çevre eğitimi ile kazandırılması gerekmektedir. Verilen eğitim konusundaki başarı, toplumlarda olumlu tutum ve davranış oluşturmaktan geçmektedir (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Uzun ve Sağlam, 2006; Gülay, 2011).

Çevresel eğitimin evrimi, 18. ve 19. yy.da Goethe, Rousseau, Humboldt, Haeckel, Froebel, Dewey ve Montessori gibi büyük düşünürlerin, yazarların ve eğitimcilerin etkisi ile başlamıştır. Fakat çevre eğitiminin önemini vurgulanması 1970li yıllar itibariyle gerçekleşmiştir. 1970’li yılların başından itibaren Dünya’nın çeşitli bölgelerinde, politik, bilimsel ve eğitsel alanlarda, artan çevre sorunlarının önlenmesi ve çözülmesine yönelik çalışmalar yapılmakta ve birçok ülkede çevre kavramı, bir eğitim olgusu olarak kabul edilerek bu konuda eğitim programları geliştirilmektedir. 1972 tarihinde Stockholm’de düzenlenen Çevresi Konferansı ile çevre eğitimi ilk defa küresel bir boyutta ele alınmıştır. Aynı zamanda konferans bildirgesinde yer alan “insanlık, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir” ifadesi ile insanların dikkatleri çevreye yönelik tutum ve davranışların üzerine çekilmiştir (Aslan ve ark., 2008).

Çevreci eğitim kavramı ilk defa 1948 yılında Paris’te gerçekleştirilen uluslararası bir çevre konferansı sırasında kullanılmıştır. Çevre eğitiminin tarihsel gelişimine bakıldığında bu süreçte önemli yer edinen belli başlı olaylar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Karataş ve Aslan, 2012):

- ✓ 1949 yılında Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature-IUCN) resmi olarak kurulmuştur.
- ✓ çevre eğitimi kavramı İngiltere’de ilk defa 1965 kullanılmaya başlanmıştır.
- ✓ 1968 yılında Paris’te Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO)

himayesinde “Biyosfer Konferansı” düzenlenmiştir.

- ✓ 1970 yılında İngiltere’de Çevre Eğitimi Konseyi (The Council for Environmental Education-CEE) kurulmuş ve konsey tarafından aynı yıl ABD Nevada’da “Çevre Eğitiminin Tanımı” isimli bir toplantı yapılmıştır.
- ✓ 1972 yılında İsveç Stokholm’de “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı” yapılmıştır.
- ✓ 1975 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (The United Nations Environment Programme-UNEP) ve UNESCO iş birliği ile Belgrat’ta Uluslararası Çevre Eğitim Programı (International Environmental Education Programme- IEEP) isimli bir çalıştay düzenlenmiştir.
- ✓ 1977 yılında Tiflis’te UNESCO önderliğinde ilk defa çevre eğitimi üzerine uluslararası boyutta bir konferans yapılmış ve Tiflis Bildirgesi yayımlanmıştır.
- ✓ 1980 yılında IUCN, UNEP ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund-WWF) iş birliği ile “Dünya Koruma Stratejisi” hazırlanmıştır,
- ✓ 1987 yılında UNESCO/UNEP iş birliği ile 1987 Moskova’da “Uluslararası Çevre Eğitimi ve Öğretimi Kongresi” yapılmıştır, 1987 yılı “Avrupa Çevre Yılı” seçilmiştir ve Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development-WCED) tarafından "Ortak Geleceğimiz" adlı “Brundtland Raporu” hazırlanmıştır.
- ✓ 1988 yılında Avrupa’da çevre eğitimi üzerine ilke kararları alınmıştır.
- ✓ 1990 yılında İngiltere’de çevre eğitimi ile ilgili ulusal müfredat programı yayımlanmıştır.
- ✓ 1991 yılında “Dünyayı Umursamak: Sürdürülebilir Bir Hayat Stratejisi” yayımlanmıştır.
- ✓ 1992 yılında Rio’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Dünya Zirvesi) yapılmıştır.
- ✓ 1996 yılında İngiltere’de çevre eğitimi üzerine devlet stratejisi belirlenmiştir.
- ✓ 1997 yılında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Programına (United Nations Development Programme-UNDP) destek olmak amacıyla Selanik’te,

“Uluslararası Çevre ve Toplum Konferansı: Sürdürülebilirlik İçin Eğitim ve Toplum Bilinci” başlıklı bir konferans gerçekleştirilmiştir.

Çevre eğitiminin önemini vurgulayan Tiflis Bildirgesi'ne göre çevre eğitimi; hayat boyunca devam eden, disiplinler arası ve bütünsel nitelikli olan, sadece bir konunun değil, bir bütünün eğitimini ele alan bir süreçtir. Bu süreç insan ile doğal sistem arasındaki karşılıklı ilişki ve bağlılık ile ilgilenmektedir. Çevreyi, her yönüyle bir bütün olarak incelemekte ve enerjinin ve doğal kaynakların aynı anda hem olanaklar sunduğunu hem de bu olanakları sınırladığını anlatmaktadır. Çevre eğitimi, öğrenme sürecine katılımı teşvik ederken bireysel ve aktif sorumluluğu ele almakta, doğayla iç içe etkinlikler ve tecrübeler üzerine yoğunlaşan geniş bir öğretim ve öğrenme teknikleri yelpazesini kullanmakta ve öğrenme durumunun kurumlar tarafından desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çevrenin yerel boyutundan çok küresel boyutlarıyla ilgilenilmesini öngören çevresel eğitim, aynı anda hem geçmiş zaman hem şimdiki zaman hem de gelecek zaman boyutlarına odaklanmaktadır. Temelinde duyarlılık, farkındalık, anlayış, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi olan çevresel eğitim, çevreye duyarlı değerlerin açığa çıkarılmasını ve geliştirilmesini teşvik etmekte böylelikle çevre etiğini geliştirmektedir (Palmer, 2002).

Çevre eğitiminin verilmesinde hem devletin hem de bireylerin ortak sorumlulukları bulunmaktadır. Günümüzde küresel boyutlara gelen çevre sorunları tüm canlı hayatı tehdit etmektedir. Ormanların çölleşmesi, doğanın giderek yok olması, iklim koşullarının gündün güne değişmesi ve kirliliğin artması bu tehditlerin sadece belirli bir kısmını oluşturmaktadır. İnsanların çevreye karşı duyarsız davranması ve bilinçsiz şekilde hareket etmesi, çevre sorunlarının gündün güne büyümesinin en önemli etkenidir. Dünya üzerindeki tüm canlılar gibi insanların yaşamlarını sürdürebilmek için çevreye ihtiyacı vardır fakat insanlar çevresel kaynakları sadece kendi yararları doğrultusunda kullanmaya ve tüketmeye devam etmektedirler. İnsanların bu olumsuz davranışlarının önüne geçilebilmesi için, çevreye karşı bakış açısının değiştirilmesi ve çevre bilincinin artırılması gerekmektedir. Bu da eğitim veren kurumlarda çevre bilinci yüksek bireyler yetiştirilmesiyle mümkündür (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003). Çocuklara ve yetişkinlere çevre eğitimi verilerek, çevrelerini nasıl öğrenecekleri ve nasıl araştıracaklarının öğretilmesi, böylelikle davranışlarında değişim göstermelerinin sağlanması gerekmektedir. Çünkü bu değişimler, çevreye karşı bilinçli verilen kararları, tutumları ve

eylemleri ön planda tutarak kişide sorumluluk duygusunu arttırmaktadır (Frantz ve Mayer, 2014).

Çevre eğitimi; ev, toplum ve okulu içeren üç temel alanda verilmektedir. Çevre eğitimi, bireylerin günlük yaşamını geçirdiği evinde ve yakın çevresinde başlamalı ve eğitim kurumlarında verilen eğitimlerle geliştirilmelidir. Çevre eğitimi toplumun tüm kesimleri için bilgilendirici, bilinçlendirici ve kalıcı davranış değişikliği kazandırıcı şekilde verilmelidir. Çevre eğitimde temel amaç eğitim ve öğretim süresince kişilerin çevresel bilince sahip ve çevreye karşı sorumlu olmalarını sağlamak, teşvik etmek ve onları donanımlı vatandaşlar olarak yetiştirmektir (Karataş, 2014).

Çevre eğitiminin bireyin eğitim hayatı boyunca ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin çeşitli bölümlerinde verilmesi gerekmektedir. Çevre sorunlarının engellenmesi iyi eğitilmiş ve çevresel bilinci yüksek bireyler yetiştirilmesine bağlıdır. Leopold 1970 yılında yapmış olduğu “With Other Essays On Conservation From Round River” adlı yayınında çevreye karşı kötü tutumların, insanların çevreyi kendi malı olarak görmelerinden kaynaklandığını ve bu tutumların ancak insanların kendilerini çevreye ait hissetmeleri ile değişebileceğini ifade etmiştir. Başka bir ifade ile insanların, çevreye ait basit ve sade üyeler olduklarını ve sağlıklı bir çevreye ihtiyaç duyduklarını kabul etmesi ile birlikte çevreye karşı sorumluluklar değişmekte ve çevre bilinci artmaktadır (Leopold, 1970; aktaran Frantz ve Mayer, 2014).

Çevre eğitimi; bilgilendirici, bilinçlendirici, uyarıcı, dengeleyici, geliştirici ve korumacı bir kapsamla, bireylerde çevreci davranış ve tutumlar geliştirmeyi amaçlamaktadır (Yılmaz ve ark, 2002; Güler, 2009).

2.2.4 Çevre Etiği

Etik kavramı alışkanlık, töre ve gelenek gibi nesilden nesle aktarılan eylemler, toplumda benimsenmiş olan kurallar ve değerler ve iyi olanı bulmaya yönelik çabalar olarak tanımlanmaktadır. Etik, farklı kaynaklarda ve farklı bilim dallarında çeşitli anlamlara sahiptir. Ekoloji bilimine göre etik; insanların başka insanlarla ve farklı canlı gruplarıyla olan ilişkilerin ve yaşamlarını devam ettirdikleri ortamdaki canlı ve cansız varlıklarla olan etkileşimlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Karaca, 2007).

İnsanların, temel ihtiyaçlarını karşılamak isteğiyle doğal kaynakları aşırı miktarlarda kullanması ve bu kullanım sonucunda oluşan atıkları tekrar doğaya vererek

ciddi sorunlara neden olmaları çevre hakkında yeni bir düşünce sisteminin oluşmasına sebep olmuştur. Bu düşünce sisteminin temelinde doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi isteği yer almaktadır. Kısıtlı doğal kaynaklara rağmen nüfusun büyük bir hızla artması, çevresel hassasiyetin de artmasına, aynı zamanda toplumların birlikte hareket etme zorunluluğunun oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum çevreci akımın ve çevre etiği yaklaşımının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kayaer, 2013).

Çevre etiği, çevresel zararları ve doğanın ve canlıların insanlık dışı bir şekilde sömürülmesini önemsemeyen bakış açısını ve bu bakış açısının oluşturduğu başarısızlıkları engellemeye yönelik çabalar bütünüdür. 1970'lerin başında, ekolojistler ve diğer yaşam bilimcileri, gelişen dünyanın varsayımlarını da göz önüne alarak, doğal çevrenin insanlar ve insan olmayan bütün varlıklar için ortak bir ortam olarak var olduğunu kabul etmeye başlamışlardır. Bu tarihlerden itibaren çevre etiği, sürdürülebilirlik, insan nüfusu, hayvan etiği, çevrebilim, ekofeminizm¹⁰ ve daha birçok konuya vurgu yaparak çeşitli şekillerde gelişimini sürdürmüştür (Lee, 2017).

Çevre etiği; insanların doğal çevre ile arasındaki ahlaki ilişkilerini sistemli bir şekilde inceleyen bir etik dalıdır. Çevre etiğinin uğraş alanı çevresel değerlere ilişkin bütün yargı ve eylemlerdir. Çevre etiği, insanların doğal ve yapay çevreye karşı davranışlarında iyiyi ve kötüyü belirli sınırlarla göstermekte ve iyi olan eylemi yapmayı, kötü olandan ise kaçınmayı teşvik etmektedir. Bu durumda çevre etiği insanın, çevre ile ilişkileri sırasında davranışlarını kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Çevre etiği, genel anlamda insanlara, insan dışı canlılara ve ekolojik sistemlere karşı iyileştirilmiş olan ve giderek artması gereken bir ahlaki saygının gerekliliğini vurgulamaktadır. Çevre etiği kapsamında, çevreye verilen zararların ve çevresel yıkımların temelinde, çevreye duyulan saygı eksikliği ve etik yoksunluğun yattığı ileri sürülmektedir (Ergün ve Çobanoğlu, 2017; Whyte ve Cuomo, 2016).

Çevre etiği, hukuksal çerçeve ile birlikte doğal çevrenin korunması noktasında temel dayanaklardan biri olarak ele alınmaktadır. Çevreyi korumanın temel amacı dinamik çevre işleyişinin devamlılığını sağlamaktır. Dolayısıyla çevre etiği, çevre koruma ilkelerini de içerisinde barındırmaktadır. Başlıca çevre koruma ilkeleri; kirleten öder, yükün paylaşılması, önleme ve iş birliği ilkeleridir. Kirleten öder ilkesi, çevrede bir

¹⁰ Ekofeminizm: Kadın ve doğanın benzer olarak hor görülmüş ve hırpalanmış olduğunu savunan görüş, Feminist ekoloji.

zararın oluşmasına sebep olan kişinin bu zararın ortadan kaldırılması için gerekli olan maddi külfete katlanması anlamına gelmektedir. Yükün paylaşılması ilkesi, kirleten öder ilkesinin aksine zararın giderilmesi için gereken maliyete sadece zarar verenin değil toplumun geri kalan kesiminin de katlanmasını ifade etmektedir. Önleme ilkesi, çevre zararlarını ortaya çıkmadan önlemeyi böylelikle olası bir maliyetin oluşmasını engellemeyi hedeflemektedir. İş birliği ilkesi ise ortak sorumluluk çerçevesinde olası çevre sorunlarına karşı çevreyi koruma çabasını ifade etmektedir (Mengi, 1998).

Etik, insanları diledikleri gibi davranmaktan ve bireysel istekleri doğrultusunda tavırlar sergilemekten alıkoyan bir kavramdır. Çevre etiği de aynı şekilde insanların çevre ile ilişkilerinde, canlı ve cansız çevreye karşı duyarlılığında iyiyi ve kötüyü ayırt etmelerini ve iyi olan davranışları sergileyip kötü olan davranışlardan kaçınmalarını sağlayarak çevre ile ilişkilerine sınırlandırma getirmektedir (Kayaer, 2013).

2.3 Tüketici Kavramı ve Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı

Günümüzde artan tüketim davranışı doğal çevreyi birçok yönden olumsuz etkilemektedir. Küreselleşen ve hızla gelişen dünya pazarlarında işletmelerin hem rekabet avantajını ellerinde tutabilmeleri hem de sürdürülebilirliklerini sağlayabilmeleri için doğal çevreyi koruması ve çevreci ürünler üretmesi gerekmektedir. Rekabet avantajını elinde tutmak isteyen işletmeler, toplumsal baskılar ve yasal zorunlulukların da etkisiyle, çevresel sorunları gidermeyi, çevre kirliliğini önlemeyi, çevreye zarar verecek ürünlerin üretimini azaltmayı ve enerji tasarrufunu sağlamayı amaçlamaktadırlar. Tüketiciler de aynı şekilde her geçen gün çevresel konulara daha fazla duyarlılık göstermekte ve bu doğrultuda davranışlar geliştirmektedirler. Bu sebeple günümüzde işletmeler, üretim teknolojilerini ve yöntemlerini değiştirerek kaynak tüketimini sınırlandıran ve geri dönüşüm süreçlerini kapsayan pazarlama faaliyetlerine yönelmekte, tüketiciler ise tüketim ve satın alma davranışlarını, ürettikleri ve tükettikleri ürünleri doğal çevreye zarar verip vermemesi açısından ele alıp, yeniden şekillendirmektedirler (Koçoğlu ve Koçoğlu, 2017).

Tüketicilerin, Sanayi Devrimi ile başlayan sanayileşme döneminde göz ardı ettiği çevresel sorunlara ve çevresel kirliliğe karşı duyarlılığının günden güne arttığı gözlemlenmektedir. Tüketiciler, gerçekleştirdikleri satın alma davranışları ile ürün veya hizmet üreten işletmelerin, çevreye karşı sorumluluklarını fark etmeleri ve çevresel yapıyı koruyacak şekilde strateji geliştirmelerini sağlamaktadırlar. Tüketici toplulukları, bilinç

düzeşinin artmasıyla çevreye zarar vermeyen ürünleri daha çok tercih etmekte; dolayısıyla işletmeler de ürün ve hizmet üretimi sırasında, “yeşil işletmecilik”, “çevreci pazarlama”, “yeşil pazarlama” ve benzeri kavramlarla ifade edilen uygulamalara daha çok ağırlık vermektedirler (Aracıoğlu, 2009).

2.3.1 Tüketici Kavramı

İnsanlık tarihinde fiziki, sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik anlamda hayatı şekillendiren başlıca kavramlardan biri ihtiyaçtır. İhtiyaç kavramı hem bireysel hem de toplumsal yaşamı düzenlerken aynı zamanda üretim ve tüketim biçimlerini de şekillendirmektedir. İnsanların ihtiyaçlarını giderecek kaynakları kullanması tüketim faaliyeti olarak ifade edilmektedir. İnsanlar yaşamlarında eksik gördükleri noktaları tamamlamak ve yarar sağlamak amacıyla sürekli tüketim faaliyetlerinde bulunmaktadır. İnsanlar doğdukları günden itibaren tüketme eğilimindedir ve bu durum doğum anından ölüm anına kadar devam etmektedir. (Doğan ve ark, 2015; Sayraç, 2016).

Tüketim, yaşamın devamlılığını sağlamak için insanların ürün ya da hizmet satın alması olarak da tanımlanan bir yaşam biçimidir. Tüketici ise bu yaşam biçimine sahip olan ve ihtiyaçlarını karşılamak için bu mal ve hizmeti satın alan kişidir (Sayraç, 2016). Tüketici kavramının literatür içerisinde birbirinden farklı tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan ilkinde göre tüketici; ihtiyaçları olan, ihtiyaçlarını karşılama isteği duyan ve bu anlamda para harcamayı göze alan tüm kişi, aile, işletme, kurum ve kuruluşlardır. Bir başka tanıma göre tüketici; kişisel veya kişisel olmayan ihtiyaçları, mal ve hizmet sunan işletmelerden satın alma gücü olan kişidir. Farklı bir tanımda ise tüketici; yoğun ihtiyaçları olan, ihtiyaçlarına yönelik zevkleri olan, zevklerine göre tercih yapabilen, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için maddi kapasitesini kullanabilen ve bunların sonucunda fayda sağlayan kişidir. Dolayısıyla yapılan çalışmalar, tüketici tanımlarının “ihtiyaç” kavramını başlangıç noktası olarak kabul ettiğini göstermektedir (Solomon ve ark., 1985; Velioğlu ve ark., 2013).

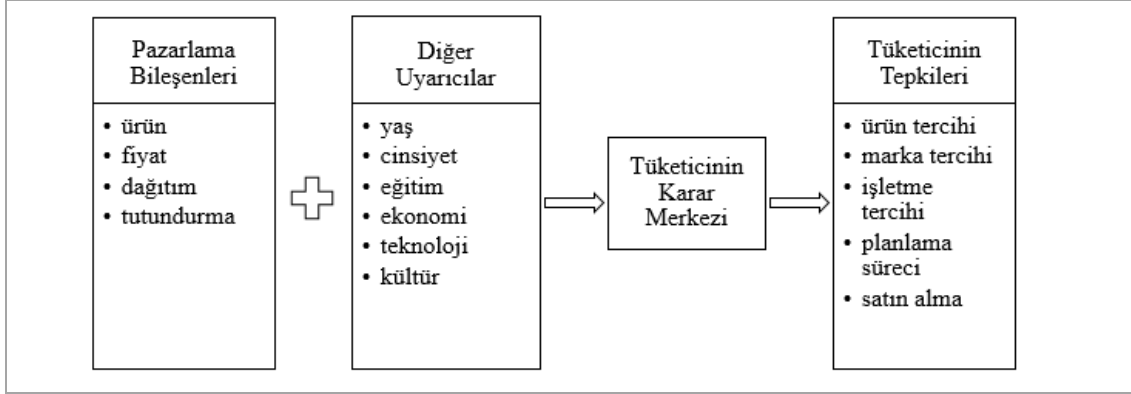
2.3.2 Tüketim Davranışı

Tüketim davranışı tüketicilerin ihtiyaç duydukları ürünleri ve hizmetleri düşünmesi, beğenmesi, satın alması, tüketmesi ve tüketiminden sonraki bütün süreçleri içine alan bir davranış sürecidir. Başka bir deyişle tüketim davranışı, pazardaki, yaşam çevresindeki ve trendlerdeki en ufak değişikliklerle şekillenebilen, tüketicinin

duygularıyla ilişkili olan fizyolojik bir süreçtir. Tüketici, bu süreçte, ihtiyacının farkına varmaya başlamakta ve bu ihtiyaçları çözenin bir yolunu ya da ortamını aramakta, belirli bir ürünü satın alıp almama konusunda planlama yaparak satın alma kararlarını almakta, daha sonra bilgileri doğrulamakta ve sonunda satın alma planını uygulamaktadır (Koç, 2008; Ergen, 2014).

Tüketim davranışı farklı aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu aşamaların ilki ihtiyacın farkına varılmasıdır, tüketiciler öncelikle hangi ürünlere ihtiyaçları olduğunu ve hangi ürünleri tüketmek istediklerini belirlemektedirler. İkinci aşama bilgi arayışıdır, bu aşamada tüketiciler ihtiyacını tatmin edebilecek olan ürünler hakkında bilgi toplamaktadırlar. Üçüncü aşamada tüketiciler, belirledikleri alternatif ürünler arasında seçim yapmak üzere toplamış oldukları bilgileri işlemekte ve alternatiflerini değerlendirmektedirler. Değerlendirme sürecinin sonunda dördüncü aşama olan satın alma niyeti oluşmaktadır. Bu aşamada tüketici karar verdiği alternatif ürünü satın alma davranışında bulunmaktadır. Tüketim davranışının son aşaması ise ürünün tüketiminden sonraki süreci ve bu süreçteki davranışları kapsamaktadır (Kotler ve Armstrong, 2012 çeviren: Gegez, 2018).

Tüketim davranışını gerçekleştirme sürecinde tüketicilerin dikkat ettiği konular ve sonucunda sergiledikleri tutumları açıklamak için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin başında Kotler (2002) tarafından geliştirilmiş olan “uyarıcı-tepki modeli” yer almaktadır. Bu model tüketicilerin iki uyarandan etkilendiklerini ifade etmektedir. Bu uyarılardan biri ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma bileşenleri ile tüketicileri etkileyen pazarlama faaliyetleridir. Örneğin; bir ürünün veya hizmetin fiyatı bütün tüketiciler için aynı anlamı ifade etmemektedir. Bir diğer ifadeyle ürünün veya hizmetin fiyatı bazı tüketiciler için yüksek gelmekteyken bazı tüketiciler için önem arz etmeyen bir konu olmaktadır. Diğer uyarıcılar olarak adlandırılan ikinci uyarı ise tüketicinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, maddi durumu, teknolojik bilgisi, toplum yapısı ve yasalar gibi işletmelerin kontrolünde olmayan yine de tüketicilerin davranış sürecini etkileyen faktörlerdir. Uyarıcı- tepki modelinde yer alan bu uyarılar tüketicinin karar merkezinde değerlendirilmekte ve süreç tamamlanmaktadır. Uyarıcı-tepki modelinin süreç ve faktörleri Şekil 2-1’ de gösterilmektedir (Kotler, 2002).

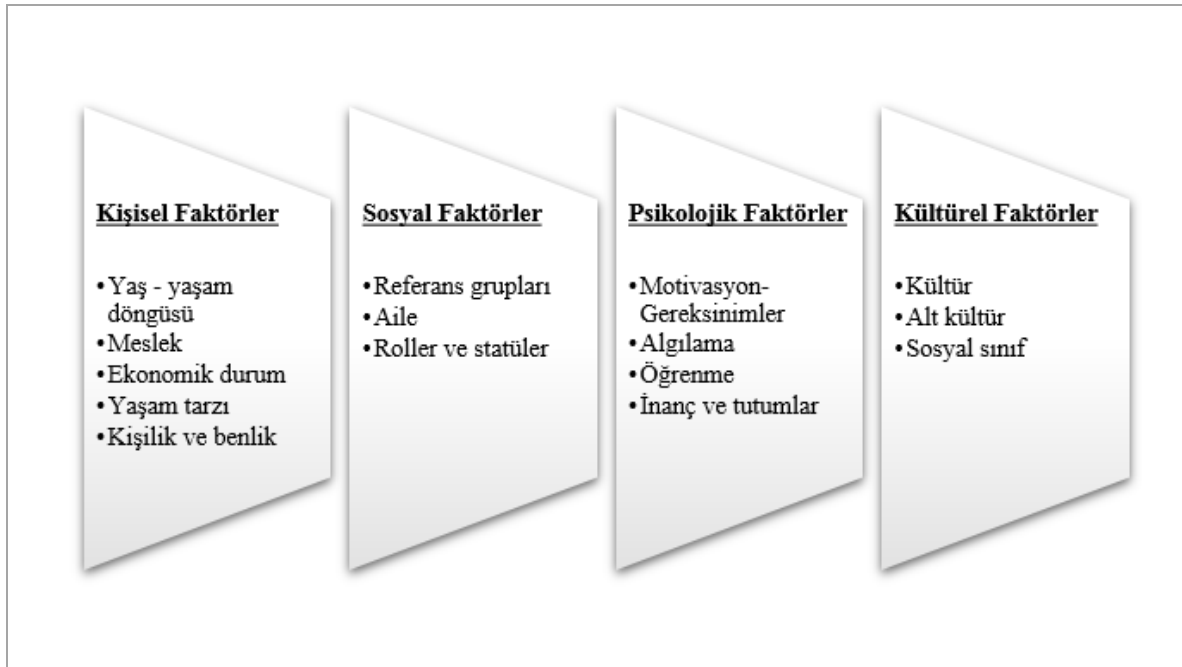

Şekil 2-1: Uyarıcı-tepki modeli

Kaynak: Kotler, P. (2002). Marketing Places. Simon and Schuster. The Free Press, New York.

2.3.3 Tüketim Davranışını Etkileyen Faktörler

Tüketim davranışı, ihtiyaçların karşılanması için ürün ve hizmetlerin seçilmesi, satın alınması ve tüketilmesi anlamına gelmektedir. Tüketicilerin ürün veya hizmet seçimlerini aynı zamanda satın alma kararlarını etkileyen, kişisel, sosyal, psikolojik ve kültürel faktörler bulunmaktadır. Tüketim davranışını etkileyen faktörler ve bu faktörler içinde yer alan alt birimler Şekil 2-2’de gösterilmektedir (Yılmaz, 2011).

Şekil 2-2: Tüketim davranışını etkileyen faktörler

Kaynak: Kotler, P., & Armstrong, G. (2012). Principles of marketing 14th edition. New Jearsey: Pearson Education Inc. Çeviren: Gegez, A. E. (2018)

2.3.3.1 Kişisel Faktörler

Tüketim davranışları insanların yaşam biçimlerini oluşturmakta ve bu yaşam biçimlerini dışarıya yansıtmaktadır. İnsanlar benzer tüketim davranışları gösterdiği kadar farklı tüketim davranışları da göstermekte, farklı ürün tercihleri de yapmaktadır. Bu farklılıklar yaşam tarzı, ekonomik durum, meslek, yaş, kişilik ve benlik gibi kişisel faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Kişisel faktörler içerisinde yer alan alt faktörler aşağıda açıklanmaktadır (Bilgin, 2001).

- **Yaş ve yaşam döngüsü:** Yaş, tüketim davranışını etkileyen en önemli biyolojik unsurlardan biridir. Yaş gibi yaşam döngüsü ve yaşam döngülerinde meydana gelen değişiklikler de kişilerin tüketim davranışlarını etkilemektedir. İnsanlar her yaşta ve hayatlarının farklı dönemlerinde sahip oldukları yaşam döngülerinde, ihtiyaç duydukları ürün ve hizmetlere yönelik farklı tüketim davranışlarına sahip olabilmektedirler. Genç ve bekar bireylerin, evli ve yetişkin veya yaşlı ve bekar bireylere oranla fazlasıyla farklı özellikleri bulunmakta ve bu durum farklı ihtiyaç ve tercihlere yol açabilmektedir. Örneğin yaşça büyük tüketiciler deneyimleri sayesinde sadakat duydukları marka ve işletmelere yönelirken, genç tüketiciler henüz sadakat kavramına sahip olmadan marka ve işletmeleri tanıma süreci içerisinde girmektedirler (Mittal ve Kamakura, 2001).

Yaş faktörü gıda ürünlerine yönelik tüketim davranışlarını etkileyen önemli bir biyolojik faktördür. Örneğin; bir markanın sosyal değeri 25 yaşındaki tüketicilerin tüketim davranışı üzerinde 65 yaşındaki tüketicilere oranla daha büyük bir anlam ifade etmektedir. Yaş kadar tüketicilerin yaşlılarıyla zaman geçirdiği dönemler ve bu dönemlerin özellikleri de tüketim davranışını etkilemektedir. Örneğin; 1990lı yıllarda “looney tunes” olarak adlandırılan çizgi filmlerde yer alan karakterler o dönemlerde büyüme çağına olan çocuklar için ürünler üzerinde tercih edilen figürler iken 2000li yıllara gelindiğinde modern zaman etkileri taşıyan “ben10” vb. çizgi film karakterleri tercih edilen figürler olmuştur. Yaşam döngülerinde yaşanan evlilik, doğum, boşanma gibi değişimler de insanların tercih ettikleri ürünlerde değişikliklere yol açmaktadır. Örneğin; bekar bir üniversite öğrencisinin evli olan bir sınıf arkadaşı ile ihtiyaçları farklı olabilmektedir (Kotler ve Armstrong, 2012).

- **Meslek:** İnsanların mesleğinin satın aldığı mal ve hizmet üzerinde dolayısıyla tüketim davranışı üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Tüketicilerin sahip

olduğu meslekler hayat tarzlarını, değer yargılarını ve dolayısıyla tüketim davranışlarını önemli oranda şekillendirmekte ve bu doğrultuda ihtiyaç ve istek oluşturmaktadır. Meslek sahibi insanlar farklı mal ve hizmetlere yönelik ortalamanın üzerinde bir ilgi düzeyine sahiptir. Bu sebeple işletmeler farklı meslek gruplarına yönelik farklı ürünler üretebilmektedir. Meslekler insanların yaşamlarını devam ettirmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için maddi gelir sağlamanın yanında farklı düşünce tarzlarının gelişmesine de yol açarak tüketim davranışını etkilemektedir (Cömert ve Durmaz, 2006).

İnsanların mesleği sadece kendi hayatını etkilememektedir. Kişinin ilgi alanlarını etkileyen meslek ve iş yerinde geçirdiği süreler bağlı olduğu çevreyi de etkilemekte ve günlük yaşamının büyük çoğunluğunu beraber geçirdiği iş arkadaşlarının ilgi alanlarını da farklılaştırmaktadır. Bu etkileşim sonucunda bireylerin tercih ettiği ürün ve hizmetler de büyük oranda etkilenmekte ve tüketim davranışları buna göre şekillenmektedir (Kotler ve Armstrong, 2012 çeviren: Gegez, 2018).

- **Ekonomik durum:** Ekonomik durum kişilerin ürün ve hizmet tercihlerini belirlemede etkili olan bir unsurdur. Tüketicilerin ekonomik durumu tüketim davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir; çünkü ürün ve hizmetler para aracılığı ile satın alınabilmekte veya satılabilmektedir. Ekonomik durum, kişilerin hem ürün ve hizmetlere hem de ekonomik açıdan farklılık gösteren gruplara erişimini etkilemektedir. Örneğin; gelir durumu yüksek olan ve tasarruf yapan insanlar daha pahalı ürünler satın alabilmektedir. Düşük gelirliler ve tasarruf yapması mümkün olmayan insanlar ise daha ucuz ürün ve hizmetleri tercih etmektedirler. Başka bir ifadeyle bir tüketicinin bireysel olarak ekonomik durumu iyi olsa da satın alma gücü elinde olmayan sebeplerle düşük gösterebilmektedir. Bu da tüketicilerin alım gücünü önemli ölçüde etkilemektedir (Donthu ve Yoo, 1998).
- **Yaşam tarzı:** Tanım olarak yaşam tarzı, bireylerin bir toplumda yaşama ve çevresindeki şeyleri ifade etme şekli anlamına gelmektedir. Yaşam tarzları; kişilerin ilgileri, çıkarları, görüşleri, faaliyetleri vb. tarafından belirlenmekte ve bireysel olarak gerçekleştirilen bütün eylemleri etkileyerek, kişiler ve toplumlar arasındaki tüm etkileşim biçimlerini şekillendirmektedir. Farklı kültürlerden, alt

kültürlerden, mesleklerden ve hatta sosyal sınıflardan etkilenen insanlar, farklı yaşam tarzlarına sahip olmaktadır. Yaşam tarzları kişilerin dünya görüşlerini ve kişilerarası etkileşimlerini yansıtmakta ve insanların sahip oldukları yaşam tarzları da tüketim davranışlarının farklılaşmasına yol açmaktadır. Her birey kendi yaşam tarzı ile uyumlu olan ürünleri tüketmeye çalışmaktadır. Örneğin; bilgisayar oyunlarına yoğun ilgi duyan gençler, oyun oynamayı kolaylaştıran veya oyun oynama sürecini daha eğlenceli hale getiren bilgisayar parçalarını satın almayı tercih etmektedirler (Durmaz ve Kurtlar, 2011).

Kişilerin davranışları, psikolojik özellikleri, fizyolojik özellikleri ve sahip oldukları dünya görüşleri tarafından şekillenen ve kültürü, bireyselliği ve bilinci içerisinde barındıran yaşam tarzı kalıpları, tüketicilerin davranışlarını etkilemekte ve tüketime yön vermektedir. Yaş, cinsiyet, meslek grubu, eğitim düzeyi vb. açılardan yakın özelliklere sahip insanlar gibi benzer yaşam tarzı kalıplarına sahip insanlar da birbirlerine benzer tüketim davranışlarında bulunmaktadır. Fakat ürün ve hizmet seçiminde ayrılan zaman, bütçe ve ilgi gibi konular açısından farklılıklar görünmesi kaçınılmaz bir durumdur ve bu durum kişilerin yaşam tarzı olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle kişiler, yaşam tarzlarına uygun ihtiyaçlar belirlemekte ve ihtiyaçlarına yönelik ürün ve hizmetleri yaşam tarzlarına uygun olacak şekilde seçmektedirler (Velioğlu ve ark.,2013).

- **Kişilik ve benlik:** Kişilik kavramı, bireyleri birbirinden ayıran ve birbirlerinden farklılaşmasını sağlayan ve farklı koşullarda kişinin davranışlarını etkileyen duygu, düşünce ve davranış özelliklerinin bütünüdür. Yaşayan her birey farklıdır ve farklı kişilik özelliklerine sahiptir. Kişilik, kişiden kişiye değişiklik gösterdiği gibi, zaman içerisinde veya yaşanılan yere göre de değişiklik gösterebilmektedir. İnsanların sahip olduğu farklı kişilik özellikleri ihtiyaçlarını, haliyle de tüketim davranışını doğrudan etkilemektedir. İnsanlar, ihtiyaç duydukları ürün veya hizmete yönelik tüketim davranışını belirlerken muhafazakarlık, sosyallik, hırs, merak, utangaçlık, baskınlık, hassasiyet, bağımsızlık, güven vb. kişilik özelliklerinden büyük oranda etkilenmektedirler. Bu sebeple ürün ve hizmet seçimi kişiden kişiye göre değişiklik göstermekte ve satın alma davranışını etkilemektedir (Sheth ve Howard, 1969).

Benlik ise, kişinin kendini nasıl gördüğü veya nasıl görmek istediği ile ilgili bir kavram olup kişisel algı ve değerlendirmeleri içerisinde barındırmaktadır. Benlik kişilerin her açıdan bir değerlendirmesi olup tüketim davranışları üzerinde önemli bir role sahiptir. Benlik teorisine göre, insanlar sahip oldukları benliklerini çevreye yansıtmakta ve benliklerini yükseltmek için satın alma davranışında bulunmaktadırlar. Örneğin; piyasaya sürülen Apple marka ürünlerden satın alan bireyler; benliklerine yaratıcı, cesur ve bağımsız bir imaj katıklarını düşünmektedirler (Rani, 2014).

2.3.3.2 Sosyal Faktörler

Tüketici davranışını önemli ölçüde etkileyen sosyal faktörler; referans grupları, aile ve roller ve statüler olarak ele alınmaktadır. Bu faktörler kişilerin satın alma kararları üzerinde, başkalarının doğrudan veya dolaylı etkilerini açıklamaktadır.

- **Referans grupları:** Referans grupları, bireylerin tutum veya davranış oluşturma potansiyeline sahiptir. Sosyal faktörler içinde yer alan referans grupları tüketici davranışını etkileme konusunda büyük bir etkiye sahiptir. Tüketiciler tüketim davranışı sürecinde güvendikleri çevrelerden, aile bireylerinden, akrabalarından ve arkadaşlarından ailelerinden etkilenmektedirler. Referans gruplarının etkisi, ürünler ve markalar üzerinde farklı etkilere sahiptir. Örneğin, alınacak olan ürün, giyim, ayakkabı, araba vb. sosyal hayatta yeri olan ürünlerse, referans gruplarının etkisi yüksek olacaktır. Referans grupları aynı zamanda kendi yetenek, bilgi ve diğer özellikleri ile başkalarını etkileyen fikir liderlerini de içermektedir (Deniz, 2011).

Tüketici satın alma davranışını etkileyen bir referans grubu içinde “başlatan, etkileyen, karar veren ve alan” olmak üzere birbirinden farklı rollerde bireyler tanımlanmıştır. Başlatan, bir ürün veya hizmeti almayı öneren ya da almayı düşünen kişidir. Etkileyen, bakış açısı veya tavsiyesi ile kişilerin satın alma kararını etkileyen kişidir. Etkileyen kişi grubun dışından şarkıcı, sporcu ve oyuncu gibi figürler de olabilir ve bütün grup üyeleri bu figüre güvenmektedirler. Karar veren, hangi ürünün satın alınacağını seçen kişidir. Genellikle karar veren kişi tüketicidir ancak bazı durumlarda tüketicinin dışında bir kişi karar verici olabilmektedir. Son olarak alan ise ürünü satın alacak olan kişidir ve bu kişi genellikle tüketicinin kendisidir (Odabaşı & Barış, 2002; aktaran Arlı, 2012).

- **Aile:** Aile, bir bireyin evrimleşeceği, sosyalleşebileceği, kişiliğini biçimlendirebileceği ve kendine has değerler kazanabileceği sosyal bir ortam oluşturmaktadır. Bir tüketicinin davranışı sadece motivasyonlarından, yaşam döngüsünden veya kişiliğinden değil, aynı zamanda kan bağıyla bağlı olma veya evli olma gibi sebeplerden dolayı birlikte yaşayan ve en az iki kişiyi barındıran aileler ve aile üyeleri tarafından da güçlü bir şekilde etkilenmektedir (Bilgin, 2001).

Ailedeki çocuk üyelerin büyüüp ekonomik bağımsızlıklarını kazandıkları ana kadar, anne ve babalar çocukları adına ihtiyaçları belirlemekte, ihtiyaca yönelik kararlar vermekte ve çocukların ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadırlar. Dolayısıyla, ebeveynlerin aile içerisinde farklı rollere sahip olması, ihtiyaç duyulan bazı ürün ve hizmetlerin tüketimi konusunda anne ve babalar için farklı söz hakları doğurmaktadır (Aktuğlu ve Temel, 2006).

Tüketim davranışı açısından, uyaran, etkileyen, karar veren, alan, tüketen ve gözeten şeklinde rolleri bünyesinde barındıran aileler dört farklı tüketim grubu altında değerlendirilmektedir. Bunlar;

- ✓ satın alma kararlarında bağımsız davranan üyelere sahip olan aileler,
- ✓ satın alma kararlarında erkeğin söz sahibi olduğu aileler,
- ✓ satın alma kararlarında kadının söz sahibi olduğu aileler,
- ✓ satın alma kararlarında ailenin tüm üyelerinin ortak fikrinin önemli olduğu ailelerdir (Mazlum, 2010; Kotler, 2012).

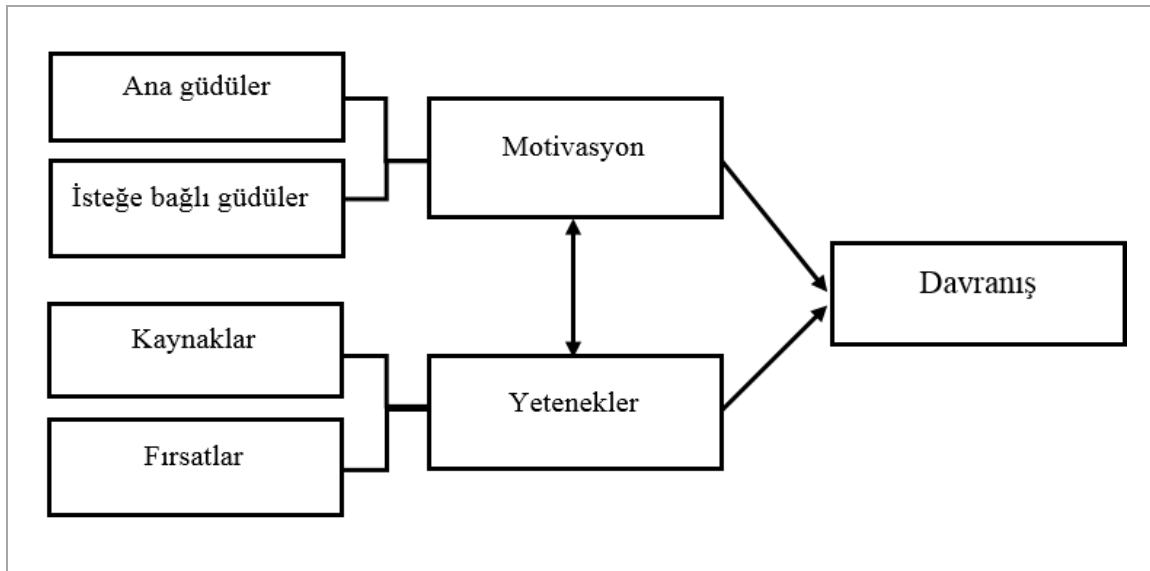
- **Roller ve statüler:** Rol, belirli sosyal sınıflara dahil olan bireylerden beklenen tutum ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Saygınlık ve prestij anlamına gelen statü kavramı ise bireyin dahil olduğu sosyal sınıfın diğer üyeleri tarafından algılanan, toplum içindeki yerini, ifade etmektedir. Her insanın toplumda ait olduğu gruplar, kulüpler, birlikler, aile vb. açısından farklı rolleri ve statüleri bulunmaktadır. Korumak zorunda oldukları bu roller ve statüler, tüketici davranışını da etkilemektedir. Örneğin; bir kuruluştaki finans uzmanı olarak çalışan çocuklu bir kadının finansal danışman ve anne olarak iki rolü bulunmaktadır. Bu durumda tüketim davranışı sürecinde aldığı kararlar bu iki rolden ve statülerinden etkilenecektir. Bir başka ifadeyle ürün veya hizmet alma sürecinde çalışan bir

kadın rolündeki birinin karar alma biçimi ile annelik rolü olan birinin karar alma biçimi birbirinden farklıdır (Mathur, 2003).

2.3.3.3 Psikolojik Faktörler

Kişinin kendisinden, düşüncelerinden, iç yapısından vb. özelliklerinden kaynaklanan, aynı zamanda tutum ve davranışları da etkileyen faktörlere psikolojik faktörler denilmektedir. Motivasyon, algılama, öğrenme, tutum ve inançlar bu faktörler arasında yer almaktadır. Bireylerin duygu ve düşüncelerini temel alan psikolojik faktörler ortaya çıkan ihtiyaçları ve dolayısıyla ihtiyaca yönelik tüketim davranışını da değiştirmektedir.

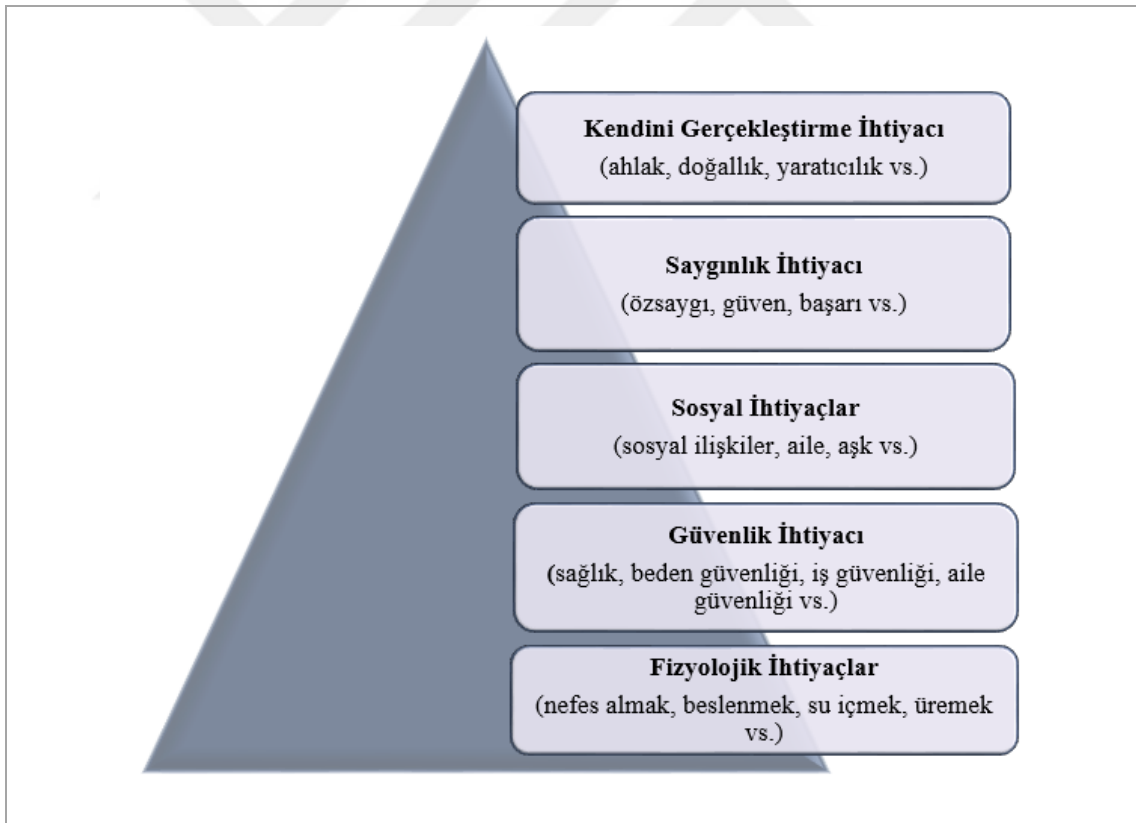
- **Motivasyon:** Motivasyon seviyesi insanların tüketim davranışlarını etkilemektedir. Her insanın birbirinden farklı biyolojik, fizyolojik ve sosyal ihtiyaçları bulunmaktadır. İhtiyaçların kimi acil kimisi ise biraz daha az önem arz etmektedir. Motivasyon doğrudan ihtiyaçlarla ilgilidir ve tüketim davranışı karar sürecinin aşamalarından biri olarak ele alınmaktadır (Rani, 2014). Motivasyon ve davranış arasındaki ilişki Şekil 2-3' te gösterilmektedir.

Şekil 2-3: Motivasyon ve davranış

Kaynak: Rani, P. (2014). Factors influencing consumer behaviour. International journal of current research and academic review, 2(9), 52-61.

İnsanlar fizyolojik, kültürel, sosyal vb. ihtiyaçları sebebiyle tüketim davranışı konusunda motive olmaktadır. Maslow (1989), “A theory of human motivation” isimli yayınında insan ihtiyaçlarını beş ayrı basamak olarak ele almıştır. Bu basamaklardan ilki yeme, içme, barınma gibi fiziksel ihtiyaçların oluşturduğu temel ihtiyaçlardır. İkinci basamak, temel ihtiyaçlarını karşılamış olan insanların kendini güvende hissetme isteğinden kaynaklanan güvenlik ihtiyacıdır. İlk iki basamaktaki ihtiyaçların karşılanması üçüncü basamak olan sosyalleşme ihtiyacını doğurmaktadır. Sosyal ihtiyaçlarını tamamlamak ve ardından saygın bir konuma ulaşmayı istemek de dördüncü basamak olan saygınlık ihtiyacını ifade etmektedir. Bütün bu basamakları aşarak toplumda kendine yer edinmiş olan insanların kendini tamamlama isteği ise son basamak olan kendini gerçekleştirme ihtiyacı olarak ele alınmaktadır (Maslow, 1989). Maslow tarafından geliştirilen ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi Şekil 2-4’te gösterilmektedir.

Şekil 2-4: Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi

Kaynak: Maslow, A. H. (1989). A Theory of Human Motivation. Readings In Managerial Psychology, University of Chicago Press. 20-35

- **Algı:** Algılama, bireyin mantıklı bir şey yapmak için aldığı bilgileri seçtiği, organize ettiği ve yorumladığı süreçtir. Görme, işitme, koklama, hissetme ve tatma gibi duyular kişilerin çevre ile etkileşimini sağlayan algılardır. “Seçilmiş dikkat”, “seçilmiş çarpıtma” ve “seçilmiş hafıza” olmak üzere üç farklı algısal süreç vardır. Seçilmiş dikkat durumunda, tüketicilerin algısı dikkat çekici etkenler tarafından oluşturulmaktadır. Belirli bir zamanda bir durumun algılanması, kişinin nasıl davranacağını ve nasıl hareket edeceğini belirleyebilmektedir. Seçilmiş çarpıtma durumunda algı, kişilerin elde ettiği bilgiyi, zaten inanıyor oldukları şeyleri destekleyecek şekilde yorumlamasıyla oluşmaktadır. Seçilmiş hafıza durumunda ise algı, inançları destekleyen bilgilerin akılda tutulmasıyla oluşmaktadır (Odabaşı, 2007).

İnsanlar yaşadıkları toplumla ve çevreyle sürekli bir etkileşim halindedirler. Bu etkileşim sonucunda kişilerin algıları gelişmekte ve yeni fikirler kazanmaları mümkün hale gelmektedir. Duyu organları tarafından algılanan çevresel uyarıcılar, kişilerin karar süreçlerini oldukça etkilemektedir. Bu durum tüketicilerin kendilerine hitap eden ürünleri seçmeleri ve bu doğrultuda karar vermelerini sağlamaktadır. Örneğin; aynı yemeği sipariş eden iki kişi yemekten aynı lezzeti almayabilmekte veya pazar alışverişine çıkmış olan iki farklı insan farklı tat, doku ve renk gibi kriterler sonucunda kendi algılarına göre sebze ve meyvenin tazeliğini belirleyebilmektedirler (Mazlum, 2010).

- **İnanç ve tutumlar:** İnanç, insanların bir olay veya bir olgu üzerinde sahip olduğu özgün görüşleri ifade etmektedir. Tutumlar ise insanların farklı durumlara karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz görüşlerin, yorumların, yönelimlerin, değerlendirmelerin ve eylemlerin bütününden oluşmaktadır. İnsanlar edindikleri deneyimler, öğrendikleri bilgiler ve aile, arkadaş, toplum vs. gibi dış etkiler sebebiyle tutum ve davranışlarını etkileyecek inançlar geliştirmektedirler (Akın, 1998).

İnsanlar farklı ürün veya hizmetlere yönelik farklı inanç ve tutumlara sahiptir. Bu durum da marka imajını şekillendirmekte ve tüketim davranışını etkilemektedir. Eğer tüketicilerin ürün veya marka hakkında olumsuz inançları bulunuyorsa, gelişen tutumlar da olumsuz yönde olmaktadır. Tercih edilen ürün veya hizmete yönelik söz konusu inançlar, tüketici etkileşimleri sonucunda

oluşmaktadır. Dolayısıyla inançlar da tutumlar da ürün seçimini etkilemekte ve tüketim sürecinde göz önünde bulundurulması gereken unsurları belirlemektedir. Örneğin; din, dil, ırk, kişisel değerler, amaçlar, hayaller ve toplumsal görüşler bu unsurlar arasında yer almaktadır (Kotler ve Armstrong, 2012).

- **Öğrenme:** Öğrenme bir dizi eylemden oluşan bir süreçtir ve insanlar eylemde buldukça öğrenme devam etmektedir. Başka bir ifadeyle öğrenme, deneyimlerden kaynaklanan davranış değişiklikleri olarak tanımlanabilmektedir. Deneyim ve bilgi edinme yoluyla öğrenme, kişilerin gelecekteki davranışlarını bir temele dayandırarak değiştirmektedir. Örneğin; peynir tükettikten sonra sürekli mide ağrısı çeken bir insan için bu olay olumsuz bir deneyim haline gelmekte ve kişi peynir tüketimi ile mide ağrısının ilişkili olduğunu öğrenmektedir. Bu durumda kişi peynir satın almamakta haliyle peynir tüketimine son verebilmektedir (Rani, 2014).

Pek çok toplum bilimi uzmanı, tüketim davranışlarının temelde öğrenilmiş davranışlardan kaynaklandığını ifade etmektedir. Algılar, deneyimler, alışkanlıklar ve değerlendirmeler sonucunda öğrenilmiş olan davranışlar kişilerin karar verme süreçlerini etkilemektedir. Aynı zamanda deneyim sahibi olunmasa bile mantıklı bir düşünce yapısı ile bazı sorunlar tespit edilebilmekte ve çözüm yolları aracılığıyla öğrenme gerçekleşebilmektedir. Sonuç olarak tüketim ihtiyacı, öğrenme sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda giderilebilmektedir (Yılmaz, 2011).

2.3.3.4 Kültürel Faktörler

Tüketim davranışları, tüketicinin kültürü, alt kültürü ve sosyal sınıfı gibi kültürel faktörlerden oldukça etkilenmektedir.

- **Kültür:** Kültür topluma ait her türlü olguyu içerisine aldığından dolayı tanımsal çerçevesi kesin çizgilerle belirlenememektedir. Fakat genel anlamda kültür, insan davranışlarını, toplumu, toplumda kabul gören rolleri, toplumun davranışlarını, değerlerini ve geleneklerini içeren karmaşık bir sistemdir. Kültür insanların ihtiyaçlarını ve davranışlarını açıklama noktasında önemli bir konu haline gelmektedir. Temelde kültür, her toplumun bir parçasıdır ve bu sebeple ihtiyaçları ve davranışları şekillendirmektedir. İnsanlar hayatı boyunca ailelerinden,

arkadaşlarından, sosyal çevrelerinden ve toplumsal değerlerden etkilenecek şekilde sahip olunan ortak kültüre uyumlu davranışlar geliştirmektedirler (Mucuk, 2009).

Kültür, tüketici davranışlarını etkileyen çok önemli bir faktördür. Ülkeler arasında, bölgeler arasında ve topluluklar arasında değişiklik gösterebilen kültürün, tüketim davranışı üzerinde etkisi de bu değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Esasen her tüketim davranışının ortak noktası olan kültür, kişilerin ihtiyaç ve davranışlarının temel nedenidir. İşletmeler için de toplumların özgün kültürlerini anlamak, özelliklerini öğrenmek ve bunları dikkate almak önemlidir. Çünkü toplumlar arası farklılıklar gösteren kültür kavramı tüketim davranışlarını temel alan pazarlama stratejilerinin de geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir (Keskin ve Baş, 2015).

- **Alt kültür:** Her toplum insan gruplarının, din, milliyet, coğrafi bölge, etnik köken vb. faktörler çerçevesinde tanımlanabileceği alt kültürlerden oluşmaktadır. Alt kültür kavramı; ait oldukları toplumun kültürel değerlerini taşıyan, aynı zamanda ortak bir deneyim, yaşam tarzı veya ortak değerleri paylaşan insanlardan oluşan küçük toplulukların sahip olduğu kültürel yapı olarak tanımlanmaktadır. Tüketici davranışları açısından bakıldığında işletmeler, pazar bölümlerini oluştururken yaygın olarak alt kültürleri baz almakta, pazarlama stratejilerini bu bölümlerdeki tüketici ihtiyaçlarına göre tasarlamakta ve tüketim davranışlarının karar sürecini yönlendirebilmektedirler. Markalar belirli bir coğrafi bölgeye yönelik ürün tasarımları yapabilmekte ve bu ürünlerle belli bir kitleye hitap etmektedirler. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan "hispanik kökenli Amerikalılar", "Afrika kökenli Amerikalılar" ve "Asya kökenli Amerikalılar" tüketim davranışlarını şekillendiren alt kültürler içerisinde yer almaktadır (Kotler ve Armstrong, 2012).
- **Sosyal sınıflar:** Sosyal sınıflar, kalabalık bir insan grubundan oluşan ve diğer sosyal hiyerarşi formlarına oranla daha az homojen yapıda olan sosyal topluluklardır. Sosyal sınıflar her ne kadar büyük gruplar olsa da genellikle aynı sosyal sınıfa ait bireyler benzer değerlere, yaşam tarzlarına, ilgi alanlarına ve davranışlara sahiptir (Yener, 1988).

Sosyal sınıflar, işletmelerin ve pazarlamacıların tüketim konusunda göz önünde bulundurduğu önemli bir etkidir. Çünkü aynı sosyal sınıfa mensup insanların tüketim davranışları benzerlik göstermektedir. Farklı sosyal sınıflara

mensup insanlar ürünler ve hizmetler hakkında farklı görüş ve tercihlere sahiptir. Dolayısıyla sosyal sınıflar, kişinin kendi gelirini ne şekilde harcayacağına da etki etmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki sosyal sınıflar sadece gelir durumuna ve tüketim davranışı benzerliklerine göre oluşmamaktadır. Meslek, eğitim düzeyi, yaşam tarzı vb. gibi faktörler de sosyal sınıfların oluşmasını etkilemektedir. Başka bir ifadeyle tüketim davranışı hem sosyal sınıfları oluşturan faktörlerden hem de sosyal sınıfların kendisinden büyük ölçüde etkilenmektedir (Rani, 2014).

2.3.4 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı

İnsanlığın var olduğu günden bu yana ekolojik anlamda meydana gelen tahribatlar, temelde insanların sınırsız isteklerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tüketim davranışları ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğurduğu gibi çevresel boyutta da sonuçlar doğurmaktadır (Doğan ve Ark, 2015).

Günümüz koşullarında bireysel ve toplumsal yaşamın her noktasında görülen çevre sorunları, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Savaş sonrasında giderek artan sanayileşme ile birlikte doğal çevrede meydana gelen olumsuz sonuçlar günümüzde daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Son zamanlarda giderek artmaya devam eden iklim değişiklikleri, küresel ısınma ve kuraklık gibi çevre sorunları insan yaşamını ve ulusal ve uluslararası politikaları uzun vadede etkileyecek boyutlara ulaşmıştır. Bu sebeple insanlar hem bireysel hem de toplumsal yaşamlarında çevre ve çevre sorunları ile ilgili konulara fazlasıyla yer vermeye başlamışlardır (Baylan, 2009).

Yaşanan sosyal, politik ve ekonomik gelişmeler çevre sorunlarına yönelik endişeleri arttırmakla birlikte çevre ve çevre sorunlarına yönelik algılarda da değişikliklere yol açmaktadır. Dünyanın karşı karşıya kaldığı en ciddi problemlerden biri olan çevre sorunları tüketicilerin çevre bilincini günden güne arttırmaktadır (Korkmaz ve ark., 2017). Tüketim olgusu, toplum yaşamı ile bir bütünlük içindedir ve insanlar doğdukları andan öldükleri ana kadar tüketim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu süreçte var olan kıt kaynaklarla, sınırsız ihtiyaçların karşılanması beklenmektedir. Tüketiciler hayatlarını ve sağlıklarını tehdit eden çevresel sorunlara dair bilgilere kolay ulaşabilir durumdadırlar ve bu durum çevre sorunlarına yönelik farkındalığı arttırmaktadır. Tüketiciler artan farkındalıkları doğrultusunda çevrenin korunmasına ve sebep olunan sorunların azaltılmasına yönelik çaba sarf etmektedir. Başka bir ifadeyle çevre bilincinin

artması çevresel ürünlere yönelik talebi de arttırmakta ve dolayısıyla çevreye duyarlı tüketim davranışını meydana getirmektedir (Çetinkaya ve Özceylan, 2017).

Çevreye duyarlı tüketim davranışı, çevreye zarar vermeyen veya farklı ürünlere göre çevreye daha az oranda zararı olan, çevreci ürünlerin tüketilmesini ifade etmektedir. Sanayileşme ile birlikte artan şehirleşme, boyutları günden güne artan bir çevre kirliliğini meydana getirmiştir. Kültürel ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler sonucunda sürekli değişen tüketici beklentileri işletmelerin sürekli yeni ürünler geliştirmelerine neden olmaktadır. Sürekli yenilenen bu ürünler doğal çevrede var olan kıt kaynakların zamanla tükenmesine ve üretim ve tüketim sürecinden sonra çevrede kirlilik oluşmasına sebep olmaktadır. Bu sebepler tüketicileri çevreye karşı daha duyarlı hale getirmekte ve çevreci tüketim davranışında bulunmaya itmektedir (Aslan,2015).

Günden güne gelişen ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik çevre içerisinde bulunan işletmeler, devamlılıklarını sağlayabilmek ve kendi hedeflerine ulaşabilmek adına birtakım değişikliklere ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu değişimler yalnızca üretim yapan işletmeleri değil aynı zamanda tüketici topluluklarını da etkilemekte ve onların da değişim geçirmesine yol açmaktadır. Yaşanılan bu değişiklikler ve bu değişikliklerden kaynaklanan hareketlilikler, sürekli yeni olguların ortaya çıkmasına, yeni kavramların türemesine ve bu kavramların işletmelerin karşısına gelmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin devamlılıklarını sağlayabilmeleri ve tüketici topluluklarının dikkatlerini çekebilmeleri, işletmelerin bu yeni olgu ve kavramları kendi bünyesine katabilme yeteneği ile mümkün hale gelmektedir. Geçmiş zamanlarda tüketiciler sadece satın alma ve tüketme davranışı ile ilgilenirken, gün geçtikçe çevresel sorunların toplumsal hayatı tehdit etmeye başlaması ve kıt olan çevresel kaynakların azalmaya başladığının fark edilmesi ile tüketiciler, çevre sorunlarına yönelmekte, çevre ile ilgili konularda hassas davranmakta ve varlığını devam ettiren işletmelerin de aynı şekilde hassasiyet gösterip çevreyi koruyacak uygulamalarda bulunmalarını beklemektedirler. Çevreye duyarlı hale gelen tüketici topluluklarının işletmeler için geniş bir pazar sınıfı oluşturmasından dolayı işletmeler de günden güne artan bir duyarlılıkla üretim yapmaktadırlar (Özdemir ve ark., 2010; Kükrer, 2012).

İşletmelerin, artan çevresel duyarlılık ile birlikte, çevreye duyarlı stratejiler geliştirmesindeki en önemli etken “tüketiciler” olarak görülmektedir. Artan çevre bilinci ve bu bilinçle beraber artan duyarlılık tüketicilerin satın alma davranışlarını etkilemekte

dolayısıyla da işletmelere tüketicilerin tutumları hakkında bilgi vermektedir. Çevresel sorunların boyutunun artması ile yapılan yenilikler ve yasal düzenlemeler, çevresel kaynakların korunması, sorunların önlenmesi ve kirliliğin azaltılması konusunda büyük bir etkiye sahip olmaktadır; fakat bu yöntemler çevresel problemlerin çözümü noktasında tek başına yeterli olmamaktadır. Bu durumdan yola çıkarak yapılan bazı araştırmalar, çevresel problemlerin, tüketici topluluklarının çevreye duyarlı yaşam tarzını benimsemeleri ile azaltılabileceğini öngörmektedir. Başka bir ifade ile çevresel sorunların önlenmesi ve azaltılabilmesi için yapılması gereken en önemli şey, çevre bilincini arttırmak ve bu temelle çevreye duyarlı tüketim davranışını benimsemektir (Nakıboğlu, 2007).

Çevreye duyarlı tüketim davranışında, doğal kaynakların korunmasından nüfus artışı sorunlarına kadar pek çok kaygı konusu bulunmaktadır. Tüketicilerin dikkate alması gereken bu çevresel kaygı konularının başlıcaları;

- ✓ toprak, orman ve ekili arazilere yönelik endişeler,
- ✓ rekreasyon, araştırma, eğitim ve sunduğu fırsatlara yönelik içerdiği değerler sebebiyle vahşi yaşam alanlarının korunması,
- ✓ okyanusların korunması,
- ✓ tatlı su kaynaklarının korunması,
- ✓ hava kirliliğine yönelik endişeler,
- ✓ mineral kaynaklarının korunması,
- ✓ enerji kaynaklarının korunması,
- ✓ atıklar ve atıkların sebep olduğu zehirli alanlara yönelik endişeler,
- ✓ nesli tükenmekte olan türlerin korunması,
- ✓ hızlı nüfus artışına yönelik endişeler,
- ✓ nükleer endüstrinin sebep olduğu risklere yönelik endişeler şeklindedir (Moisander, 2007).

2.3.5 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışının Gelişimi

Sanayi devrimi ile birlikte pek çok çevre problemi ve çevresel kirlilik ortaya çıkmaya başlamıştır. Gelişen endüstrileşme, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının

gelişmesine ve sürekli yeni ürün arayışına sebep olmuştur. Bu durum doğal çevredeki kıt kaynakların tüketilişini ve çevre kirliliğinin günden güne artışı hızlandırmıştır. Yaşanan bu değişimler tüketicilerin çevreye karşı duyarlılığını arttırmış ve tüketim davranışlarını bu yönde şekillendirmeye başlamıştır (Aslan ve Çınar, 2015)

II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomide meydana gelen hızlı değişimler doğanın sömürülmesi boyutlarına ulaşmış kaynak kıtlığının göz ardı edilmesini zorlaştıracak duruma gelmiştir. İlk defa II. Dünya Savaşı'ndan sonra, sınırsız olduğu düşünülen kaynakların tükenmeye başladığı ve üretim ve tüketim ilişkilerinin ekolojik denge üzerinde olumsuzluklar oluşturduğu fark edilmiş; sonuç olarak çevrede meydana gelen olumsuz değişimler ele alınmış ve bu değişimlerin önlenmesine yönelik yapılması gerekenler tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle 1952 yılında Londra'da yaşanan, yoğun hava kirliliğinden kaynaklı bir doğal afet sonucunda 4000'den fazla insanın ölmesi çevre sorunlarına karşı geliştirilen tutumlar açısından bir dönüm noktası olmuştur (Schwartz, 1994; Ergün ve Çobanoğlu, 2017).

Her ne kadar çevreye yönelik gelişmeler dikkate alınsa da 1970'li yıllara gelinceye dek insanlar bu konuya gerektiği kadar önem göstermemişlerdir. Fakat çevreyle ilgili problemlerin devamlı artmasıyla beraber bu problemlere verilen önem de giderek artış göstermeye ve doğal çevreye yönelik sorunlar uluslararası çerçevede değerlendirilmeye başlanmıştır. Yapılan bilimsel çalışmalar, düzenlenen kongreler, gerçekleştirilen toplantılar ve yayınlanan bildirimler ve kitaplarla dönemin mevcut ekonomik koşulları değerlendirilmiş ve çevreyi koruyan yeni bir ekonomik modelin gerekliliği dile getirilmiştir. Örneğin; 1972 yılında Stockholm'de çevre konferansında ilk defa “tek bir dünyaya sahibiz” şeklinde bir görüş belirtilmiştir. Konferans sonucunda hazırlanan Stockholm Raporu da “çevre hakkı” konusunda uluslararası düzeydeki ilk belge olarak tarihe geçmiştir. Sonraki süreçlerde ise sürdürülebilir ve çevreci gelişim düşüncesi öne çıkmaya başlamıştır (Karalar ve Kiracı, 2011; Gök ve Türk, 2011)

1980'li yıllara gelindiğinde ise çevresel konular dünyaya egemen olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren bütün yaşam formlarını önemli düzeyde etkileyen çevresel sorunlar çevreye karşı duyarlılığı da arttırmıştır. Yaşanan teknolojik gelişmeler dünya üzerindeki yaşamı hızla değiştirmiştir. Aynı zamanda azalan kaynaklar, ozon tabakasında meydana gelen delinmeler, hızlı nüfus artışı ve yaşam alanı yaratan toprakların kirlenmesi

gibi sebepler tüketici farkındalığını da arttırmaya devam etmiştir (Çabuk ve Nakıboğlu, 2003).

Dünyada meydana gelen değişimler üretim faaliyetlerini arttırdığı gibi tüketim davranışlarını da dengesiz hale getirmiştir. Bu dengesiz tüketim faaliyetlerini dönüştürmek amacıyla ortaya atılan sürdürülebilir çevresel tüketim kavramı ilk defa 1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Dünya Çevre Zirvesi'nde dile getirilmiştir (Aydın, 2013). Fakat bu kavramın tanımsal çerçevesi 2002 yılında hazırlanan OECD raporunda netlik kazanmıştır. Bu rapora göre sürdürülebilir tüketim, gelecek kuşakları da düşünerek doğal kaynakların korunması ve çevresel kirliliğin en aza indirilmesi için kirlenici madde oranının az olduğu, temel ihtiyaçları karşılamaya yeten ve yaşam kalitesini yükselten ürün ve hizmetlerin kullanımını anlamına gelmektedir. Ancak kavramın kesin tanımı, OECD tarafından hazırlanan raporlarda netlik kazanmıştır (OECD, 2002; Doğan ve ark., 2015)

Tarihsel gelişimine bakılırsa çevreci tüketim davranışı sırasıyla; uyanma ve bilinçlenme, harekete geçme, sorumluluk alma ve pazarda söz sahibi olma dönemlerinden geçmiştir. Özellikle pazarda söz sahibi olunan 1990'lı yıllar ve sonrası tüketicilerin çevresel faaliyetlerle sürekli yüz yüze geldiği kritik bir dönemdir (Aslan ve Çınar, 2015; Korkmaz ve ark., 2017).

Çevresel sorunlar, geçmişten günümüze canlı yaşamın karşı karşıya kaldığı en büyük problemlerden biridir. Tarihsel süreç içerisinde çevresel konulara yönelik bilgi düzeyi arttıkça tüketime yönelik bilinç de kayda değer oranda artmaktadır. Aynı şekilde medyada sıkça çevresel konulara yer verilmesi hem farkındalık düzeyini arttırmakta hem baskı gruplarının oluşmasına yol açmakta hem de yasal düzenlemelerle çevreci uygulamaların gelişmesine yol açmaktadır (Sayraç ve ark, 2006; Korkmaz ve ark., 2017). Geçmiş zamanlarda tüketiciler için sadece tüketmek ve tüketilecek ürünü satın almak ön plandayken; günümüzde kıt kaynaklardan üretilen ürün ve hizmetlerin üretim sürecini ve tüketimden sonraki bertaraf edilme sürecini yakından takip eden çevreci tüketiciler ortaya çıkmaktadır. Bu çevreci tüketicilerin ortaya çıkması ile birlikte işletmelerin sorumlulukları artmakta ve bu durum üretim anından tüketim anına kadar gerçekleşen her adımın çevresel anlamda takip edilmesini zorunlu hale getirmektedir (Çetinkaya ve Özceylan, 2017).

2.3.6 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı ile İlişkili Kavramlar

Yapılan bilimsel araştırmalar tüketicilerin tüketim davranışlarını etkileyen faktörleri sosyal, kültürel, psikolojik ve kişisel faktörler olarak sınıflandırmaktadır. Bu faktörler içerisindeki farklı değişkenler tüketicilerin çevreci ürünleri satın alma tercihlerini ve buna yönelik davranışlarını büyük oranda etkilemektedir (Korkmaz ve ark., 2017). Çevreye duyarlı tüketim davranışı iktisadi çerçevede ve literatürde geniş kapsamlı olarak yer edinmektedir. Çevreye duyarlı tüketim davranışını inceleyebilmek için bazı temel kavramlara hakim olmak gerekmektedir. Çevreye duyarlı tüketim davranışı kapsamında yer alan “yeşil (çevreci) tüketici”, “yeşil ürün”, “yeşil pazarlama”, “yeşil reklam” ve “geri dönüşüm” gibi temel kavramlar aşağıda açıklanmaktadır.

2.3.6.1 Yeşil (Çevreci) Tüketici

Çevreye duyarlı, sorumluluk bilincine sahip ve çevre dostu ürün tercihleri yapan tüketiciler “yeşil tüketici” olarak tanımlanmaktadır. Peattie (2001)’ ye göre yeşil tüketici, satın aldığı ürünlerden çevreyi tehdit etmeme, kısa ömürlü olup atık oluşumuna neden olmama, aşırı ambalajlanmamış olma, üretim ve tüketim süreçlerinde çevreye zarar vermeme vb. beklentileri olan ve çevreye zararlı ürünleri satın almaktan veya tüketmekten kaçınan kişidir (Saydan ve Kanıbir, 2007; Ak, 2013).

Genel anlamda yapılan tanımlar yeşil tüketicilerin sadece çevresel kaygılarla tüketim faaliyetinde bulunan insanlar olduğunu vurgulasa da tüketim sürecindeki bireylerin çevreye duyarlı-yeşil tüketici olarak adlandırılabilmesi için göz önünde bulundurması gereken belli başlı koşullar bulunmaktadır. Bireylerin yeşil tüketici tanımlamasına uyması için yerine getirmesi gereken koşullardan bazıları (Shrum ve ark., 1995; Zinchan ve Carlson, 1995; Kükreler, 2012);

- ✓ etkileşim içinde olunan kurum ve kuruluşları çevreci olmaları ve sorumluluklarını yerine getirmeleri yönünde teşvik etmek,
- ✓ yalnızca ihtiyaca yönelik ürün veya hizmet satın almak,
- ✓ doğal olan ve üretiminde yabancı materyal kullanılmayan ürünler tercih etmek,
- ✓ etik olan ürünleri¹¹ tercih edip etik olmayan ürünlerin tüketiminden kaçınmak,

¹¹ Etik ürün: Kullanımı sonrasında oluşacak risklerin, kullanımı ile birlikte ortaya çıkacak ek maliyetlerin ve tüketim kararını etkilemeye yönelik üzerinde yapılan değişikliklerin tüketici ile şeffaf olarak paylaşıldığı ürün veya hizmetlerdir.

- ✓ tercih edilen ürünlerin sadece tüketimi ile ilgilenmeyip, üretim ve kullanım sonrası süreçlerini de takip etmek,
- ✓ çevreci ürün tüketimi konusunda etraftaki bireyleri de teşvik edici davranışlarda bulunmak,
- ✓ genetiği değiştirilmiş gıdalardan, kimyasal madde içeren ve parçalanması uzun süren ürünlerden kaçınmak,
- ✓ aşırı ambalajlanmış ürünleri satın almaktan kaçınmak,
- ✓ geri dönüştürülebilir olan çevre dostu ürün ve ambalajlar kullanmak,
- ✓ geri dönüştürülmüş materyallerden üretilmiş olan ürünleri tüketmektir.

Yeşil tüketiciler de birbirlerinden farklı tutum ve davranışlar geliştirebilmektedir ve bu sebeple yeşil tüketicilerin de kendi içinde birbirinden farklı türleri bulunmaktadır. Yeşil tüketicileri ayrıntılı bir şekilde ele alabilmek için farklı araştırmalar yapılmış ve birtakım kriterlere göre gruplar belirlenmiştir. Roper Organisation tarafından 1995 yılında ABD’de yapılmış olan ve 2002 yılında yayınlanan çalışmaya göre yeşil tüketiciler beş temel grup olarak ele alınmaktadır (Roper ASW, 2003; aktaran, Çelik, 2012). Bu grupların temel özellikleri Tablo 2-4’te açıklanmaktadır.

Tablo 2-4: Yeşil tüketici tipolojisi

Koyu Yeşiller-Aktifler	Daima çevreci ürün ve hizmet satın almakta ve bunu sürdürmektedirler.
Yeşiller-Basit Kullanıcılar	Çevreci ürün ve hizmet satın almakta fakat bu durumu sürdürmemektedirler.
Açık Yeşiller-Filizler	Çevreci ürün ve hizmet satın almakta fakat bunun bir gereklilik olduğunu düşünmemektedirler.
Karamsarlar-Şikayetçiler	Çevre sorunlarının başkalarının problemi olduğunu düşünmekte ve çevreci ürünlere karşı kayıtsız kalmaktadırlar.
Kahverengiler-Umutsuzlar	Çevre sorunlarını algılamamakta ve önemsememektedirler.

Kaynak: Charter, M., Peattie, K., Ottman, J., & Polonsky, M. (2002). Marketing and sustainability. Çeviren; Saydan ve Kanlıbir (2007)

- **Koyu Yeşiller-Aktifler:** Bu grupta yer alan tüketiciler, önemli ölçüde çevresel değerlere sahiptir ve gerçekleştirdikleri bireysel eylemlerle çevre sorunlarına yönelik bir iyileşme sağlayabileceklerine inanmaktadırlar. Çoğunlukla çevreci aktivistlerin yer aldığı bu grup çevreye duyarlı olmayan işletmelerin ürünlerine şiddetle karşı çıkma eğilimine sahiptir. Genelde ekonomik durumu iyi olan bu çevreci aktivistler beş grup içerisinde eğitim düzeyi en yüksek olan kesimi oluşturmaktadır. Koyu yeşiller, çevresel konularda sosyal ve politik olarak da aktiftirler ve çevreyi korumaya yönelik faaliyetlere oldukça fazla zaman ayırmaktadırlar. Aynı zamanda koyu yeşiller, çevre konusunda aktif olan çevreci oluşumlara bağlı yapma konusunda da fazlasıyla isteklidirler (Ottman, 2006).

Koyu yeşiller, satın almak istedikleri ürünü detaylıca araştırmakta, ürünlerin etiketini dikkatle incelemekte, geri dönüşüme uygun ve az ambalajlanmış ürünleri tercih etmekte, depozitolu şişe ve kavanozlarda satılan ürünleri almakta; bir diğer yandan da çevreci kurum ve kuruluşların faaliyetlerini sürekli takip etmekte ve çevre ile ilgili konularda politikacılara ulaşmaya çalışmaktadırlar (Saydan ve Kanıbir, 2007).

- **Yeşiller-Basit Kullanıcılar:** Koyu yeşiller gibi tamamen çevreci davranma ve çevreci faaliyetlere zaman ayırma gibi bir gayeleri bulunmayan yeşiller, daha çok ideolojileri doğrultusunda tüketim davranışında bulunmaktadırlar. Standart bir tüketiciye göre çevreci ürünlere daha çok yönelim gösteren bu grup koyu yeşiller kadar olmasa da yüksek bir gelire ve aynı şekilde yüksek bir eğitim düzeyine sahiptir (Çelik, 2012).

Çevrenin korunması için kendi yaşam standartlarından çok fazla ödün vermeye meyilli olmayan yeşiller, söz konusu harcama olduğunda genel tüketici profiline oranla daha fazla ödeme yapmaya gönüllü olmaktadır. Çevre konusunda politik ve sosyal anlamda çok aktif olmasalar da çevreye dair kaygıları olan bu grup, çevreci faaliyetleri fazlasıyla desteklemekte fakat çok yoğun bir hayata sahip olduklarını belirttiklerinden dolayı çevreciliği yaşam tarzlarına tam olarak entegre edememektedirler (Ottman, 2006).

- **Açık Yeşiller – Filizler:** Pazarda koyu yeşiller ve yeşillere oranla çok daha büyük bir kesimi içine alan açık yeşillerin, teoride çevresel konularda duyarlı oldukları fakat pratikte bir duyarlılığa sahip olmadıkları gözlemlenmektedir. Çevreci ürün

satın alırken genelde maliyetini göz önünde bulundurup çok nadir zamanlarda maliyeti yüksek olsa da çevreci ürün satın almaktadırlar. Bu grupta yer alan tüketiciler ne çevreye duyarlı ne de çevreye duyarsız olarak tanımlanmaktadırlar. Çevre ile ilgili konularda kimi zaman hassasiyet gösterirken kimi zaman çevreyi tamamen görmezden gelebilmektedirler. Çevreye karşı duyarlılıkları kişisel faydaları doğrultusunda değişiklik göstermektedir (Saydan ve Kanıbir, 2007).

Potansiyel çevreci olarak da tanımlanan açık yeşiller, bireysel olarak çevreye olumlu etkiler bırakacaklarını düşünseler de ürün maliyetini daha öncelikli bir konu olarak değerlendirmektedirler. Yeşiller gibi geliri yüksek ve eğitim düzeyi iyi olan açık yeşillerin beş grup içindeki en yüksek yaş ortalamasına sahip grup olduğu belirtilmektedir. Çevre konusunda değişim potansiyeli yüksek olan bu gruptakilerin, daha fazla bilgi ve eğitim ile yeşiller veya koyu yeşiller grubuna girebilmesi mümkündür (Nakıboğlu, 2007).

- **Karamsarlar – Şikayetçiler:** Karamsarlar, çevre konusunda eğitimsiz ve çevre problemlerine karşı duyarsız olan bir tüketici grubudur ve bireysel olarak gerçekleştirdikleri hiçbir eylemin çevre üzerinde bir etkisi olacağına inanmamaktadırlar. Aynı zamanda çevresel problemlerin insanların çabasıyla çözülemeyecek kadar büyük olduğunu ve diğer insanların da bu konuda herhangi bir faaliyette bulunmadıklarını düşünmektedirler (Peattie, 2001).

Bireysel çabalarla çevresel sorunların önüne geçilemeyeceğine inanan karamsarlar, çevresel sorunların ancak hükümetler ve büyük işletmeler tarafından çözülebileceğini düşünmektedirler. Bu grup, çevre dostu ürünlerin rekabetçilikten uzak ve çok yüksek maliyetli ürünler olduğunu aynı zamanda bu ürünlerin çevre dostu olarak üretilmeyen ürünler kadar kullanışlı olmadıklarını ifade etmektedirler. Yüksek oranda geri dönüşüme katkı sağlasalar da, aslında bunu çevre duyarlılığı sebebiyle değil yasal zorunluluklara uymak amacıyla yapmaktadırlar (Nakıboğlu, 2007).

- **Kahverengiler – Umutsuzlar:** Beş grup içinde en geniş pazar bölümüne sahip olan kahverengiler çevresel kayıtsızlık gösteren bir gruptur. Çevresel sorunlara ve sosyal problemlere yönelik bir tutum geliştirmemektedirler. Kahverengiler, gelir durumu kötü olan ve eğitim düzeyi yüksek olmayan insanlardan oluşmaktadır ve

bu insanlar çevre sorunlarının önemli olmadığını düşündüklerinden çevre ile ilgili hiçbir faaliyette yer almamaktadırlar (Peattie, 2001).

Genel tüketici profiline göre geri dönüşümlü ürün kullanımı oranı kahverengiler için oldukça düşük seviyelerdedir ve gruptakiler çevre dostu olmayan ürünlere tepki göstermek gibi davranışlarda bulunmamaktadırlar. Çevre dostu ürünlerin yüksek maliyetli olduğunu ve çevre konusunda sorumluluğun her zaman başkalarına ait olduğunu savunmaktadırlar. Pazarda yer alan en geniş grup olan kahverengiler, eğitim ve gelir düzeyi düşük bireyler olduklarından çevre dışındaki konular hakkında daha yoğun endişelere sahiptirler (Ottman, 2006; Saydan ve Kanıbir, 2007).

2.3.6.2 Yeşil Ürün

Çevreye duyarlı tüketim davranışı kapsamında ele alınan temel unsurlardan biri de yeşil üründür. Yeşil ürün temelde, çevreye hiç zarar vermeyen veya en az oranda zarar veren ürün olarak tanımlanmaktadır. Fakat yeşil ürün kavramına dair birbirinden farklı tanımlamalar da yapılmaktadır. İlk tanımlamaya göre yeşil ürün, çevre üzerinde etkisinin en aza indirgenmesi amacıyla içeriğindeki toksit maddeler azaltılmış, geri dönüştürülebilir maddeler artırılmış, ambalajlanma seviyesi azaltılmış ve geri dönüştürülebilir stratejilerle üretim süreci tamamlanmış üründür. Bir diğer tanıma göre yeşil ürün, kıt kaynakları korumaya, enerji kullanımını azaltmaya, verimli ürünler kullanmaya, çevre kirliliğini, çözünmeyen atıkları ve toksik maddeleri azaltmaya ve çevreyi genel olarak korumaya yönelik ürünlerdir (Ottman, 2006; Çabuk ve ark., 2008).

Kotler (1995)'in geliştirmiş olduğu ürün modeli göz önünde bulundurulduğunda yeşil ürünler, “temel yeşil ürün”, “genişletilmiş yeşil ürün” ve “toplam yeşil ürün” şeklinde sınıflandırmalara sahip olmaktadır. Buna göre temel yeşil ürün, üretimi sırasında sadece tüketim ve tüketim sonrası süreçler göz önünde bulundurulmuş üründür. Genişletilmiş yeşil ürün üretimi sırasında çevresel özelliklerin de ele alındığı üründür. Son sınıf olan toplam yeşil ürün ise işletmelerin mikro ve makro çevreleri ile ilişkilerini ekolojik özelliklerle bütünleştirerek üretilmiş ve çevresel politikalara aykırı olmayan ürünlerdir (Kotler, 1995; aktaran, Ergen, 2014).

Moisander (2007)'in yapmış olduğu tanımlamaya göre ise yeşil ürün, doğayı kirletmeyen, kaynakları tüketmeyen, değerini koruyabilen ve geri dönüşüme elverişli olan ürünlerdir. Bu tanımlamaya göre yeşil ürünler;

- ✓ çevreye zarar verebilecek maddeler içermemek,
- ✓ kısa kullanım süresi veya fazla paketlenme sebebiyle gereksiz atık oluşturmamak,
- ✓ üretim, tüketim ve bertaraf etme sürecinde doğal çevreye zarar vermemek,
- ✓ üretim, tüketim ve bertaraf etme sürecinde gereksiz enerji veya kıt kaynak kullanmamak,
- ✓ gereksiz kullanımı teşvik etmemek,
- ✓ canlı yaşama, bitki ve hayvanlara işkence ile zarar verilmesini engellemek,
- ✓ canlı yaşamın sağlığını tehdit etmemek, gibi bazı temel özellikleri içermektedir (Onurlubaş ve ark, 2017; Moisander, 2007).

Üretilen ürünlerin neredeyse hiçbiri çevreye sıfır zararı olacak şekilde üretilmemektedir. Bu sebeple çevreye duyarlı tüketim davranışının bir parçası olan yeşil ürünlerin tercih edilmesi ve tüketilmesi önem arz etmektedir. Yeşil ürünlere örnek olarak; geri dönüştürülebilir ürünler, yeniden kullanılabilir paketlere sahip olan ürünler, kolay parçalanabilen ve kirliliğe neden olmayan ürünler, enerji tasarruflu ve verimli ampuller, kimyasal ve yapay boya içermeyen ürünler ve parfümden arındırılmış ürünler gösterilebilmektedir (Ak, 2013; Üstündağlı ve Güzeloğlu, 2015).

2.3.6.3 Yeşil Pazarlama

Günümüz dünyasının en ciddi problemlerden biri önüne geçilemeyen çevre tahribatı ve bu tahribatın doğal çevreyi yok etmeye başlamasıdır. Bu sebeplerle çevre bilincinin artmaya başlaması bazı toplumsal ve yasal gereklilikler ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla işletmeler, ürün ve hizmet üretiminde çevre sorunlarını göz önünde bulundurarak bu sorunların önüne geçebilecek yönetim uygulamalarına ve ürün tasarımlarına yönelmektedirler (Koçoğlu, 2017). İşletmelerin bu yönelimlerinin tüketici tatminini sağlaması için bu amaca yönelik ürünler ürettiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu bilinirliğin artırılması amacıyla da çevresel boyutların pazarlama faaliyetlerine dahil edilmesi yeşil pazarlama anlayışını ortaya çıkarmıştır (Şenocak ve Bursalı, 2018). Yeşil pazarlama, işletmelerin tüketici ihtiyaçlarını karşılayarak, sürdürülebilirliğini arttırmak

amacıyla çevre dostu üretim yapılması, fiyatlandırma, dağıtım ve tutundurma gibi pazarlama bileşenlerinin kullanılması ve tüketim sonrası faaliyetlerin takip edilmesini kapsayan pazarlama süreçlerini ifade etmektedir (Çabuk ve ark., 2008; Çetinkaya ve Özceylan, 2017).

Amerikan Pazarlama Birliği'nin 1975 yılında düzenlediği ekolojik pazarlama konulu seminerde ilk defa yeşil pazarlama kavramı kullanılmış ve bu kavram pazarlama faaliyetlerinin çevrenin korunması, çevre kirliliği, kaynak kullanımı, enerji tüketimi vb. üzerindeki etkilerini içine alan bir çalışma alanı olarak tanımlanmıştır (Onurlubaş ve ark., 2017; Koçoğlu, 2017) Çevreci pazarlama olarak da bilinen yeşil pazarlama, çok önceki tarihlerde tartışılmaya başlanmasına rağmen, 1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların başı arasında kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Almaçık, 2009; Korkmaz ve ark., 2017). Bu süreçte Peattie (1995)'nin yapmış olduğu tanıma göre yeşil pazarlama; tüketicilerin ihtiyaçlarını tespit etmeye çalışan, tespit edilen ihtiyaçları karşılamakta kullanılan ürün ve üretim sistemlerinin olumsuz çevresel etkilerini azaltmayı amaçlayan ve çevreye daha az zarar verecek olan ürün ve hizmetlere yönelik gerçekleştirilen bütüncül pazarlama faaliyetleridir (Peattie, 2001; Ergen, 2014).

Yeşil pazarlama, temelde çevresel konuları önemseyen, çevreye karşı hassasiyeti olan ve gereksiz enerji ve kaynak kullanımını engellemeyi aynı zamanda çevre dostu yeşil ürünlerin üretilmesini ve tüketilmesini amaçlayan bir anlayış biçimidir. Geçmişten günümüze artan çevre bilinci ile çevre kirliliğinin önüne geçmek amacıyla pek çok sivil hareket düzenlendiği görülmektedir. Dolayısıyla pazarlama faaliyetleri açısından bu durum göz ardı edilemez bir hale gelmektedir. Bu sebeple işletmelerin pazarlama faaliyetleri sırasında çevreye zarar verecek olan işlemlerden kaçınması ve yeşil pazarlama faaliyetlerini ön plana çıkarması gerekmektedir (Koçoğlu, 2017).

Çevre bilincinin ana fikir olduğu yeşil pazarlama anlayışında dört farklı aşama bulunmaktadır. Bu aşamaların ilkinde tüketici ihtiyaçlarına yönelik yeşil ürün üretilmektedir. İkinci aşamada işletmelerin kendi içinde çevreci önlemler alarak yeşil stratejiler geliştirmesi bulunmaktadır. Üçüncü aşamada çevre dostu olmayan ürünlerin tamamen yok sayılması ve sadece çevre dostu ürünler üretilmesi yer almaktadır. Son aşamada ise işletmeler çevreye duyarlı olmanın yanında çevreye karşı her türlü sosyal sorumluluk bilincine sahip durumdadırlar (Alagöz, 2007).

Yeşil pazarlama anlayışı çevresel sorumluluğu artmış olan işletmelerin, marka imajını da arttıran bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda işletmeleri yeşil pazarlama faaliyetlerine iten belli başlı sebepler bulunmaktadır. Bu sebepler;

- ✓ yasal zorunluluklar olması,
- ✓ rekabete sebep olan çevresel stratejilerin bütün işletmeleri etkilemesi,
- ✓ kullanılan kaynakların azalması
- ✓ atık toplama, depolama ve dönüştürme maliyetlerinin zamanla artmaya başlaması,
- ✓ işletmelerin amaçlarına ulaşma noktasında yeşil pazarlamayı bir fırsat olarak değerlendirmeleri,
- ✓ yöneticilerin, çevreci uygulamaların sürdürülebilirlik açısından gerekli olduğuna inanmaları şeklinde olabilmektedir (Polonsky, 2008; Koçoğlu, 2017)

2.3.6.4 Yeşil Reklam

Yeşil reklam, işletmeler, ürünler ve hizmetler hakkında çevresel sorunları önemsemeye, çevre kirliliğinin önüne geçmeye ve çevrenin iyileştirilmesine yönelik mesajlar içeren reklamları ifade etmektedir. Ürün veya hizmet ile çevre arasındaki ilişkiyi doğrudan veya dolaylı olarak ele alan, ürün veya hizmeti vurgulayarak çevreci yaşam tarzını teşvik etmek ve işletmelerin çevreci yönlerini tüketicilere sunmak gibi ölçütlerden birini veya birkaçını karşılayan reklamlar yeşil reklam olarak nitelendirilmektedir (Banerjee ve ark., 1995).

Üretim yapan işletmeler toplumsal sistemin en temel unsurlarından biridir. Başka bir ifadeyle işletmeler dahil olduğu topluma karşı bazı sorumlulukları yerine getirmek zorundadırlar. Toplumlarda çevre problemlerine yönelik duyarlılığın artmaya başlaması ürün ve hizmet üreten bu işletmeleri çevre ile ilgili kurumsal imajlarını arttırmaya yönlendirmektedir. Bu sebeple işletmeler tutundurma faaliyetlerini çevreyi temel alarak gerçekleştirmek istemektedirler. Çevreci reklamlar; işletmelerin ve üretilen ürün ve hizmetlerin çevre sorunlarını önemseydiğini ve çevreyi kirletmediğini iddia eden mesajlar içermektedir (Alnıaçık, 2009).

Sosyal yaşamın önemli bir parçası olan medya kanallarında yer alan reklamlar, insanları psikolojik, sosyal ve kültürel yönden etkileme gücüne sahiptir. Etki alanı çok geniş olan reklamların aynı zamanda bilgilendirme, düşündürme, harekete geçirme ve sosyal sorumluluğu arttırmak gibi özellikleri de bulunmaktadır. Günden güne kapsamını

arttıran çevreci hareket anlayışı, yanında çevreci harekette etkilenen ve bu etkileri topluma yansıtan bir reklam kolunu da getirmiştir. Bu yeni reklam koluyla birlikte reklam verenlerin isteği doğrultusunda çevreci mesajlar içeren reklam içerikleri üretilmeye başlanmıştır. Su tasarrufu, enerji verimliliği, aerosol¹² kullanımının azaltılması ve geri dönüşüm gibi konular yeşil reklamların içerdiği başlıca mesajlardır. Yeşil reklamların hedef kitlesini çoğunlukla çevreci tüketiciler oluşturmaktadır. Çevreyi, canlı yaşamı ve kendi yaşamlarını korumayı amaçlayan yeşil tüketiciler işletmelerin ikna etmekte güçlük çektiği bir kitle olma özelliği taşımaktadır. Geniş bir ulaşılabilirlik ağına sahip olan ve etkileme gücü yüksek olan yeşil reklamların etik anlayışları da olumlu yönde değiştirdiği ifade edilmektedir (Özkaya, 2010).

2.3.6.5 Geri Dönüşüm

Geri dönüşüm, genellikle üretim işlemi sırasında sisteme girdi olarak kabul edilmeyen, çıktı veya atıkların, hammadde olarak başka bir üretim işleminde girdi, yan ürün veya enerji kaynağı olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle geri dönüşüm, alt parçalardan oluşan ve kullanım sürecini tamamlayan ürünlerin, parçalarından yeni bir ürün veya yeni bir kaynak oluşturulmasını ifade etmektedir. Geri dönüşüm; tüketiminden sonra toplanan materyallerin, işlemde geçirilerek yeniden üretilmesi ve kullanıma uygun hale getirilmesini içeren bir süreçtir. Dolayısıyla geri dönüşüm kavramı, farklı tanım ve yorumlara sahip olsa da yeniden kullanma, geri kazanma veya geri kullanma ifadeleri ile eş anlamlı olarak da kullanılabilir (Agrawal, 1990; Schultz ve ark., 1995).

Sanayileşmenin artması ve teknolojinin gelişmesiyle beraber artan nüfus yoğunluğu ve kentleşme faaliyetleri çevre üzerinde büyük baskılara sebep olmaktadır. Üretim ve pazarlama faaliyetlerinde yaşanan artışlar da kısıtlı kaynakların kullanımını hızlandırmakta, tüketim davranışına olan eğilimi arttırmakta ve tüketim sonucunda oluşan atıkların insan ve çevre sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu atık sorunu, 21. yüzyılda doğal hayatı etkileyen en büyük zorluklardan birisi olarak görülmektedir (Kaçtıoğlu ve Şengül, 2010; Asora ve ark, 2018).

Türkiye’de atık kavramı ilk defa, 1983 yılında kabul edilen 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, insan eliyle gerçekleştirilen her türlü

¹² Aerosol: Katı veya sıvı olan bir maddenin gaz ortamı içerisinde dağılması anlamına gelmektedir. Örneğin; sprey, duman vb.

faaliyet sonucunda doğaya salınan zararlı içerikli maddeler atık olarak adlandırılmaktadır (Çevre Kanunu, 1983). Atıklar, üretim ve tüketimine bağlı olmanın yanında sahip oldukları kimyasal ve fiziksel özelliklerine göre de sınıflandırılmaktadırlar. Bu sınıflandırmalara göre atıklar genel olarak; “katı atıklar”, “sıvı atıklar”, “gaz atıklar” ve “ambalaj atıklar” olmak üzere dört çeşittir. Yapılan sınıflandırmalar atıkların farklı özellikler barındırdığını ve sayıca fazla olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu atıkların çevre üzerinde yarattığı etkilerin etkin bir şekilde yönetilerek kontrol altına alınması gerekmektedir (Gündüzalp ve Güven, 2016). Kontrollü ve etkili şekilde sürdürülen atık yönetimi, zararlı atıkların geri kazanılmasını ve insana ve çevreye verdiği zararı en aza indirecek şekilde geri dönüştürülmesini sağlamaktadır. Geri dönüşüm, etkisi yüksek ve verimli bir temel atık yönetim sistemidir (Ho, 2002).

Literatürde yer alan eski çalışmalar incelendiğinde, geri dönüşüm sürecinin işletmeler tarafından gerçekleştirdiği kâr amaçlı bir davranış olduğu ve çevrenin sürdürülebilirliğini ele alan bir faaliyet olarak gerçekleştirilmediği görülmektedir. Fakat günümüz şartlarında yapılan araştırmalar, insan sağlığına zarar veren atıkların sistemli bir şekilde geri dönüştürülmesini ve bu sistemin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu süreçte geri dönüşüm sistemsel boyutuyla da ele alınmaktadır. Bu sistemsel yaklaşım, sadece geri dönüştürülebilir ürünlerin toplanması, çevreden uzaklaştırılması ve yeniden işlenmesini değil aynı zamanda doğal çevrenin ve canlı hayatın korunmasını, geliştirilmesini ve ekonomik duruma sağlayacağı katkıları da içermektedir (Agrawal, 1990).

Geri dönüşümü mümkün olan ve geri dönüştürülebilir materyaller barındıran atıkların bu işlem süresince geçmesi gereken belli başlı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar aşağıda gösterilmekte olan “toplama”, “ayırma”, “değerlendirme” ve “yeni ürün kazandırma” şeklindedir (Şengül, 2010).

- **Toplama:** Geri dönüşüm sürecini başlatan temel adım aslında ürünün tüketiminin gerçekleştirilmesidir. Tüketiminden sonra ürünlerin, içerdiği geri dönüştürülebilir materyalin niteliği ne olursa olsun, düzenli ve sistemli bir şekilde belirli alanlarda toplanması gerekmektedir. Bu toplama işlemi hem tüketicinin atığı kendi kendine getirmesiyle hem de tüketiciden atığın teslim alınması yoluyla gerçekleştirilebilmektedir.
- **Ayırma:** Toplama işlemi sonucunda bir araya getirilen geri dönüştürülebilir ürünler belirli değerlendirme yöntemleri doğrultusunda ayrılmaktadır. Bu

aşamada toplanan ürünlerin içerisinde yer alan istenmeyen ve kullanışsız maddeler de süreç dışı bırakılmaktadır.

- **Değerlendirme:** Toplama ve ayırma işlemleri sonrasında temizlenen ve geri dönüştürülebileceği kesinleşen maddeler yeniden işlem görmeye hazır hale getirilmektedir. Bu aşamada maddeler kimyasal veya fiziksel değişimlerle yeni bir ürüne dönüştürülmekte ve kullanıma hazırlanmaktadır.
- **Yeni ürün kazandırma:** Son aşamaya gelindiğinde kullanıma hazır hale getirilen ürün yeniden kullanıma sunulması amacıyla ekonomiye kazandırılmaktadır.

Tüketim davranışı sergileyen bireyler aslında çevrede geri dönüşümü neredeyse imkânsız olan kaynakların zamanla yok olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple çevrenin korunması konusunun gittikçe önem kazanması tüketicilerin de farkındalık seviyesini günden güne arttırmaktadır. Günümüzde tüketiciler tercihlerini çevreye duyarlı ürünlerden yana kullanmaktadırlar. Bununla birlikte tüketicilerin çevreye karşı duyarlılığının artması, üreticilerin de bu değişimleri dikkate alıp üretim süreçlerini ve pazarlama stratejilerini yeniden şekillendirmesini ve geri dönüştürülebilir kaynak kullanımını ön planda tutmasını sağlamaktadır (Aracıoğlu ve Tatlıdil, 2009).

Bütün bu bilgiler ışığında atık yönetimi ve geri dönüşüm temelde belli hedefler içermektedir. Bu hedefler; kısıtlı kaynakların yeniden kullanımı ile çevre sağlığını korumak; doğal çevre ve canlı hayatın yaşam kalitesini yükseltmek; ekonomik verimliliği sağlayarak kalkınmaya destek olmak ve iş imkânı sağlayarak gelir elde etmektir (Schübeler, 1996).

2.3.7 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışını Açıklayan Kuramlar

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde çevreye karşı hassasiyetin artmasıyla, çevreci tüketim anlayışının açıklanmasına yönelik çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların sonucunda pek çok model geliştirilmiştir. Fakat bu modellerin neredeyse tamamı Schwartz tarafından geliştirilen Norm Aktivasyon Kuramı ve Stern tarafından geliştirilen Değer-İnanç-Norm Kuramını temel almaktadır (Çelik,2012).

Çevreye duyarlı tüketim davranışını açıklamaya yönelik geliştirilen teoriler tüketim davranışlarını etkileyen unsurları, davranışların sebeplerini, davranışların nasıl şekillendirildiğini ve neleri etkilediklerini ve davranışları kısıtlayan faktörleri açıklamak için kullanılmaktadır. Bu teorilerin bir kısmı basit yapılı bir neden-sonuç ilişkisi üzerine

kurulmuşken, bir kısmı ise daha kompleks yapılar ve süreçlerden oluşmaktadır. Çevreye duyarlı tüketim davranışını açıklamak için kullanılan bu teorilerin başlıcaları; “Schwartz’ın değer kuramı”, “çevresel tutum ve yeni çevresel paradigma”, “alturizm ve norm-aktivasyon kuramı” ve “değer-inanç-norm kuramı”dır (Schwartz, 1977; Stern, 1999; Dunlap, 2008).

2.3.7.1 Schwartz’ın Değer Kuramı

Değer kavramı, tanım olarak bir sosyal grubun, bir topluluğun veya ulusun kendi varlığını, birliğini ve devamlılığını sürdürmek için çoğunluk tarafından kabul görmüş olan ortak ilke, düşünce, amaç, hedef ve inançlar topluluğudur. Değerler insanların olumlu ve olumsuz tutum ve davranışlarını açıklayan bir yapıya sahiptir. Günlük yaşantıda insanlar için nelerin önemli olup olmadığını etkileyen değerler aynı zamanda insanların sosyal yaşantısının her aşamasında takındığı tavırları da belirlemektedir (Yılmaz, 2009; Sayraç ve ark, 2016).

Schwartz 1992’de yapmış olduğu “Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries” isimli çalışmasında insanların sahip olduğu değerlerin yaşamlarında neyin önemli olup olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir (Schwartz, 1992). Bu çalışmada yer alan, değerlere yönelik kısa uygulamalar, davranışlara dair analizleri, toplumsal normları ve kişisel değerleri bütün yönleri ile ele almaktadır. Fakat bu uygulamalar bazı değişkenler göz önünde bulundurulduğunda ülkeden ülkeye farklılıklar olduğunu ve değerlerin bu farklılıklar sebebiyle değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım risk alma, inovasyon, davranış, karar verme, kurallara uyma, kişisel yargılar ve danışma gibi ulusal farklılıklar içeren konuları belirlemek ve verimli bir şekilde yorumlamak için kullanılmaktadır (Schwartz, 1999).

2.3.7.2 Çevresel Tutum ve Yeni Çevresel Paradigma

Canlı yaşamın devamlılığı ve gezegenin geleceği çevreye ve çevrenin korunmasına bağlıdır. İnsanlar ihtiyaç duydukları herşeyi çevreden elde etmektedirler. İnsanların çevre ile olan bu ilişkisi insanlık tarihinde gerçekleşmiş olan her olayın temel yapı taşıdır. 1900’lü yılların ortasına kadar insanlar bu ilişkiye dayanarak doğal kaynakları hunharca kullanmışlardır. Fakat yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevrenin ömrünün sınırsız olmadığını ve kaynakların yavaşça tükendiğinin farkına varılmaya

başlanmıştır. Dolayısıyla yeni bir çevresel paradigmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır (Özbebek Tunç ve ark, 2012).

Çevreye karşı geliştirilen tutum ve davranışlar insanların değerlerinden, inançlarından ve ahlaki yapılarından etkilenmektedir. Yeni çevresel paradigma, çevresel farkındalığın, çevre eğitiminin ve çevresel sürekliliğin önemli olduğunu ifade etmektedir. Çevresel farkındalığı olan ve çevre eğitimi alan insanlar çevreye duyarlı davranışlar geliştirmektedirler. Başka bir ifadeyle yeni çevresel paradigma, canlı yaşamın refahına yönelik çalışmalar sayesinde çevrenin sınırsızca tahrip edilmesini önlemeye odaklanmaktadır (Çelik, 2012).

Neredeyse 70 yıldır araştırmacılar, insan davranışlarının çevreye olan etkilerini ve çevreye verilen zararları incelemektedir. Yapılan çalışmalar ise doğal kaynakların günden güne artan bir şekilde tükendiğini göstermektedir. Örneğin; çevresel kirliliğin artması küresel ısınmayı, küresel ısınma da yanında iklim değişikliğini getirmektedir. Bu gibi sebeplerle araştırmacılar, kötüye giden bu durumu iyileştirmek için çaba sarf etmektedirler. Yeni çevresel paradigma, bu doğrultuda yapılması gerekenleri, devamlılığı sağlayabilecek olan ekonomik düzenlemeleri, çevreyi korumanın önemini ve dünyanın sadece insanlara ait olmadığı fikrini ortaya çıkarmaktadır. Sadece insanların yaşamlarını sürdürebilmek için çevrenin, kaynakların, hayvanların ve diğer canlıların sömürülmesine karşı çıkmakta olan yeni çevresel paradigmanın dört temel özelliği bulunmaktadır (Adak, 2010);

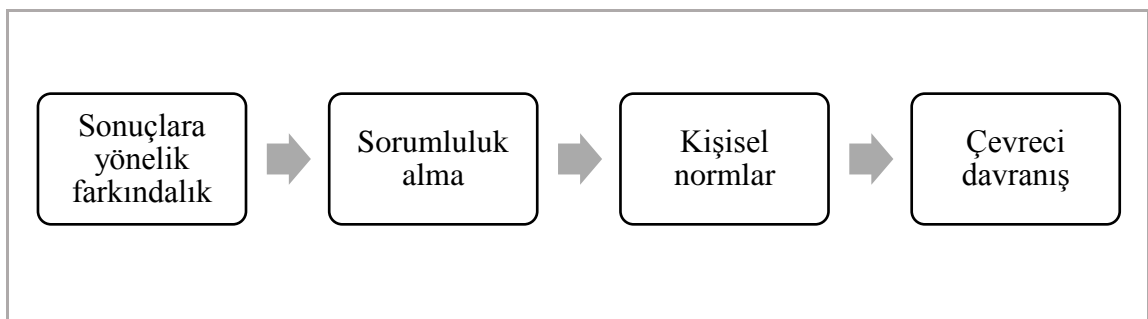
- ✓ yeni çevresel paradigmaya göre, insanlar ayrıcalıklı canlılar olarak tanımlanmalarına rağmen, çevreyle etkileşim söz konusu olduğunda diğer canlılardan biri olarak görülmektedirler.
- ✓ yeni çevresel paradigma, insan davranışlarını etkileyen biyolojik ve fiziksel çevrenin önemini vurgulamaktadır.
- ✓ yeni çevresel paradigma, toplumsal yaşantının çoğunlukla sosyal faktörler tarafından etkilendiğini kabul etse de, biyolojik ve fiziksel çevrenin de insan ilişkilerinde büyük ölçüde etkili olduğunun altını çizmektedir.
- ✓ yeni çevresel paradigma; insanların diğer canlılardan üstün olduğunu belirten görüşlerin aksine, bilim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler ne denli büyük olursa olsun çevresel sınırlılıkların aşılamayacağını savunmaktadır.

2.3.7.3 Altruizm ve Norm-Aktivasyon Kuramı

Altruizm, bireyin bencillikten uzak, toplumu ve diğer canlıları düşünerek davranışlar gerçekleştirdiği bir anlayış olarak tanımlanmaktadır. Özgecil davranış olarak da adlandırılan altruizmde, insanlar en az kendi yararları kadar başkalarının da yararlarını gözetmektedir. Schwartz tarafından geliştirilen “norm-aktivasyon kuramı” altruizm ve davranış niyetlerini açıklamaya çalışmaktadır. Norm-aktivasyon kuramında bir diğer temel değişken olarak, karar verme ve davranış geliştirme süreçlerinde etkili olan kişisel normlar ele alınmaktadır. Kişisel normlar, belli bir davranışı gerçekleştirmek veya o davranıştan kaçınmak için hissedilen ahlaki zorunluluklar olarak ifade edilmektedir (Schwartz, 1992; Çelik, 2012; Ay, 2017).

Schwartz’ın norm-aktivasyon kuramına göre değişkenler arasındaki ilişki basit yapılar üzerine kurulmaktadır. Burada ifade edilen değişkenlerden biri, kişilerin bireysel davranışlarının sonuçlarının farkında olması, diğeri ise bu sonuçlardan sorumluluk duymasıdır. Bu farkındalık ve sorumluluk duygusu normların harekete geçmesini sağlamaktadır. Bu sebeple yeşil ürün tüketimi, geri dönüşüm, su tasarrufu ve enerji verimliliği gibi çevreye duyarlı davranışların açıklanmasında norm-aktivasyon kuramı fazlasıyla kullanılmaktadır (Stern, 1999)

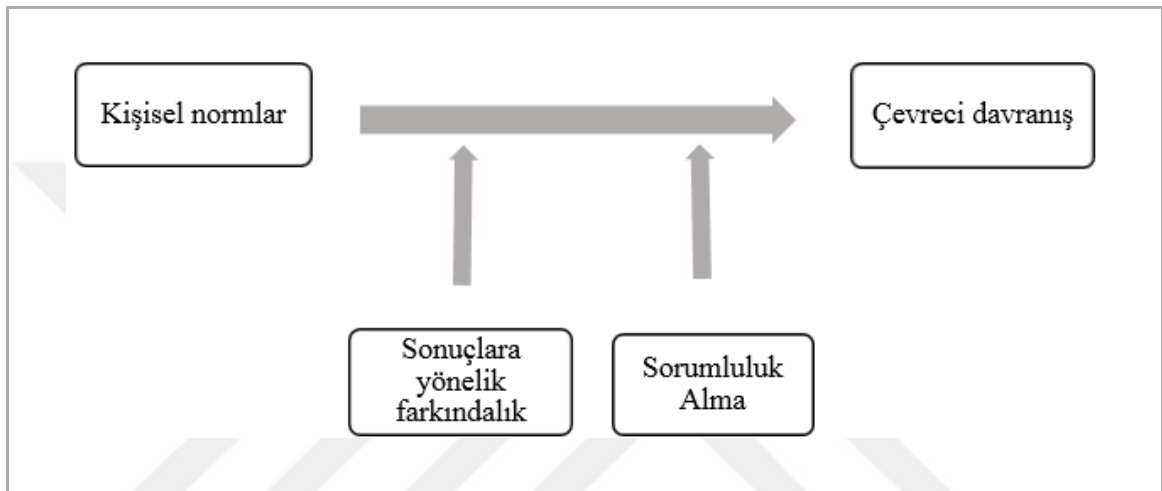
Norm-aktivasyon kuramının literatürde iki farklı yorumu bulunmaktadır. Bu yorumlardan ilki De Groot ve Steg (2009)’in değişkenlerin birbiri üzerinde aracı etkiye sahip olduğunu savunan ve kişisel normları bir aracı olarak kabul eden “norm-aktivasyon kuramının aracı modeli” dir (De Groot ve Steg, 2009). Norm aktivasyon kuramının aracı modelindeki değişkenler arasındaki ilişki Şekil 2-5’te gösterilmektedir.

Şekil 2-5: Norm aktivasyon kuramının aracı modeli

Kaynak: De Groot, J. I., & Steg, L. (2009). Morality and prosocial behavior: The role of awareness, responsibility, and norms in the norm activation model. *The Journal of social psychology*, 149(4), 425-449.

Norm-aktivasyon kuramının bir diğeryorumu ise Schwartz'ın savunduğu ve kişisel normlar ile davranışlar arasındaki ilişkinin farkındalık ve sorumluluk düzeyine bağılı olarak değıştığını ifade eden “norm-aktivasyon kuramının düzenleyici modeli” dir. Bu modele göre farkındalık ve sorumluluk düzeyi yükseldikçe normlar ve davranışlar arasındaki ilişki de giderek kuvvetlenmektedir (Schwartz ve Howard, 1980). Düzenleyici modeline göre değışkenler arasındaki ilişki Şekil 2-6’da gösterilmektedir.

Şekil 2-6: Norm aktivasyon kuramının düzenleyici modeli

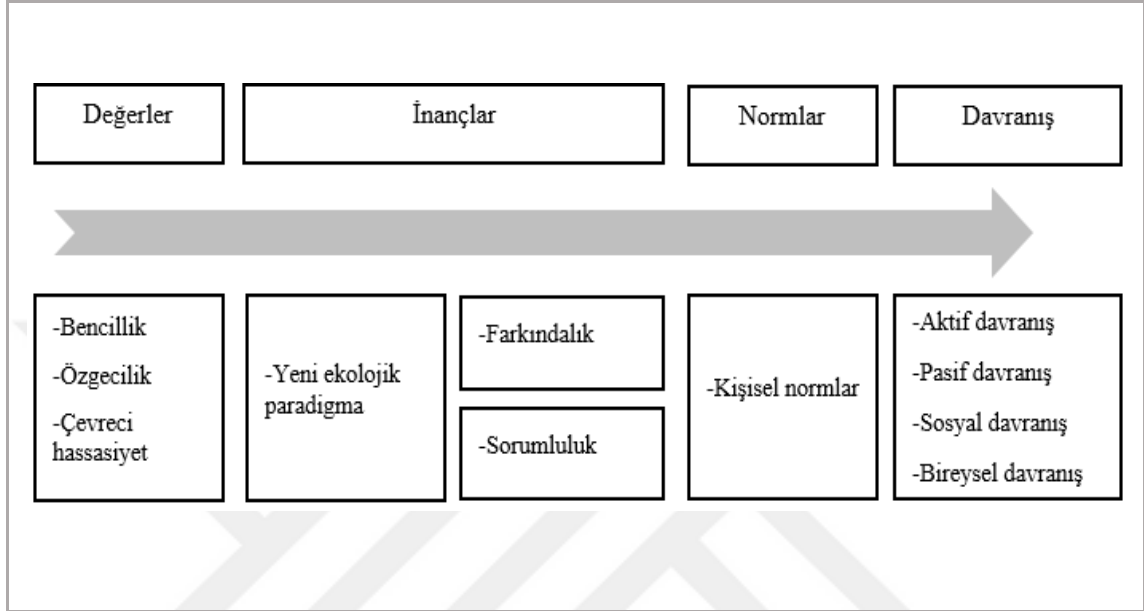
Kaynak: Schwartz, S. H., & Howard, J. A. (1980). Explanations of the Moderating Effect of Responsibility Denial on the Personal Norm-Behavior Relationship. *Social Psychology Quarterly*, 441-446.

2.3.7.4 Değer-İnanç-Norm Kuramı

Değer-inanç-norm kuramı; Schwartz'ın değer kuramı, yeni çevresel paradigma ve norm-aktivasyon kuramının sentezlenmesi sonucunda geliştirilmiş olan bir kuramdır. Bu kuram çevreye duyarlı davranış biçimlerini değerler, inançlar ve normlar temelinde açıklamaktadır (Çelik, 2012).

Değer-inanç-norm kuramının önerdiği model, çevreci davranışı yaratan temel unsurlardan biri olan değerler ile başlamaktadır. Değerlerin ölçümü Schwartz tarafından geliştirilen değerler ölçeği ile yapılmaktadır. Modelin ilk basamağında yer alan değerler; insanların hayatı boyunca onlara rehberlik eden ve zaman içinde değışiklikler gösteren ahlaki olgular olarak tanımlanmaktadır. Modelin ikinci basamağında insanların çevre ile aralarındaki bağı ve buna yönelik görüşleri içeren inançlar yer almaktadır. Kuramın son basamağını ise kişisel normlar oluşturmaktadır. Bu kurama göre insanların sahip olduğu

kişisel normlar doğaya dair inançların geliştirilmesine bu sebeple de çevreye duyarlı davranışın üzerine görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Ay, 2017). Değer-inanç-norm kuramını oluşturan unsurlar arasındaki ilişki Şekil 2-7’de gösterilmektedir.

Şekil 2-7: Değer-İnanç-Norm Kuramı modeli

Kaynak: Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 221-279). Academic Press.

Modelde görüldüğü üzere farkındalığı yüksek olan ve davranışlarının sorumluluğunu alan insanlar farklı kişisel normlar geliştirmektedir. Bu normlar da çevreye duyarlı davranışlar gelişmesini sağlamaktadır (Schwartz, 1977).

3 GEREÇ VE YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Canlı hayatın, üzerinde devamlılığını sürdürdüğü doğal çevrede bulunan kısıtlı kaynaklar günden güne azalış göstermektedir. Bu kaynaklarda meydana gelen azalışların, gündelik yaşam ve insan faaliyetleri üzerindeki etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Günümüzde, sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerle paralel olarak artış gösteren tüketim davranışı, bu kaynakların azalma hızını arttırmaktadır. Tüketim faaliyetinde bulunan insanlar da yaşamın sürdürülebilirliği, doğal yaşam alanlarının devamlılığı ve sahip olunan yaşam standartları arasında bir denge kurma ihtiyacı hissetmektedirler. Dolayısıyla tüketim toplumlarına ürün ve hizmet sunan işletmeler de bu dengeyi göz önünde bulundurarak, tüketicilerin tercihleri doğrultusunda çevreye zarar vermeyecek veya zararı en aza indirebilecek olan süreçler geliştirmektedirler.

Toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerine etkisinin ölçülmesine yönelik yapılan bu araştırma ile çevreye duyarlı tüketim davranışının toplumda kabul görmüş cinsiyet rolleri ile arasında bir ilişki olup olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın belli başlı alt amaçları;

- ✓ katılımcıların cinsiyet rollerini tespit etmek,
- ✓ katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ve bu özelliklerin toplumsal cinsiyet rolleri ile arasındaki ilişkiyi belirlemek,
- ✓ katılımcıların tüketim davranışı sırasında gösterdiği çevresel duyarlılığı ölçmek
- ✓ sosyo-demografik özelliklerin çevresel tüketim davranışı ile arasındaki ilişkiyi incelemek, şeklinde sıralanmaktadır.

3.2 Araştırmanın Kısıtları

Toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerine etkisinin ölçülmesine yönelik yapılan bu araştırmanın planlanması ve uygulanması sürecinde bazı kısıtlar bulunmaktadır. Bu kısıtlar;

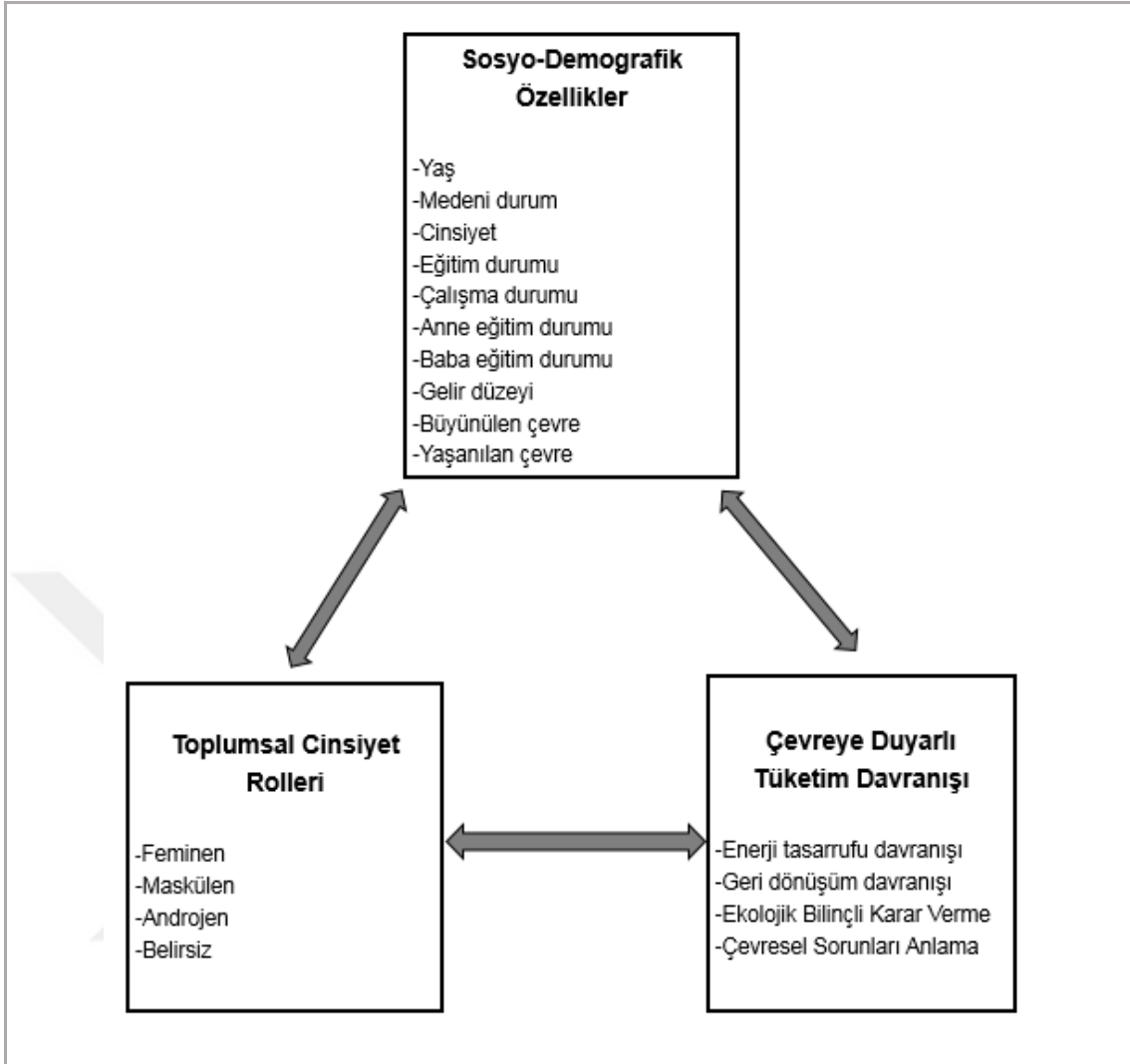
- ✓ araştırmanın İstanbul ilinde bulunan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'ya bağlı tek bir fakültede uygulanması,

- ✓ katılımcıların, genel nüfus göz önünde bulundurulduğunda, yakın yaş ortalamasına sahip olması,
- ✓ fakültede yedi farklı bölüm bulunmasına rağmen kadın öğrenci yoğunluğunun çok olduğu ebelik bölümü öğrencilerinin çalışmaya katılma konusunda daha gönüllü davranması,
- ✓ fakültede bulunan bütün öğrencilerin araştırma anketini doldurma konusunda gönüllü olmaması şeklindedir.

Araştırmayı sınırlandıran bu kısıtlar sebebiyle araştırma sonuçlarının, yakın yaş grubundaki bütün üniversite öğrencileri veya bütün tüketici grupları için genellenmesi mümkün değildir; fakat araştırma sonucunda elde edilen bulguların literatür için faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.3 Araştırmanın Modeli

Belirli amaçlar doğrultusunda yürütülen bu araştırma, planlanan katılımcı sayısı ve gönüllü öğrencilere ulaşımın uygunluğu açısından İstanbul'da bulunan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'ya bağlı Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde uygulanmıştır. Araştırmada katılımcı öğrencilerin sahip olduğu toplumsal cinsiyet rolleri tespit edilmiş ve bu rollerin çevreye duyarlı tüketim davranışı ile arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma için literatürde konu ile ilgili ayrıntılı incelemeler yapılmış ve elde edilen bulgular sonucunda bir araştırma modeli geliştirilmiştir. Şekil 3-1'de gösterilmekte olan araştırma modelinde, "sosyo-demografik özellikler", "toplumsal cinsiyet rolleri" ve "çevreye duyarlı tüketim davranışı" olmak üzere üç değişken grubu bulunmaktadır.

Şekil 3-1 : Araştırma modeli

3.4 Araştırmanın Hipotezleri

Yapılan araştırmanın amaçlarını ölçmek için oluşturulan ve analizlerde kullanılan hipotezler aşağıda yer almaktadır.

- ✓ **H1₀**= Katılımcıların cinsiyetleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
- ✓ **H2₀**= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
- ✓ **H3₀**= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

- ✓ **H4₀**= Katılımcıların yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H5₀**= Katılımcıların yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H6₀**= Katılımcıların yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H7₀**= Katılımcıların yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H8₀**= Katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H9₀**= Katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H10₀**= Katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H11₀**= Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H12₀**= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H13₀**= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H14₀**= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H15₀**= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H16₀**= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H17₀**= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

- ✓ **H18₀**= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H19₀**= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H20₀**= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H21₀**= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H22₀**= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H23₀**= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H24₀**= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H25₀**= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H26₀**= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H27₀**= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H28₀**= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H29₀**= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H30₀**= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ **H31₀**= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

3.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklem Süreci

Toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerine etkisinin ölçülmesine yönelik yapılan bu araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'ya bağlı Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören bütün öğrenciler oluşturmaktadır. Yükseköğretim Kurumları Başkanlığı'nın kendi sitesinde yayımladığı, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını gösteren istatistiksel verilere göre söz konusu fakültenin toplam öğrenci sayısı 2171'dir (Tablo 3-1).

Tablo 3-1: Bölümlerine göre öğrenci sayıları

Bölüm	Öğrenci Sayısı
Ebelik	441
Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	500
Gerontoloji	279
Odyoloji	315
Sağlık Yönetimi	314
Sosyal Hizmet	322
Toplam	2171

2171 öğrenciden oluşan evrenin örneklem büyüklüğünü hesaplamak için yararlanılan formül aşağıda gösterilmektedir.

$$n = \frac{(N \cdot t^2 \cdot p \cdot q)}{[(N-1) \cdot d^2 + t^2 \cdot p \cdot q]}$$

Bu formülde yer alan;

N = Kitle büyüklüğü,

n = Örneklem büyüklüğü,

p = Olayların görülme sıklığı,

q = Olayların görülmeme sıklığını,

t = t tablosunda bulunan teorik değerlerin p anlamlılık düzeyindeki değerini,

d = p anlamlılık düzeyine göre kabul edilen örneklem hatası aralığını ifade etmektedir.

Yukarıdaki formüle göre %95 güven aralığında ve $d=0,05$ örnekleme hatası değeri ile hesaplanan örneklem büyüklüğü için t değeri 1,96'dır. Görülme ve görülmeme sıklıklarının hesaplanması neredeyse imkânsız olduğundan dolayı da p ve q için en yüksek olan 0,5 değeri esas alınmaktadır (Kurtuluş, 2010). Bu değerler doğrultusunda örneklemin büyüklüğü;

$$n = [(2171) * (1,96)^2 * (0,5) * (0,5)] / [(2171-1) * (0,05)^2 + (1,96)^2 * (0,5) * (0,5)]$$

$n = 326$ olarak hesaplanmıştır.

Araştırma örneklemini 2171 öğrenci arasından “gelişigüzel örneklem” yöntemi ile seçilmiştir. Gelişigüzel örneklem yöntemi örneklem büyüklüğüne uygun olacak şekilde evrenin içinden herhangi bir katılımcının gelişigüzel olarak örnekleme dahil edilmesi anlamına gelmektedir (Arlı ve Nazik, 2001). Anketler, uygulama sonrası toplanması sürecinde bazı anket formlarının geçersiz sayılabileceği öngörülerek, 400 gönüllü katılımcıya uygulanmış ve hesaplanan örneklem büyüklüğünden fazla sayıda, 378 adet, kullanılabilir durumda olan anket formu elde edilmiştir.

3.6 Veri Toplama Araçları

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veri toplama aracı olarak anket formu tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan anket üç farklı bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi amacıyla 1974 yılında Sandra Ruth Lipsitz Bem tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Ayşe Nur Kavuncu (1987) tarafından yapılan "BEM Cinsiyet Rolü Envanteri" bulunmaktadır. Çalışmada; orijinalinde 20 adet erkeksilik ve 20 adet kadınsılık özelliğinin yanında 20 adet de sosyal kabul edilebilirlik özelliği içeren envanterin, kültürel olarak uygun görülmeyen sosyal kabul edilebilirlik boyutunun envanterden çıkartılmış formu kullanılmıştır. Katılımcılar tarafından uygunluk derecesine göre "1-hiç uygun değil, 2-genellikle uygun değil, 3-bazen uygun değil, 4-kararsızım, 5-bazen uygun, 6-genellikle uygun, 7-her zaman uygun" anlamına gelecek şekilde puanlandırılan 40 ifadeli bu envanterde yer alan, “ağırbaşlı-ciddi / anlayışlı / başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı / boyun

eğen / cana yakın / çocukları seven / duygusal / fedakar / gönül alan / hassas / incinmiş duyguları tamir etmeye istekli / kaba dil kullanmayan / kadınsı / merhametli / namuslu / sadık / sevecen / sıkılgan / tatlı dilli / yumuşak-nazik” ifadeleri kadınsılık; “ailesine karşı sorumlu / baskın-tesirli / cömert / duygularını açığa vurmeyen / erkeksi / etkileyici-güçlü / girişken / gözü pek / haksızlığa karşı tavır alan / hırslı / idealist / kendi ihtiyaçlarını savunan / kendine güvenen / kuralcı-katı / lider gibi davranan / mantıklı / otoriter / risk göze almaktan çekinmeyen / saldırgan / sözünde duran” ifadeleri ise erkeksilik ölçeğine aittir. Kadınsılık ve erkeksilik ifadelerinden elde edilen iki ayrı ölçeğin toplam puanları hesaplanmış ve norm kabul edilen kadınsılık (111) ve erkeksilik (104) medyanlarına göre cinsiyet rolleri tespit edilmiştir. “Kadınsılık puanı ≤ 111 ” ve “erkeksilik puanı > 104 ” olan bireyler maskülen (erkeksi); “kadınsılık puanı > 111 ” ve “erkeksilik puanı ≤ 104 ” olanlar feminen (kadınsı); “kadınsılık puanı ≤ 111 ” ve “erkeksilik puanı ≤ 104 ” olanlar belirsiz ve “kadınsılık puanı > 111 ” ve “erkeksilik puanı > 104 ” olanlar ise androjen olarak sınıflandırılmıştır (Bem, 1974; Kavuncu, 1987; Dökmen, 1999; Çelik, 2016).

Anketin ikinci bölümünde, katılımcıların çevreye duyarlı tüketim konusundaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi amacıyla 1996 yılında James Roberts tarafından yapılan; 1997 yılında Roberts ve Bacon tarafından yapılan, 1999 yılında ise Roberts ve Straughan tarafından yapılan çalışmalardan derlenen ve en düşük katılım düzeyinden en yüksek katılım düzeyine "1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum" olacak şekilde 5'li likert ölçeğine göre düzenlenen 28 adet çevreci satın alma davranışı ifadesi bulunmaktadır (Roberts, 1996; Roberts ve Bacon, 1997; Roberts ve Straughan, 1999). Anketin son bölümü olan üçüncü bölümde de katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ölçmeye yönelik 10 adet soru ifadesi bulunmaktadır.

Araştırmanın uygulanmasına geçilmeden önce anketin anlaşılabilirliği ve uygunluğu açısından 40 kişiyle birlikte pilot çalışma yapılmış ve gelen geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemelerle ankete son şekli verilmiştir.

3.7 Araştırmanın Uygulanması ve Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde gerekli olan izinlerin alınması için öncelikle İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmıştır. Anket formunda yer alan ifadelerin etiğe uygunluğunun tespitinin ardından etik kurul onayı alınmıştır. Etik kurul onayı alındıktan sonra uygulamanın

yapılacağı fakültenin dekanlığına verilerin toplanması için gerekli izin başvurusu yapılmıştır. Çalışma ile ilgili bütün izinlerin alınması ile beraber 12 Ocak 2019 tarihinde Sağlık Bilimleri Fakültesinde bulunan farklı bölümlerdeki öğrencilerle anketlerin uygulamasına başlanmış, uygulama öncesinde katılımcılara çalışmaya yönelik bilgiler verilmiş ve onamları alındıktan sonra anket formları dağıtılmıştır. 31 Ocak 2019 tarihi itibarıyla veri toplanması işlemi tamamlanmıştır.

3.8 Araştırma Verilerinin Analizi

Uygulanan anketlerin istatistik değerlendirme işlemleri IBM SPSS İstatistik 20 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Yapılan analizler ile öncelikle çalışmada yer alan cevapların frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır.

Ölçekte yer alan ifadelerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach's Alpha katsayısı kullanılarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeğin geçerliliğini ölçmek ve ölçekte yer alan faktörleri belirlemek amacıyla ise faktör analizi yapılmış ve normallik testleri uygulanmıştır. Faktörlerin normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra elde edilen verilere parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada yer alan değişkenlere yönelik elde edilen verilerin farklılıklarını ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi ile birlikte tek yönlü varyans analizi (anova) ve ki-kare analizi kullanılmıştır.

4 BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde değişkenlerin arasındaki bağlantıları görmek için kurulan hipotezlere ilişkin analizler ve bu analizlerin sonuçları yer almaktadır.

4.1 Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmada sosyo-demografik veri olarak katılımcıların; yaşları, medeni durumları, cinsiyetleri, eğitim durumları, çalışma durumları, anne eğitim düzeyleri, baba eğitim düzeyleri, aile aylık ortalama gelir düzeyleri, çocukluklarını kim ile birlikte geçirdikleri ve şu anda kim ile birlikte yaşadıklarına yönelik sorulara yer verilmiştir.

4.1.1 Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin, yaş gruplarına yönelik yüzde ve frekans dağılımlarına bakıldığında, en çok katılım gösteren öğrenci grubunun %31,7 ile 19 yaşında olduğu, bunu %23,3 ile 20 yaşındaki ve %15,1 ile 18 yaşındaki öğrenci gruplarının takip ettiği görülmektedir (Tablo 4-1).

Tablo 4-1 : Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
17	1	0,3	0,3	0,3
18	57	15,1	15,1	15,3
19	120	31,7	31,7	47,1
20	88	23,3	23,3	70,4
21	44	11,6	11,6	82,0
22	32	8,5	8,5	90,5
23	13	3,4	3,4	93,9
24	8	2,1	2,1	96,0
25	7	1,9	1,9	97,9
26	2	0,5	0,5	98,4
27	1	0,3	0,3	98,7
28	2	0,5	0,5	99,2
29	2	0,5	0,5	99,7
35	1	0,3	0,3	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

Katılımcıların yaşlarını gösteren grupların frekans dağılımlarının birbirinden uzak olması sebebiyle, verilerin analize daha uygun hale getirilmesi amacıyla, katılımcıların yaş düzeyleri “19 yaş ve altı” ve “20 yaş ve üstü” olacak şekilde iki yeni grup altında yeniden düzenlenmiş ve katılımcıların %47,1’inin (n=178) 19 yaş ve altı yaş grubunda, %50,9’unun (n=200) ise 20 yaş ve üzeri yaş grubuna dahil olduğu tespit edilmiştir.

4.1.2 Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

Araştırmaya katılım gösteren öğrencilerin medeni durumları incelendiğinde, katılımcıların %2,1’inin (n=8) evli olduğu, %97,9’unun (n=370) ise bekar olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 4-2’de de görüldüğü üzere katılımcıların medeni durumlarını gösteren yüzdeler ve frekans dağılımları arasında anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ve bekar olan öğrencilerin sayısı evli olan öğrencilerin sayısından oldukça yüksektir.

Tablo 4-2: Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evli	8	2,1	2,1	2,1
Bekar	370	97,9	97,9	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

4.1.3 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin %81,0’ının (n=306) kadın, %19,0’ının (n=72) ise erkek olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 4-3’te yer alan verilerden anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 4-3: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	306	81,0	81,0	81,0
Erkek	72	19,0	19,0	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

4.1.4 Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Katılımcılar eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin %94,2'lik (n=356) oranla lisans, %5,8'lik (n=22) oranla ise yüksek lisans eğitime devam ettikleri görülmektedir. Eğitim durumlarına göre yüzdeler ve frekans dağılımları Tablo 4-4'te yer almaktadır.

Tablo 4-4: Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Lisans	356	94,2	94,2	94,2
Yüksek Lisans	22	5,8	5,8	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

4.1.5 Katılımcıların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin çalışma durumları incelendiğinde %83,1'inin (n=314) çalışmadığı, %12,2'sinin (n=46) yarı zamanlı bir işte çalıştığı ve %4,8'inin (n=18) tam zamanlı olarak çalıştığı gözlemlenmiştir. Sonuçlar Tablo 4-5'de yer almaktadır.

Tablo 4-5: Katılımcıların çalışma durumlarına göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yarı Zamanlı	46	12,2	12,2	12,2
Tam Zamanlı	18	4,8	4,8	16,9
Çalışmıyor	314	83,1	83,1	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

4.1.6 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları

Katılımcıların anne eğitim düzeyleri incelendiğinde %75,4'ünün (n=285) annesinin ilköğretim eğitim düzeyine, %24,6'sının (n=93) annesinin ise lise ve üzeri

eğitim düzeyine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin anne eğitim düzeylerine yönelik yüzde ve frekans dağılımları Tablo 4-6’da gösterilmektedir.

Tablo 4-6: Katılımcıların anne eğitim düzeylerine göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim	285	75,4	75,4	75,4
Lise	60	15,9	15,9	91,3
Ön lisans	6	1,6	1,6	92,9
Lisans	25	6,6	6,6	99,5
Yüksek lisans-Doktora	2	0,5	0,5	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

Katılımcıların anne eğitim düzeyini belirten grupların frekans dağılımlarının birbirinden uzak olması sebebiyle, verilerin analize daha uygun hale getirilmesi amacıyla, anne eğitim düzeyleri “ilköğretim” ve “lise ve üstü” şeklinde iki grup altında yeniden düzenlenmiş ve veriler analizlerde bu şekliyle kullanılmıştır.

4.1.7 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları

Katılımcıların baba eğitim düzeyleri incelendiğinde %56,6’sının (n=215) babasının ilköğretim eğitim düzeyine, %43,4’ünün (n=163) babasının ise lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine yönelik yüzde ve frekans dağılımları Tablo 4-7’de yer almaktadır.

Tablo 4-7: Katılımcıların baba eğitim düzeylerine göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim	215	56,9	56,9	56,9
Lise	104	27,5	27,5	84,4
Ön lisans	10	2,6	2,6	87,0
Lisans	43	11,4	11,4	98,4
Yüksek lisans-Doktora	6	1,6	1,6	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

Katılımcıların baba eğitim düzeyini belirten grupların frekans dağılımlarının birbirinden uzak olması sebebiyle, verilerin analize daha uygun hale getirilmesi amacıyla, baba eğitim düzeyleri “ilköğretim” ve “lise ve üstü” şeklinde iki grup altında yeniden düzenlenmiş ve veriler analizlerde bu şekliyle kullanılmıştır.

4.1.8 Katılımcıların Aile Aylık Ortalama Gelir Düzeylerine Göre Dağılımları

Katılımcıların ailesinin aylık ortalama gelir düzeyleri incelendiğinde, öğrencilerin %57,9’unun (n=219) ailesinin aylık ortalama gelir düzeyinin 3000 TL ve altı olduğu, %42,1’inin (n=159) ise ailesinin aylık ortalama gelir düzeyinin 3001 TL ve üstü olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ailesinin aylık ortalama gelir düzeylerine yönelik yüzdelik ve frekans dağılımları Tablo 4-8’de gösterilmektedir.

Tablo 4-8: Katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeylerine göre dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-1700 TL	65	17,2	17,2	17,2
1701-3000 TL	154	40,7	40,7	57,9
3001-4000 TL	67	17,7	17,7	75,7
4001-5000 TL	50	13,2	13,2	88,9
5001 TL-üstü	42	11,1	11,1	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

Katılımcıların ailelerinin aylık ortalama gelir düzeyini belirten grupların frekans dağılımlarının birbirinden uzak olması sebebiyle, verilerin analize daha uygun hale getirilmesi amacıyla, gelir düzeyleri “3000 TL ve altı” ve “3001 TL ve üstü” şeklinde iki grup altında yeniden düzenlenmiş ve veriler analizlerde bu şekliyle kullanılmıştır.

4.1.9 Katılımcıların Çocukluklarını Geçirdikleri Ortama Yönelik Dağılımlar

Katılımcıların, çocukluklarını kim ile birlikte geçirdikleri irdelendiğinde, %97,4 (n=368) ile büyük çoğunluğunun aile ortamında büyüdüğünü belirttiği gözlemlenmiştir. Öğrencilerin çocukluklarını geçirdikleri sosyal ortama yönelik yüzde ve frekans dağılımları Tablo 4-9’da yer almaktadır.

Tablo 4-9: Katılımcıların çocukluklarını geçirdikleri ortama yönelik dağılımlar

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Aile	368	97,4	97,4	97,4
Akraba	2	0,5	0,5	97,9
Yurt	6	1,6	1,6	99,5
Arkadaş	1	0,3	0,3	99,7
Diğer	1	0,3	0,3	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

4.1.10 Katılımcıların Şu An Kiminle Birlikte Yaşadıklarına Yönelik Dağılımlar

Katılımcıların, şu an kimlerle yaşadıklarına yönelik soru incelendiğinde, %55,6'sının (n=210) aile cevabı verdiği, %44,4'ünün (n=168) ise akraba, arkadaş, yurt veya diğer cevabını verdiği görülmüştür. Katılımcıların şu an yaşadıkları ortama yönelik yüzdeler ve frekans dağılımları Tablo 4-10'da gösterilmektedir.

Tablo 4-10: Katılımcıların şu an kiminle birlikte yaşadıklarına yönelik dağılımlar

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Aile	210	55,6	55,6	55,6
Akraba	9	2,4	2,4	57,9
Yurt	114	30,2	30,2	88,1
Arkadaş	26	6,9	6,9	95,0
Yalnız	14	3,7	3,7	98,7
Diğer	5	1,3	1,3	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

Katılımcıların şu an kimlerle yaşadıklarına yönelik ifadelerin frekans dağılımlarının birbirinden uzak olması sebebiyle, verilerin analize daha uygun hale getirilmesi amacıyla, ifadeler "aile" ve "diğer" şeklinde iki grup altında yeniden düzenlenmiş ve veriler analizlerde bu şekliyle kullanılmıştır.

4.2 Araştırmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerini ölçmek için kullanılan BEM Cinsiyet Rolü Envanteri, 20 adet kadınsılık ve 20 adet erkeksilik ifadesi olmak üzere 40 ifadeden oluşmaktadır. BEM cinsiyet rolü envanterinden elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, katılımcıların %21,7'sinin (n=82) feminen, %22,0'ının (n=83) maskülen, %21,4'ünün (n=81) androjen ve %34,9'unun (n=132) belirsiz cinsiyet rolüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 4-11'de gösterilmektedir.

Tablo 4-11: Toplumsal cinsiyet rollerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Feminen	82	21,7	21,7	21,7
Maskülen	83	22,0	22,0	43,7
Androjen	81	21,4	21,4	65,1
Belirsiz	132	34,9	34,9	100,0
Toplam	378	100,0	100,0	

BEM Cinsiyet Rolü Envanteri'nde yer alan kadınsı ve erkeksi ifadelerle ilişkin veriler incelendiğinde, kadınsılık ölçeğinin en küçük değeri 50; en büyük değeri 138; ortalaması 107,83; ortancası 110; standart sapması ise 13,76 olarak bulunmuştur. Erkeksilik ölçeğinin ise en küçük değeri 56; en büyük değeri 133; ortalaması 101,39; ortancası 102; standart sapması ise 13,88 olarak bulunmuştur (Tablo 4-12).

Tablo 4-12: Kadınsılık ve erkeksilik ölçeklerine ilişkin bulgular

	En Küçük	En Büyük	Ortalama	Ortanca	Standart Sapma
Kadınsılık Ölçeği	50,00	138,00	107,8333	110,00	13,76272
Erkeksilik Ölçeği	56,00	133,00	101,3915	102,00	13,88892

BEM Cinsiyet Rolü Envanteri'nde yer alan, 20 kadınsılık ve 20 erkeksilik ifadesinden oluşan, 40 ifadenin ortalamaları sırasıyla; ağırbaşlı-ciddi "5,22"; ailesine karşı sorumlu "5,98"; anlayışlı "5,76"; baskın-tesirli "4,75"; başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı "5,82"; boyun eğen "2,39"; cana yakın "5,68"; cömert "5,71"; çocukları seven

“5,59”; duygularını açığa vurmayan “4,52”; duygusal “5,50”; erkeksi “3,07”; etkileyici-güçlü “5,08”; fedakar “5,69”; girişken “4,71”; gönül alan “5,58”; gözü pek “4,99”; haksızlığa karşı tavır alan “6,04”; hassas “5,39”; hırslı “5,09”; idealist “5,36”; incinmiş duyguları tamir etmeye istekli “5,55”; kaba dil kullanmayan “5,27”; kadınsı “4,81”; kendi ihtiyaçlarını savunan “5,98”; kendine güvenen “5,67”; kuralcı-katı “4,48”; lider gibi davranan “5,02”; mantıklı “5,78”; merhametli “6,12”; namuslu “6,04”; otoriter “4,75”; riski göze almaktan çekinmeyen “5,20”; sadık “6,21”; saldırgan “2,89”; sevecen “6,00”; sıkılğan “4,00”; sözünde duran “6,22”; tatlı dilli “5,39”; yumuşak-nazik “5,74” şeklindedir.

BEM Cinsiyet Rolü Envanteri’nde yer alan 40 ifadenin standart sapmaları ise sırasıyla; ağırbaşlı-ciddi “1,33”; ailesine karşı sorumlu “1,25”; anlayışlı “1,05”; baskıntesisirli “1,48”; başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı “1,17”; boyun eğen “1,54”; cana yakın “1,26”; cömert “1,03”; çocukları seven “1,54”; duygularını açığa vurmayan “1,78”; duygusal “1,67”; erkeksi “2,07”; etkileyici-güçlü “1,24”; fedakar “1,25”; girişken “1,43”; gönül alan “1,22”; gözü pek “1,35”; haksızlığa karşı tavır alan “1,12”; hassas “1,54”; hırslı “1,58”; idealist “1,27”; incinmiş duyguları tamir etmeye istekli “1,36”; kaba dil kullanmayan “1,65”; kadınsı “2,02”; kendi ihtiyaçlarını savunan “0,98”; kendine güvenen “1,20”; kuralcı-katı “1,57”; lider gibi davranan “1,47”; mantıklı “1,06”; merhametli “1,07”; namuslu “1,44”; otoriter “1,60”; riski göze almaktan çekinmeyen “1,29”; sadık “1,07”; saldırgan “1,74”; sevecen “1,13”; sıkılğan “1,71”; sözünde duran “1,03”; tatlı dilli “1,37”; yumuşak-nazik “1,25” şeklindedir. BEM Cinsiyet Rolü Envanteri’nde bulunan 40 maddenin ortalamaları, standart sapmaları, en küçük değerleri ve en büyük değerleri Tablo 4-13’te gösterilmektedir.

Tablo 4-13: BEM Cinsiyet Rolü Envanteri ifadelerinin en küçük, en büyük, ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin bulgular

	En küçük	En Büyük	Ortalama	Standart Sapma
Ağırbaşlı-ciddi	1,00	7,00	5,2222	1,33444
Ailesine karşı sorumlu	1,00	7,00	5,9868	1,25410
Anlayışlı	1,00	7,00	5,7646	1,05303
Baskın-tesirli	1,00	7,00	4,7540	1,48924
Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	1,00	7,00	5,8201	1,17869
Boyun eğen	1,00	7,00	2,3995	1,54738
Cana yakın	1,00	7,00	5,6878	1,26067
Cömert	1,00	7,00	5,7143	1,03665
Çocukları seven	1,00	7,00	5,5979	1,54926
Duyularını açığa vurmayan	1,00	7,00	4,5265	1,78873
Duygusal	1,00	7,00	5,5000	1,67562
Erkekse	1,00	7,00	3,0714	2,07363
Etkileyici-güçlü	1,00	7,00	5,0899	1,24775
Fedakâr	1,00	7,00	5,6905	1,25394
Girişken	1,00	7,00	4,7143	1,43575
Gönül alan	1,00	7,00	5,5820	1,22740
Gözü pek	1,00	7,00	4,9974	1,35384
Haksızlığa karşı tavır alan	1,00	7,00	6,0450	1,12157
Hassas	1,00	7,00	5,3995	1,54223
Hırslı	1,00	7,00	5,0952	1,58288
İdealist	1,00	7,00	5,3624	1,27966
İncinmiş duyguları tamir etmeye istekli	1,00	7,00	5,5556	1,36003
Kaba dil kullanmayan	1,00	7,00	5,2751	1,65081
Kadınsı	1,00	7,00	4,8122	2,02875
Kendi ihtiyaçlarını savunan	1,00	7,00	5,9815	,98916
Kendine güvenen	1,00	7,00	5,6772	1,20413
Kuralcı-katı	1,00	7,00	4,4894	1,57101
Lider gibi davranan	1,00	7,00	5,0265	1,47277
Mantıklı	1,00	7,00	5,7804	1,06646
Merhametli	1,00	7,00	6,1296	1,07126
Namushu	1,00	7,00	6,0450	1,44963
Otoriter	1,00	7,00	4,7566	1,60040
Risk göze almaktan çekinmeyen	1,00	7,00	5,2063	1,29875
Sadık	1,00	8,00	6,2116	1,07672
Saldırgan	1,00	7,00	2,8942	1,74484
Sevecen	1,00	7,00	6,0000	1,13540
Sıkılğan	1,00	7,00	4,0026	1,71202
Sözünde duran	1,00	7,00	6,2222	1,03945
Tatlı dilli	1,00	7,00	5,3915	1,37817
Yumuşak-nazık	1,00	7,00	5,7460	1,25694

4.3 Araştırmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet rollerini, sosyo-demografik değişkenlerle ilişkilendirmek amacıyla söz konusu değişkenlerin frekans ve yüzdeler dağılımlarından faydalanılmış ve araştırmada yer alan H_{10} , H_{20} ve H_{30} hipotezlerinin ölçümü için “ki-kare analizi” kullanılmıştır.

4.3.1 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

Araştırmaya katılanların cinsiyetleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel anlamda bir ilişkinin var olup olmadığını ölçmek amacıyla “ki-kare analizi” yapılmıştır. Bu analizde iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığı incelenmiştir. Ki-kare analizinin uygulandığı H_1 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H_{10} = Katılımcıların cinsiyetleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H_{11} = Katılımcıların cinsiyetleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında yapılan analize yönelik çapraz tabloya (Tablo 4-14) göre kadın katılımcıların %26,5’i feminen, %18,3’ü maskülen, %21,2’si androjen, %34’ü ise belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Erkek katılımcıların ise %1,4’ü feminen, %37,5’i maskülen, %22,2’si androjen ve %38,9’u belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Bulgulara göre ki kare testinin değeri 27,11’dir ve anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük bulunmuştur. Bu sonuca göre katılımcıların cinsiyeti ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel anlamda bir bağıllık bulunmaktadır. Dolayısıyla H_{10} reddedilmiş, H_{11} kabul edilmiştir.

Tablo 4-14: Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri çapraz tablosu

		Feminen	Maskülen	Androjen	Belirsiz	Toplam	
Cinsiyet	Kadın	Gözlenen Değer	81	56	65	104	306
		Beklenen Değer	66,4	67,2	65,6	106,9	306,0
	Erkek	Gözlenen Değer	1	27	16	28	72
		Beklenen Değer	15,6	15,8	15,4	25,1	72,0
Ki-kare Değeri		27,115	Anlamlılık Düzeyi		0,000		

4.3.2 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini İlişkisi

Araştırmaya katılanların anne eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını ölçmek için “ki-kare analizi” yapılmıştır. Bu analizde iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığı incelenmiştir. Ki-kare analizinin uygulandığı H2 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H2₀= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H2₁= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında yapılan analize yönelik çapraz tabloya (Tablo 4-15) göre anne eğitim düzeyi ilköğretim olan katılımcıların %24,2’si feminen, %21,1’i maskülen, %21,8’i androjen, %33’ü ise belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Anne eğitim düzeyi lise ve üstü olan katılımcıların ise %14’ü feminen, %27,7’si maskülen, %20,4’ü androjen ve %40,9’u belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Bulgulara göre ki kare testinin değeri 5,120’dir ve anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla H2₀ kabul edilmiş, H2₁ reddedilmiştir.

Tablo 4-15: Katılımcıların anne eğitim düzeyi ve toplumsal cinsiyet rolleri çapraz tablosu

		Feminen	Maskülen	Androjen	Belirsiz	Toplam	
Anne Eğitim Düzeyi	İlköğretim	Gözlenen Değer	69	60	62	94	285
		Beklenen Değer	61,8	62,6	61,1	99,5	285,0
	Lise ve Üstü	Gözlenen Değer	13	23	19	38	93
		Beklenen Değer	20,02	20,04	19,9	32,5	93,0
Ki-kare Değeri		5,120	Anlamlılık Düzeyi			0,163	

4.3.3 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini İlişkisi

Araştırmaya katılanların baba eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını ölçmek için “ki-kare analizi” yapılmıştır. Bu analizde iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığı incelenmiştir. Ki-kare analizinin uygulandığı H3 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H3₀= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H3₁= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında yapılan analize yönelik çapraz tabloya (Tablo 4-16) göre baba eğitim düzeyi ilköğretim olan katılımcıların %23,8’i feminen, %23,4’ü maskülen, %21,5’i androjen, %31,3’ü ise belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Baba eğitim düzeyi lise ve üstü olan katılımcıların ise %18,9’u feminen, %20,1’i maskülen, %21,3’ü androjen ve %39,6’sı belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Bulgulara göre ki kare testinin değeri 3,329’dur ve anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük bulunmuştur. Bu sonuca göre katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla H3₀ kabul edilmiş, H3₁ reddedilmiştir.

Tablo 4-16: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rollerini çapraz tablosu

			Feminen	Maskülen	Androjen	Belirsiz	Toplam
Baba Eğitim Düzeyi	İlköğretim	Gözlenen Değer	51	50	46	67	214
		Beklenen Değer	46,4	47	45,9	74,7	214,0
	Lise ve Üstü	Gözlenen Değer	31	33	35	65	164
		Beklenen Değer	35,6	36	35,1	57,3	164,0
Ki-kare Değeri		3,329	Anlamlılık Düzeyi			0,344	

4.4 Araştırmaya Katılanların Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışını Ölçmeye Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin çevreye duyarlı tüketim davranışı özelliklerini ölçmek için çevreye duyarlı tüketim davranışına yönelik ifadeler içeren ölçeğin analizleri yapılmış, bu analizler sonucunda elde edilen bulguların sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğinden elde edilen faktörleri söz konusu değişkenlerle ilişkilendirme noktasında kurulmuş olan hipotezler için, “Bağımsız gruplar t-Testi” ve “Anova (tek yönlü varyans) Analizi”nden faydalanılmış ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.4.1 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği

Araştırmaya katılanların çevreye duyarlı tüketim davranışı 28 ifadeli bir likert ölçeği ile ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre “kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm” ifadesi 3,846 ortalama ile en yüksek değere sahip ifade olmuştur. Ortalaması en yüksek diğer üç ifade ise sırasıyla 3,843 ortalama ile “enerji tasarruflu ev aletleri almaya çaba gösteririm” ve 3,809 ortalama ile “imkân buldukça, en az kirliliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim” ve “daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım” ifadeleridir. Ortalaması en düşük üç ifade de sırasıyla 2,7513 ortalama ile “basınçla sıkıştırılmış gazları içeren (aerosol kaplı) ürünleri satın almam”, 2,7831 ortalama ile “sadece geri dönüştürülebilir ürünleri satın alırım” ve 3,0132 ortalama ile “elektrikli ev aletlerini sabah saat 10’dan önce ve akşam saat 10’dan sonra kullanmaya özen gösteririm” ifadeleridir.

Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği incelendiğinde, cevapları en az çeşitlilik gösteren üç ifade sırasıyla, 0,9623 standart sapma değeri ile “üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba gösteririm”, 0,9639 standart sapma değeri ile “daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım” ve 0,9883 standart sapma değeri ile “imkân buldukça, en az kirliliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim” ifadeleridir. Katılımcıların çevreye duyarlı tüketim davranışı ifadelerine ilişkin frekans dağılımları, ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4-17’de yer almaktadır.

Tablo 4-17: Çevreye duyarlı tüketim davranışına ilişkin dağılımlar

İfade	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
1-Enerji tasarrufu sağlamak için arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.	52	65	119	99	43	3,0423	1,20049
2-Üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba gösteririm.	12	32	106	166	62	3,6190	0,96235
3-Enerji tasarruflu ev aletleri almaya çaba gösteririm.	15	25	63	176	99	3,8439	1,01421
4-Elektrikli ev aletlerini sabah saat 10'dan önce ve akşam saat 10'dan sonra kullanmaya özen gösteririm.	52	76	115	85	50	3,0132	1,22846
5-Aşırı ambalajlanmış ürünleri kullanmamaya çalışırım.	33	60	138	90	57	3,2063	1,14459
6-İmkân buldukça, en az kirliliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim.	12	23	86	161	96	3,8095	0,98838
7-Kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm.	18	22	66	166	106	3,8466	1,04678
8-Çevreye zarar vereceğini fark ettiğim ürünleri satın almam.	15	32	108	140	83	3,6455	1,03838
9-Ekolojik sebeplerle, kullandığım ürünlerde değişiklik yapabilirim.	17	24	95	166	76	3,6878	1,00814
10- Geri dönüşüm merkezlerini kullanırım veya evsel atıklarımı bir şekilde geri dönüştürürüm.	14	34	80	180	70	3,6825	0,99589
11-Geri dönüştürülmüş kâğıt ürünleri kullanmak için çaba sarf ederim.	14	41	103	160	60	3,5582	1,00294
12-Elektrikli ev aleti satın alırken en az elektrik enerjisini kullanan markaları tercih ederim.	14	37	77	158	92	3,7328	1,05047
13-Çamaşırlarımı yıkarken düşük fosfatlı deterjan veya sabun kullanırım.	26	77	133	99	43	3,1481	1,08487
14-Ailemi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri kullanmama konusunda ikna etmeye çalışırım.	22	49	82	160	65	3,5212	1,09778
15-Evimde kullandığım ampulleri, elektrik enerjisinden tasarruf etmek için, düşük wattlı olan ampuller ile değiştiririm.	13	38	65	155	107	3,8069	1,06413
16-Daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım.	11	25	77	177	88	3,8095	0,96392

İfade	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
17-Basınçla sıkıştırılmış gazları içeren (aerosol kaplı) ürünleri satın almam.	67	104	98	74	35	2,7513	1,22163
18-Mümkün olduğunca, geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri satın alırım.	26	51	104	144	53	3,3889	1,09718
19-İçeriğindeki kirletici oranının düşük olduğu ürünleri satın almaya çalışırım.	13	47	95	161	62	3,5608	1,01592
20-İki ürün arasında seçim yaparken, diğer insanlara ve çevreye daha az zarar verebilecek olan ürünü tercih ederim.	18	36	91	164	69	3,6085	1,04037
21-Tuvalet kâğıdı, peçete ve kâğıt havlu gibi ürünleri satın alırken geri dönüştürülmüş kâğıttan üretilmiş olmasına özen gösteririm.	24	80	129	97	48	3,172	1,09717
22-Çevreye karşı duyarısızca ürün üreten firmalardan alışveriş yapmam.	16	49	95	154	64	3,5317	1,0506
23-Daha pahalı da olsa daha tasarruflu ampuller satın alırım.	13	44	87	147	87	3,664	1,06092
24-Sadece geri dönüştürülebilen ürünleri satın alırım.	43	103	148	61	23	2,7831	1,04312
25-Zararlı yakıtlara olan bağlılığı azaltmak için, arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.	44	69	123	98	44	3,0767	1,17079
26- Toplum üzerindeki etkisini önemsemeksizin, maliyeti en düşük ürünleri satın alırım.	42	97	99	88	52	3,0291	1,21951
27-Çevreye zarar veren ürünleri satın almam.	19	39	127	136	57	3,4577	1,02982
28-Enerjiden tasarruf etmek için yüksek verimli ampuller satın alırım.	21	36	75	157	89	3,6799	1,10253

4.4.2 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Güvenilirlik Analizi

Araştırmaya katılanların çevreye duyarlı tüketim davranışını ölçmeye yönelik 28 ifadenin güvenilirliğini test etmek için “Cronbach alfa katsayısı”ndan yararlanılmıştır. Cronbachs alfa katsayısı, ifadelerin varyanslarının genel varyansa oranlanmasıyla bulunan ortalama güvenilirlik katsayısı olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2011). Güvenilirlik analizi yapılan ölçeklerde alfa değerinin %70’in üzerinde bir değer olması kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. Güvenilirlik analizi sonucunda ölçekten çıkartılması durumunda güvenilirliği arttıran ifadelerin ölçekten çıkartılması

önerilmektedir. Fakat araştırmalarda veri kaybı oranının yüksek olması istenmediğinden, ölçekteki alfa katsayısının %80'in üzerinde olduğu durumlarda, çıkartılması halinde güvenilirliğı arttıran ifadeler ölçekten çıkartılmayabilmektedir (Kurtuluş, 2010).

Bu araştırmada kullanılan 28 ifadelik ölçeğın alfa katsayısı “0,932” olarak hesaplanmıştır. Ölçekte alfa katsayısını 0,700'ün altına düşüren bir ifade bulunmamaktadır bu sebeple güvenilirlik analizi sonucunda ölçekten ifade eksiltilmemiştir. Ölçekteki ifadelerin güvenilirlik analizine yönelik bulgular Tablo 4-18'de gösterilmektedir.

Tablo 4-18: Ölçeğın güvenilirlik analizine yönelik istatistik bulgular

İfade	İfade Silindiğinde Ölçeğın Ortalaması	İfade Silindiğinde Ölçeğın Varyansı	Düzeltilmiş İfade-Ölçek Korelasyonu	İfade Silindiğinde Ölçeğın Alfa Katsayısı
1- Enerji tasarrufu sağlamak için arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.	93,6349	303,087	,345	,932
2- Üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba gösteririm.	93,0582	300,479	,525	,930
3- Enerji tasarruflu ev aletleri almaya çaba gösteririm.	92,8333	297,593	,580	,929
4- Elektrikli ev aletlerini sabah saat 10'dan önce ve akşam saat 10'dan sonra kullanmaya özen gösteririm.	93,6640	299,624	,418	,931
5- Aşırı ambalajlanmış ürünleri kullanmamaya çalışırım.	93,4709	297,815	,501	,930
6- İmkân buldukça, en az kirliliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim.	92,8677	295,563	,659	,928
7- Kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm.	92,8307	297,361	,567	,929
8- Çevreye zarar vereceğini fark ettiğim ürünleri satın almam.	93,0317	293,458	,686	,928
9- Ekolojik sebeplerle, kullandığım ürünlerde değişiklik yapabilirim.	92,9894	296,865	,606	,929
10- Geri dönüşüm merkezlerini kullanırım veya evsel atıklarımı bir şekilde geri dönüştürürüm.	92,9947	298,700	,559	,929
11- Geri dönüştürülmüş kâğıt ürünleri kullanmak için çaba sarf ederim.	93,1190	295,198	,659	,928

İfade	İfade Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	İfade Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş İfade-Ölçek Korelasyonu	İfade Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
12- Elektrikli ev aleti satın alırken en az elektrik enerjisini kullanan markaları tercih ederim.	92,9444	294,021	,661	,928
13- Çamaşırlarımı yıkarken düşük fosfatlı deterjan veya sabun kullanırım.	93,5291	295,884	,586	,929
14- Ailemi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri kullanmama konusunda ikna etmeye çalışırım.	93,1561	293,352	,648	,928
15- Evimde kullandığım ampulleri, elektrik enerjisinden tasarruf etmek için, düşük wattlı olan ampuller ile değiştiririm.	92,8704	294,336	,643	,928
16- Daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım.	92,8677	293,266	,749	,927
17- Basınçla sıkıştırılmış gazları içeren (aerosol kaplı) ürünleri satın almam.	93,9259	297,740	,467	,931
18- Mümkün olduğunca, geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri satın alırım.	93,2884	291,543	,699	,927
19- İçeriğindeki kirletici oranının düşük olduğu ürünleri satın almaya çalışırım.	93,1164	293,684	,695	,928
20- İki ürün arasında seçim yaparken, diğer insanlara ve çevreye daha az zarar verebilecek olan ürünü tercih ederim.	93,0688	293,470	,684	,928
21- Tuvalet kâğıdı, peçete ve kâğıt havlu gibi ürünleri satın alırken geri dönüştürülmüş kâğıttan üretilmiş olmasına özen gösteririm.	93,5053	292,946	,660	,928
22- Çevreye karşı duyarısızca ürün üreten firmalardan alışveriş yapmam.	93,1455	294,602	,644	,928
23- Daha pahalı da olsa daha tasarruflu ampuller satın alırım.	93,0132	297,546	,553	,929
24- Sadece geri dönüştürülebilir ürünleri satın alırım.	93,8942	300,159	,489	,930
25- Zararlı yakıtlara olan bağılılığı azaltmak için, arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.	93,6005	295,137	,557	,929
26- Toplum üzerindeki etkisini önemsemeksizin, maliyeti en düşük ürünleri satın alırım.	93,6481	328,489	-,250	,941
27- Çevreye zarar veren ürünleri satın almam.	93,2196	293,917	,678	,928
28- Enerjiden tasarruf etmek için yüksek verimli ampuller satın alırım.	92,9974	298,740	,498	,930

4.4.3 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Faktör Analizi

Faktör analizi “Kaiser-Meyer-Olkin Testi” kullanılarak örneklem büyüklüğünün ve yeterliliğinin ölçüldüğü bir analiz yöntemidir. Faktör analizi sonucunda elde edilen değer 0,50 nin altında olması, faktör analizi yapmaya yönelik yeterli ilişki olmadığı anlamına gelmektedir. Değerin 0,50 ile 0,60 arasında olması kötü; 0,60 ile 0,70 arasında olması orta; 0,70 ile 0,80 arasında olması iyi ve 0,80 ile 0,90 arasında olması ise mükemmel olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda faktör analizi sonucu elde edilen toplam varyansın %40 ile %60 arasında olması ve faktör yüklerinin en az %30 olması gerekmektedir (Semerci, 2004; Karagöz ve Kösterelioğlu, 2008).

Çevreye duyarlı tüketim davranışını ölçmeye yönelik 28 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi sonucunda elde edilen ölçüme göre örneklem büyüklüğü “0,946”, Bartlett testi anlamlılık değeri ise 0,000 bulunmuştur. Dört faktör grubunun elde edildiği ölçekte faktör yükü %30’un altında olan ve farklı faktör grupları altında yakın yüklerle dağılan “3, 4, 6, 11, 19, 20, 22, 25, 26 ve 27” numaralı sırasıyla “enerji tasarruflu ev aletleri almaya çaba gösteririm; elektrikli ev aletlerini sabah saat 10’dan önce ve akşam saat 10’dan sonra kullanmaya özen gösteririm; imkân buldukça, en az kirliliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim; geri dönüştürülmüş kâğıt ürünleri kullanmak için çaba sarf ederim; içeriğindeki kirletici oranının düşük olduğu ürünleri satın almaya çalışırım; iki ürün arasında seçim yaparken, diğer insanlara ve çevreye daha az zarar verebilecek olan ürünü tercih ederim; çevreye karşı duyarsızca ürün üreten firmalardan alışveriş yapmam; zararlı yakıtlara olan bağlılığı azaltmak için, arabamı mümkün olduğunca az kullanırım; toplum üzerindeki etkisini önemsemeksizin, maliyeti en düşük ürünleri satın alırım; çevreye zarar veren ürünleri satın almam” ifadeleri ölçekten çıkarılmış ve kalan 18 ifade ile yeniden faktör analizi yapılmıştır (Tablo 4-19).

Tablo 4-19: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği uygunluk ölçümü ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Uygunluk Ölçümü	0,925
Ortalama Ki-Kare	2848,432
Serbestlik	
Derecesi	153
Anlamlılık	0,000

1996 ve 1997 yıllarında Roberts ve Bacon tarafından kullanılan ölçeğin orijinali 30 ifade ve 6 faktörden oluşmaktadır (Roberts, 1996; Roberts ve Bacon, 1997). Bu araştırmada kullanılmak üzere 28 ifadeli uyarlaması yapılan ve son haliyle 18 ifade içeren ölçeğin faktör analizi sonucunda dört faktör grubu elde edilmiştir. Bu faktörler toplam varyansın %60,97'sini açıklamaktadır. Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğine yönelik toplam açıklanan varyans Tablo 4-20'de gösterilmektedir.

Tablo 4-20: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği toplam açıklanan varyansı

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Karelerinin Toplamı			Rotasyon Sonrası Faktör Yüklerinin Karelerinin Toplamı		
	Toplam	Varyans Yüzdəsi	Kümülatif Yüzde	Toplam	Varyans Yüzdəsi	Kümülatif Yüzde	Toplam	Varyans Yüzdəsi	Kümülatif Yüzde
1	7,248	40,269	40,269	7,248	40,269	40,269	3,865	21,470	21,470
2	1,432	7,957	48,226	1,432	7,957	48,226	2,869	15,940	37,410
3	1,292	7,181	55,406	1,292	7,181	55,406	2,748	15,264	52,674
4	1,002	5,569	60,975	1,002	5,569	60,975	1,494	8,301	60,975
5	,766	4,255	65,230						
6	,724	4,024	69,254						
7	,646	3,588	72,842						
8	,607	3,370	76,212						
9	,549	3,050	79,263						
10	,523	2,904	82,166						
11	,518	2,880	85,046						
12	,495	2,748	87,794						
13	,457	2,539	90,332						
14	,431	2,393	92,725						
15	,399	2,214	94,939						
16	,348	1,934	96,873						
17	,323	1,792	98,665						
18	,240	1,335	100,000						

Faktör grupları orjinal çalışmaya sadık kalınarak isimlendirilmeye çalışılmıştır. Kültürel farklılıklar sebebiyle farklı dağılım gösteren faktörlerin ikisi (2-3) orjinal çalışmada olduğu gibi “geri dönüşüm davranışı” ve “ekolojik bilinçli karar verme”

şeklinde isimlendirilirken, ikisi (1-4) de içerdikleri ifadelerle göre “enerji tasarrufu davranışı” ve “çevresel sorunları anlama” şeklinde isimlendirilmiştir (Roberts, 1996; Roberts ve Bacon, 1997). Çevreye duyarlı tüketim davranışına ilişkin ölçeğe uygulanan faktör analizi sonuçları Tablo 4-21’de gösterilmektedir.

Tablo 4-21: Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğine uygulanan faktör analizi

	Faktörler			
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
28- Enerjiden tasarruf etmek için yüksek verimli ampuller satın alırım.	,753	,046	,091	,074
15- Evimde kullandığım ampulleri, elektrik enerjisinden tasarruf etmek için, düşük wattlı olan ampuller ile değiştiririm.	,711	,168	,336	,000
12- Elektrikli ev aleti satın alırken en az elektrik enerjisini kullanan markaları tercih ederim.	,691	,142	,301	,134
23- Daha pahalı da olsa daha tasarruflu ampuller satın alırım.	,660	,184	,228	-,099
16- Daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım.	,655	,273	,393	,131
10- Geri dönüşüm merkezlerini kullanırım veya evsel atıklarımı bir şekilde geri dönüştürürüm.	,631	,267	,030	,210
14- Ailemi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri kullanmama konusunda ikna etmeye çalışırım.	,584	,421	,137	,194
17- Basınçla sıkıştırılmış gazları içeren (aerosol kaplı) ürünleri satın almam.	,016	,762	,169	,104
24- Sadece geri dönüştürülebilen ürünleri satın alırım.	,162	,726	,039	,190
21- Tuvalet kâğıdı, peçete ve kâğıt havlu gibi ürünleri satın alırken geri dönüştürülmüş kâğıttan üretilmiş olmasına özen gösteririm.	,362	,674	,209	,065
13- Çamaşırlarımı yıkarken düşük fosfatlı deterjan veya sabun kullanırım.	,302	,612	,264	,019
18- Mümkün olduğunca, geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri satın alırım.	,413	,552	,311	,049
9- Ekolojik sebeplerle, kullandığım ürünlerde değişiklik yapabilirim.	,268	,143	,726	,154
7- Kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm.	,261	,052	,716	,181
8- Çevreye zarar vereceğini fark ettiğim ürünleri satın almam.	,308	,236	,708	,150
5- Aşırı ambalajlanmış ürünleri kullanmamaya çalışırım.	,062	,313	,645	,033
1- Enerji tasarrufu sağlamak için arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.	,023	,150	,100	,866
2- Üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba gösteririm.	,224	,145	,318	,691

Faktör analizine göre toplam açıklanan varyansın %21,470'ini oluşturan “enerji tasarrufu davranışı” faktörü 7 ifadeden oluşmaktadır. Bu ifadelerin faktör yükleri sırasıyla; “enerjiden tasarruf etmek için yüksek verimli ampuller satın alırım (0,753)”; “evimde kullandığım ampulleri, elektrik enerjisinden tasarruf etmek için, düşük wattlı olan ampuller ile değiştiririm (0,711)”; “elektrikli ev aleti satın alırken en az elektrik enerjisini kullanan markaları tercih ederim (0,691)”; “daha pahalı da olsa daha tasarruflu ampuller satın alırım (0,660)”; “daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım (0,655)”; “geri dönüşüm merkezlerini kullanırım veya evsel atıklarımı bir şekilde geri dönüştürürüm (0,631)”; “ailemi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri kullanmama konusunda ikna etmeye çalışırım (0,584)” şeklindedir.

Toplam açıklanan varyansın %15,940'ını oluşturan “geri dönüşüm davranışı” faktörü de 5 ifadeden oluşmaktadır. Bu ifadelerin faktör yükleri sırasıyla; “basınçla sıkıştırılmış gazları içeren (aerosol kaplı) ürünleri satın almam (0,762)”; “sadece geri dönüştürülebilir ürünleri satın alırım (0,726)”; “tuvalet kâğıdı, peçete ve kâğıt havlu gibi ürünleri satın alırken geri dönüştürülmüş kâğıttan üretilmiş olmasına özen gösteririm (0,674)”; “çamaşırlarımı yıkarken düşük fosfatlı deterjan veya sabun kullanırım (0,612)”; “mümkün olduğunca, geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri satın alırım (0,552)” şeklindedir.

Toplam açıklanan varyansın %15,264'ünü oluşturan “ekolojik bilinçli karar verme” faktörü sırasıyla “ekolojik sebeplerle, kullandığım ürünlerde değişiklik yapabilirim (0,726)”; “kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm (0,716)”; “çevreye zarar vereceğini fark ettiğim ürünleri satın almam (0,708)” ve “aşırı ambalajlanmış ürünleri kullanmamaya çalışırım (0,645)” ifadelerinden oluşmaktadır.

Son faktör grubu olan ve toplam varyansın %8,301'ini oluşturan “çevresel sorunları anlama” faktörü ise sırasıyla “enerji tasarrufu sağlamak için arabamı mümkün olduğunca az kullanırım (0,866)” ve “üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba gösteririm (0,691)” ifadelerini içermektedir. Faktörlerin güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen Cronbachs alfa katsayısı değerleri Tablo 4-22’de yer almaktadır.

Tablo 4-22: Faktörlerin güvenilirlik analizine ilişkin bulgular

Faktörler	İfade Sayısı	Cronbachs Alfa Katsayısı Değeri
Enerji Tasarrufu Davranışı	7	0,866
Geri Dönüşüm Davranışı	5	0,805
Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı	4	0,779
Çevresel Sorunları Anlama Davranışı	2	0,593

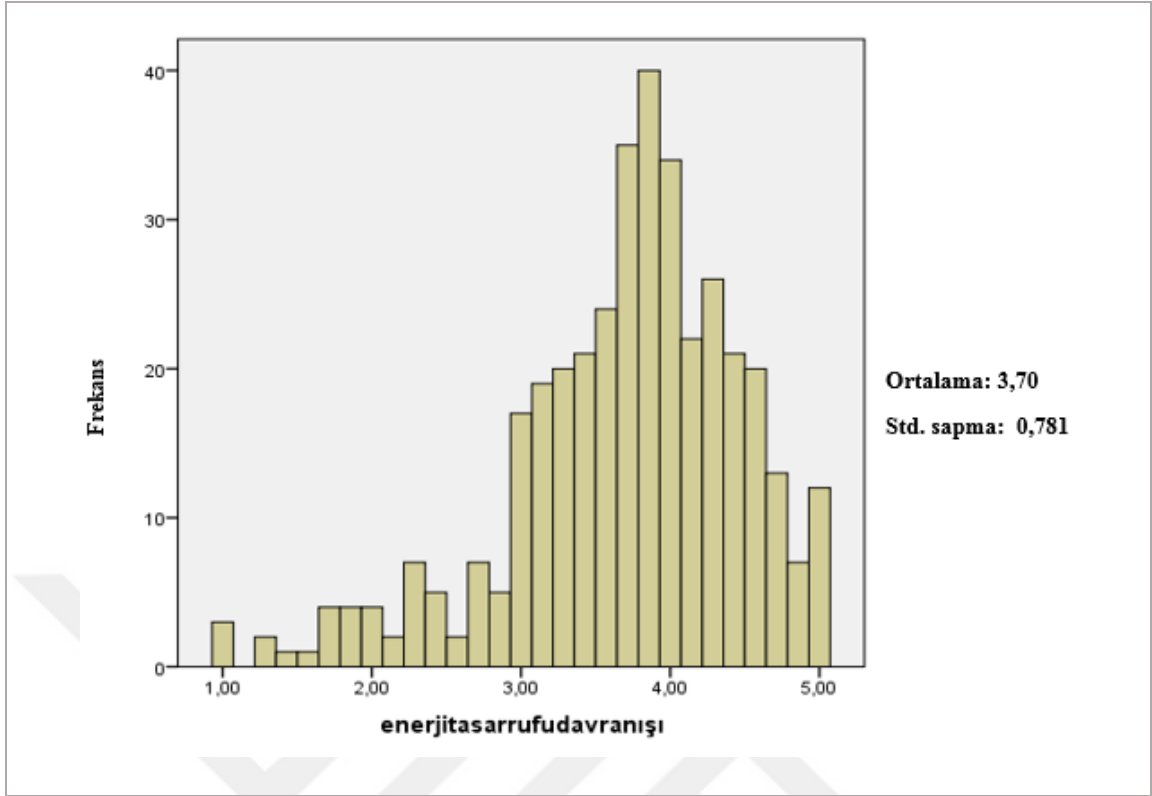
4.4.4 Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Ölçeği Normallik Testleri

Faktörlere ilişkin kullanılacak olan istatistiksel testlerin doğru seçilebilmesi için normallik testi sonuç tablosunda yer alan Skewness ve Kurtois değerlerinin istatistik sütununda yer alan sonuçlarının incelenmesi yoluna gidilmiştir. Bu sütunda yer alan değerlerin -1,5 ve +1,5 arasında olması durumunda bu faktörlerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

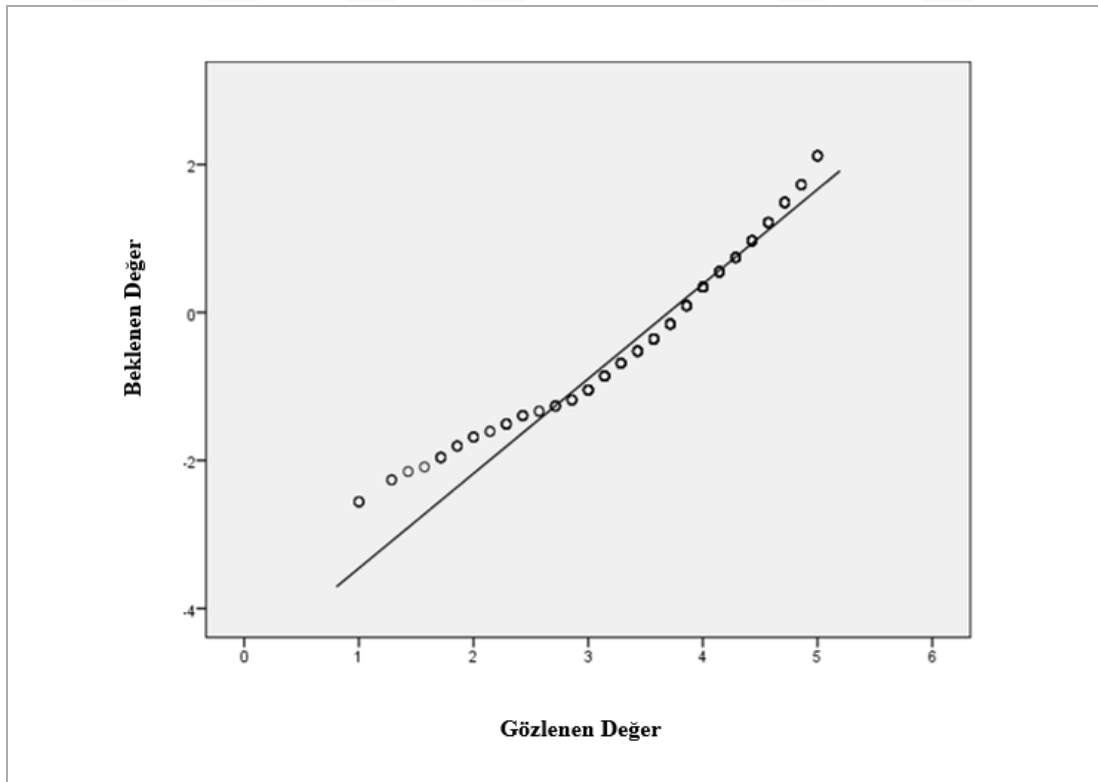
Çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeğinde yer alan faktörlerin normal dağılım gösterip göstermediği normallik testi ile tespit edilmeye çalışılmış, elde edilen veriler ve normal dağılımın tespiti için kullanılan “Histogram” ve “Q-Q Plot” grafikleri de her bir faktör için ayrı ayrı incelenmiştir. Enerji tasarrufu davranışı faktörü için Skewness ve Kurtois değerleri “-0,923” ve “1,096” olarak bulunmuştur. Faktörün standart sapması ve anlamlılık düzeyinin de yer aldığı veriler Tablo 4-23’de gösterilmektedir. Enerji tasarrufu davranışı faktörünün Histogram ve Q-Q Plot grafikleri de sırasıyla Şekil 4-1’de ve Şekil 4-2’de yer almaktadır. Verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4-23: Enerji tasarrufu davranışı faktörü normallik testi bulguları

	İstatistikler	Standard Sapma	Shapiro-Wilk Anlamlılık Düzeyi
Enerji Tasarrufu Davranışı	Skewness	-0,923	0,125
	Kurtois	1,096	0,250

Şekil 4-1: Enerji tasarrufu davranışı histogram grafiği

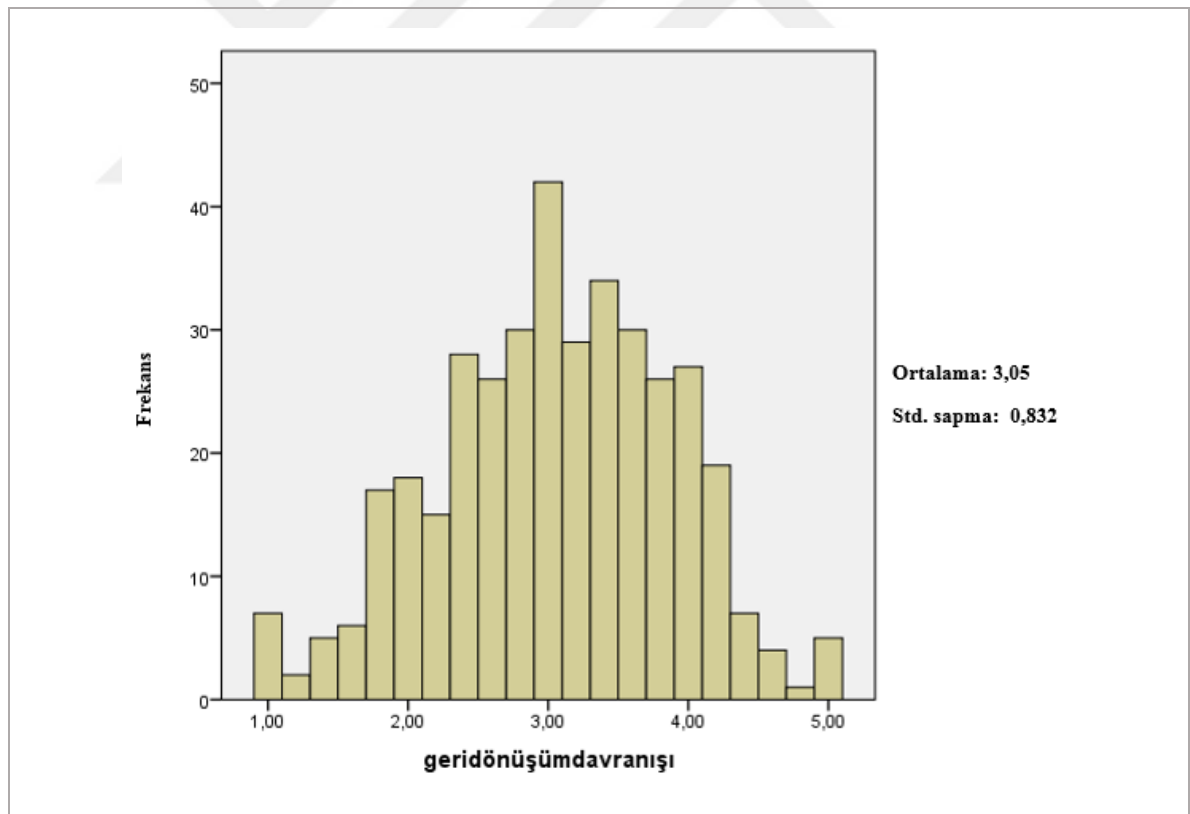

Şekil 4-2: Enerji tasarrufu davranışı Q-Q Plot grafiği

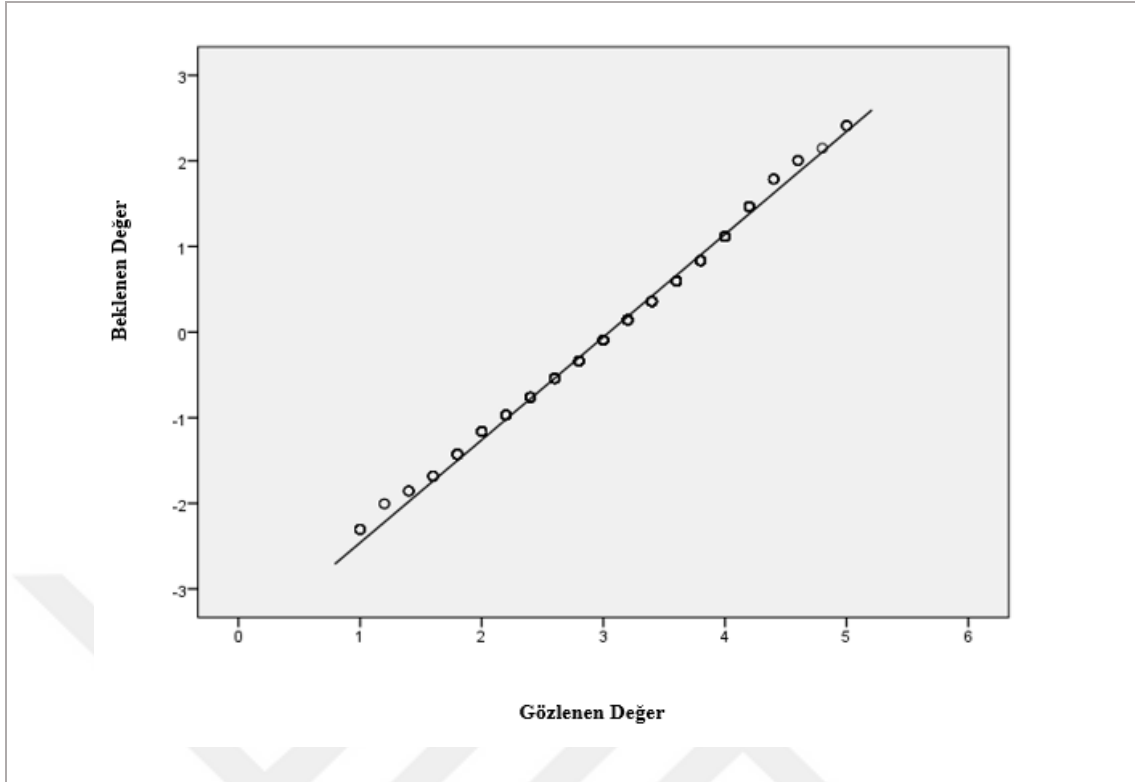
Geri dönüşüm davranışı faktörü için de Skewness ve Kurtois değerleri “-0,196” ve “-0,316” olarak bulunmuştur. Faktörün standart sapması ve anlamlılık düzeyinin de yer aldığı veriler Tablo 4-24’de gösterilmektedir. Geri dönüşüm davranışı faktörünün Histogram ve Q-Q Plot grafikleri de sırasıyla Şekil 4-3’de ve Şekil 4-4’de yer almaktadır. Verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4-24: Geri dönüşüm davranışı faktörü normallik testi bulguları

	İstatistikler	Standard Sapma	Shapiro-Wilk Anlamlılık Düzeyi
Geri Dönüşüm Davranışı	Skewness	-0,196	0,125
	Kurtois	-0,316	0,250

Şekil 4-3: Geri dönüşüm davranışı histogram grafiği

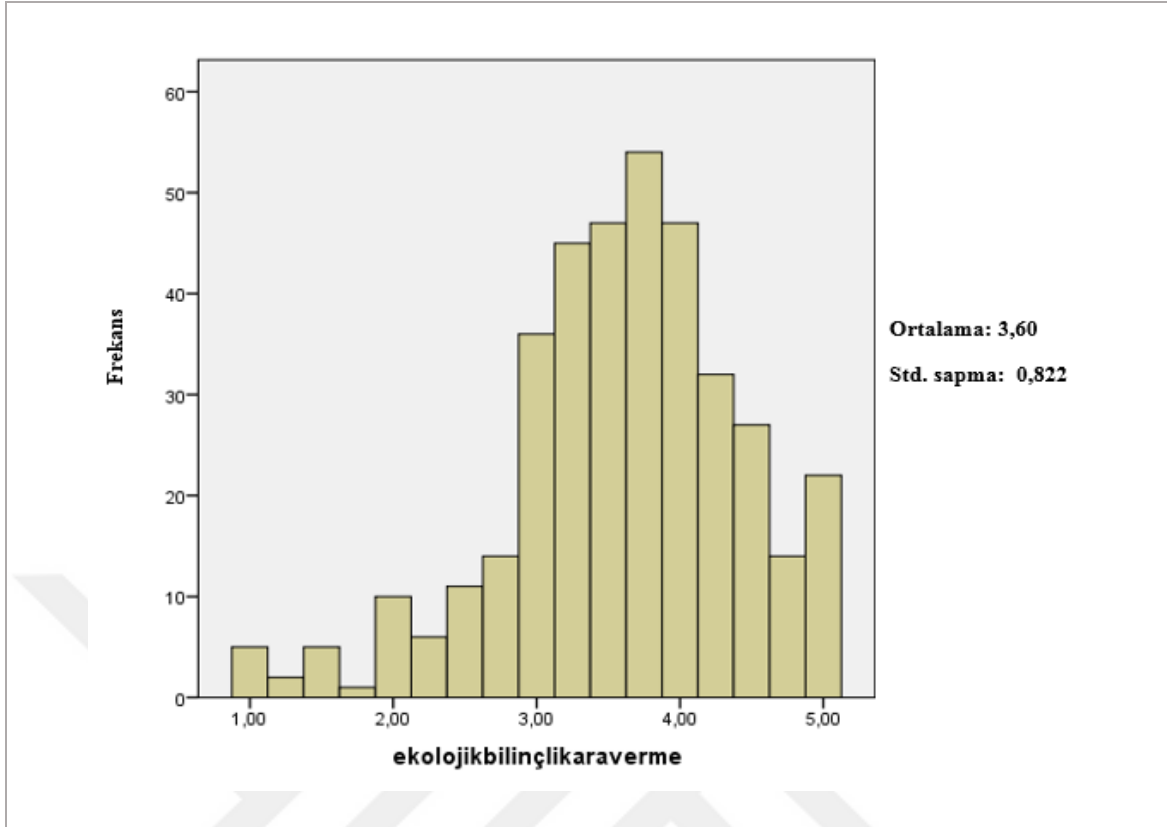

Şekil 4-4: Geri dönüşüm davranışı Q-Q Plot grafiği

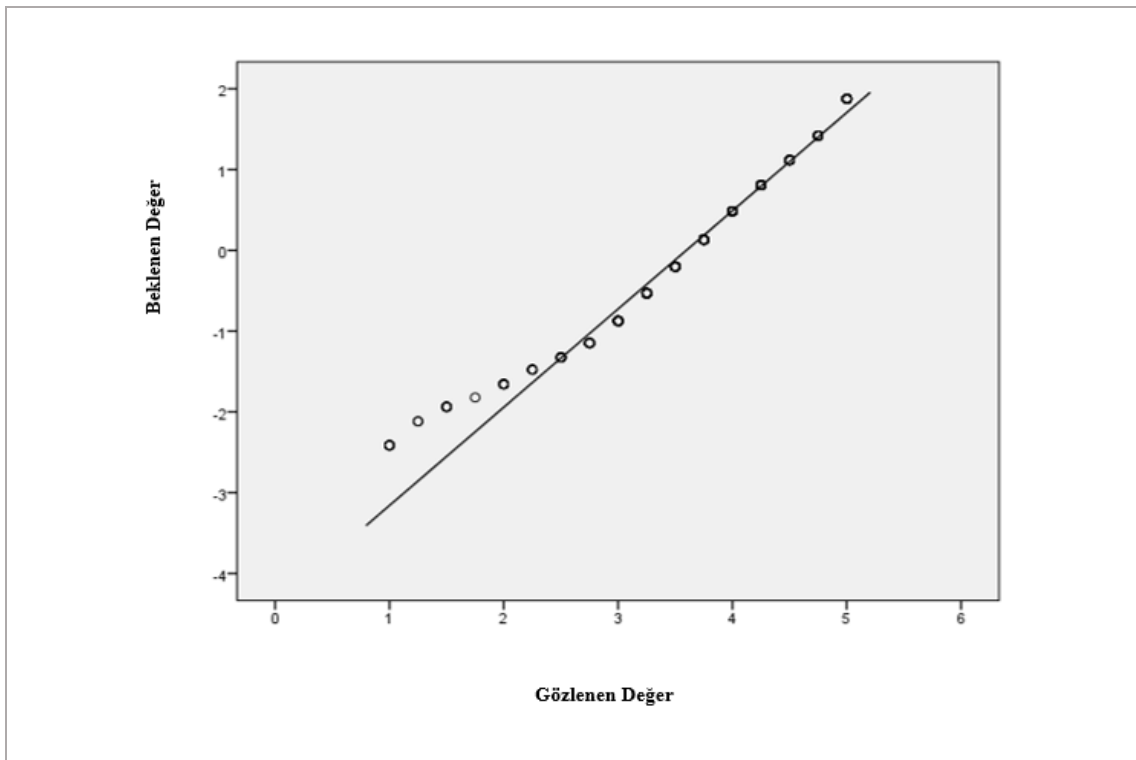
Ekolojik bilinçli karar verme faktörünün Skewness ve Kurtosis değerleri de sırasıyla “-0,668” ve “0,773” olarak bulunmuştur. Faktörün standart sapması ve anlamlılık düzeyinin de yer aldığı veriler Tablo 4-25’de gösterilmektedir. Ekolojik bilinçli karar verme faktörünün Histogram ve Q-Q Plot grafikleri de sırasıyla Şekil 4-5’de ve Şekil 4-6’da yer almaktadır. Verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4-25: Ekolojik bilinçli karar verme faktörü normallik testi bulguları

	İstatistikler	Standard Sapma	Shapiro-Wilk Anlamlılık Düzeyi
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	Skewness	-0,668	0,125
	Kurtosis	0,773	0,250

Şekil 4-5: Ekolojik bilinçli karar verme histogram grafiği

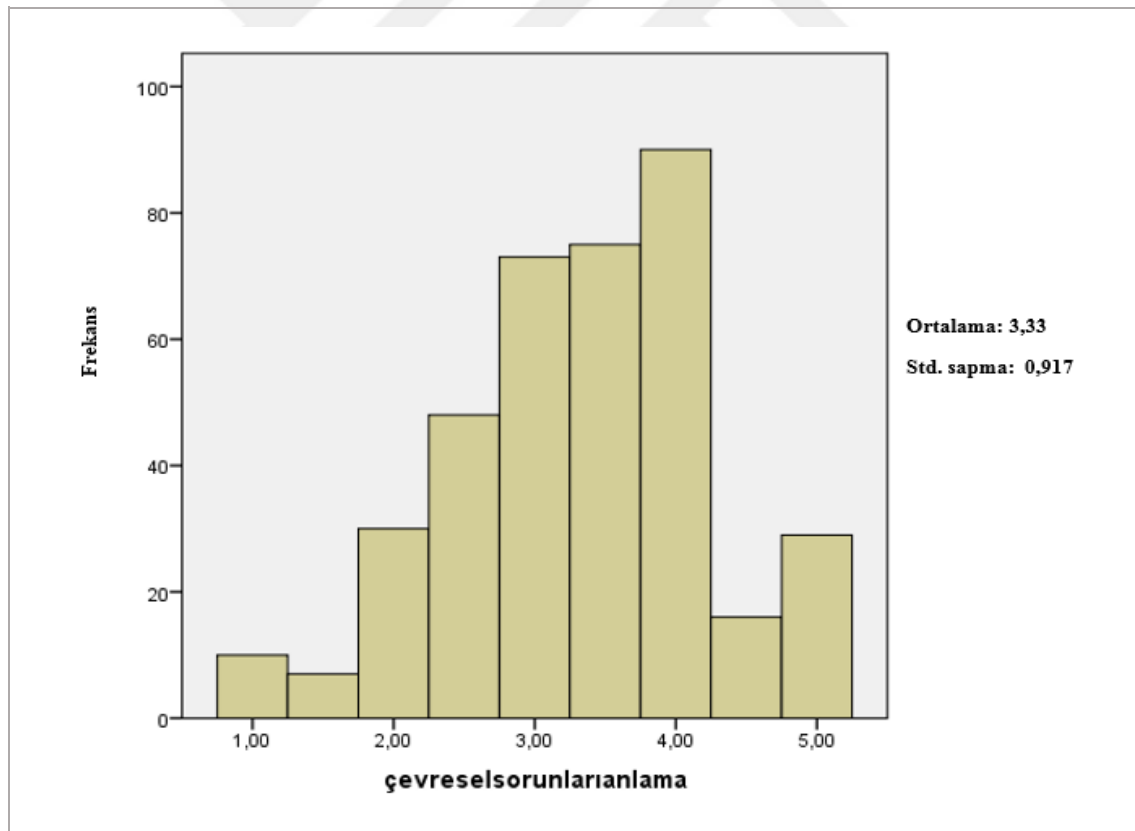

Şekil 4-6: Ekolojik bilinçli karar verme Q-Q Plot grafiği

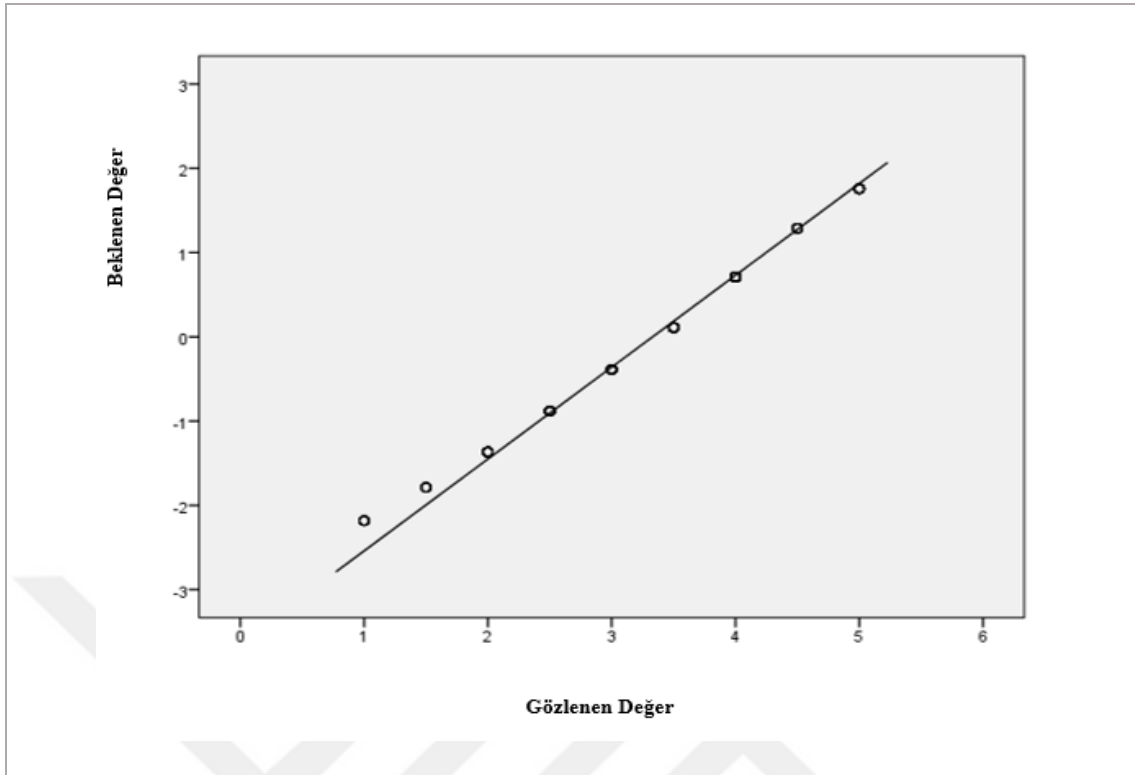
Çevresel sorunları anlama faktörünün Skewness ve Kurtois değerleri ise sırasıyla “-0,285” ve “-0,112” olarak bulunmuştur. Faktörün standart sapması ve anlamlılık düzeyinin de yer aldığı veriler Tablo 4-26’da gösterilmektedir. Çevresel sorunları anlama faktörünün Histogram ve Q-Q Plot grafikleri de sırasıyla Şekil 4-7’de ve Şekil 4-8’de yer almaktadır. Verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4-26: Çevresel sorunları anlama faktörü normallik testi bulguları

	İstatistikler	Standard Sapma	Shapiro-Wilk Anlamlılık Düzeyi
Çevresel Sorunları Anlama	Skewness	-0,285	0,125
	Kurtois	-0,112	0,250

Şekil 4-7: Çevresel sorunları anlama histogram grafiği

Şekil 4-8: Çevresel sorunları anlama Q-Q Plot grafiği

4.4.5 Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların yaş düzeylerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H_4 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H_{40} = Katılımcıların yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H_{41} = Katılımcıların yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-27 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri 19 yaş ve altı öğrenci grubu ile 20 yaş ve üstü öğrenci grubu arasında enerji tasarrufu davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara göre H_{40} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-27: Katılımcıların yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H4 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	0,45	0,832	Eşit	0,346	0,730	Kabul

4.4.6 Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların yaş düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H5 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H5₀= Katılımcıların yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H5₁= Katılımcıların yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-28 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri 19 yaş ve altı öğrenci grubu ile 20 yaş ve üstü öğrenci grubu arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara göre H5₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-28: Katılımcıların yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H5 ₀
Geri Dönüşüm Davranışı	0,004	0,951	Eşit	-0,379	0,705	Kabul

4.4.7 Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların yaş düzeylerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H6 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H6₀= Katılımcıların yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H6₁= Katılımcıların yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-29 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri 19 yaş ve altı öğrenci grubu ile 20 yaş ve üstü öğrenci grubu arasında ekolojik bilinçli karar verme açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara göre H6₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-29: Katılımcıların yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H6 ₀
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,167	0,683	Eşit	-0,180	0,857	Kabul

4.4.8 Katılımcıların Yaş Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların yaş düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H7 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H7₀= Katılımcıların yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H7₁= Katılımcıların yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-30 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri 19 yaş ve altı öğrenci grubu ile 20 yaş ve üstü öğrenci grubu arasında çevresel sorunları anlama faktörü açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H₇₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-30: Katılımcıların yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H ₇₀
Çevresel Sorunları Anlama	1,365	0,243	Eşit	-0,153	0,879	Kabul

4.4.9 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H₈ hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H8₀= Katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H8₁= Katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-31 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri kadın ve erkek öğrenciler arasında enerji tasarrufu davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H₈₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-31: Katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H8 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	0,299	0,585	Eşit	1,936	0,054	Kabul

4.4.10 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H₉ hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H₉₀= Katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₉₁= Katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-32 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri kadın ve erkek öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H₉₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-32: Katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H9 ₀
Geri Dönüşüm Davranışı	1,972	0,161	Eşit	0,048	0,962	Kabul

4.4.11 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H10 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H10= Katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H10₁= Katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-33 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri kadın ve erkek öğrenciler arasında ekolojik bilinçli karar verme açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H10₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-33: Katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	Kabul / Ret	
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,359	0,549	Eşit	1,709	0,088	Kabul

4.4.12 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H11 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H11₀= Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H11₁= Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-34 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri kadın ve erkek öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H1₁₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-34: Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		Varyans Eşitliği	t-Testi		Hipotez Kabul / Ret
	f	p		t	p	H11 ₀
Çevresel Sorunları Anlama	0,008	0,930	Eşit	1,116	0,265	Kabul

4.4.13 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların anne eğitim düzeylerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H12 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H12₀= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H12₁= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-35 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri anne eğitim düzeyi ilköğretim ve altı ve lise ve üstü olan öğrenciler arasında enerji tasarrufu davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H12₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-35: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H12 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	4,830	0,029	Eşit Değil	1,761	0,080	Kabul

4.4.14 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların anne eğitim düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H13 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H13₀= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H13₁= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-36 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri anne eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre anne eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrenci ortalaması 3,10 iken; anne eğitim düzeyi lise ve üstü olan öğrencilerin ortalaması 2,86'dır. H13₀ hipotezi reddedilmiş, H13₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-36: Anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H13 ₀
Geri Dönüşüm Davranışı	3,412	0,066	Eşit	2,444	0,015	Ret

4.4.15 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların anne eğitim düzeylerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H14 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H14₀= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H14₁= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-37 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri anne eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H14₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-37: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H14 ₀
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,543	0,462	Eşit	0,904	0,366	Kabul

4.4.16 Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların anne eğitim düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H15 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H15₀= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H15₁= Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-38 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri anne eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında çevresel sorunları anlama açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H15₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-38: Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H15 ₀
Çevresel Sorunları Anlama	6,110	0,014	Eşit Değil	0,270	0,788	Kabul

4.4.17 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların baba eğitim düzeylerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H16 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H16₀= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H16₁= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-39 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri baba eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında enerji tasarrufu davranışı açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre baba eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrenci ortalaması 3,78 iken; baba eğitim düzeyi lise ve üstü olan öğrencilerin ortalaması 3,58'dir. H16₀ hipotezi reddedilmiş, H16₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-39: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H16 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	2,933	0,088	Eşit	2,582	0,010	Ret

4.4.18 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların baba eğitim düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H17 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H17₀= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H17₁= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-40 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri baba eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara

göre baba eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrenci ortalaması 3,14 iken; baba eğitim düzeyi lise ve üstü olan öğrencilerin ortalaması 2,92'dir. H_{17_0} hipotezi reddedilmiş, H_{17_1} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-40: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H_{17_0}
Geri Dönüşüm Davranışı	0,107	0,744	Eşit	2,483	0,013	Ret

4.4.19 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların baba eğitim düzeylerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H_{18} hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H_{18_0} = Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H_{18_1} = Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-41 incelendiğinde, anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri baba eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında ekolojik bilinçli karar verme açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H_{18_0} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-41: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H18 ₀
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,096	0,757	Eşit	1,560	0,120	Kabul

4.4.20 Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyleri ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların baba eğitim düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H19 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H19₀= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H19₁= Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-42 incelendiğinde, anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri baba eğitim düzeyi ilköğretim olan ile lise ve üstü olan öğrenciler arasında çevresel sorunları anlama açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H19₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-42: Katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H19 ₀
Çevresel Sorunları Anlama	2,981	0,085	Eşit	0,592	0,554	Kabul

4.4.21 Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların ailesinin ortalama aylık gelir düzeylerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H20 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H20₀= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H20₁= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-43 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H20₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-43: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H20 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	2,552	0,111	Eşit	0,259	0,796	Kabul

4.4.22 Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların ailesinin ortalama aylık gelir düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H21 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H21₀= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H21₁= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-44 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeylerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H21₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-44: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		Varyans Eşitliği	t-Testi		Hipotez Kabul / Ret
	f	p		t	p	H21 ₀
Geri Dönüşüm Davranışı	1,211	0,272	Eşit	1,094	0,275	Kabul

4.4.23 Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların ailesinin ortalama aylık gelir düzeylerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H22 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H22₀= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H22₁= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-45 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeylerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H22₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-45: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H22 ₀
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,001	0,979	Eşit	0,995	0,320	Kabul

4.4.24 Katılımcıların Ailesinin Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların ailesinin ortalama gelir düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H23 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H23₀= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H23₁= Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-46 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H23₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-46: Katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H23 ₀
Çevresel Sorunları Anlama	6,774	0,010	Eşit Değil	1,622	0,106	Kabul

4.4.25 Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların şimdiki yaşam alanlarına göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H24 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H24₀= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H24₁= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-47 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri, şu anda ailesi ile birlikte yaşayan öğrenciler ile ailesinden ayrı (diğer) yaşayan öğrenciler arasında enerji tasarrufu davranışı açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre ailesi ile yaşayan öğrencilerin ortalaması 3,79 iken; ailesinden ayrı yaşayan öğrencilerin ortalaması 3,58'dir. Dolayısıyla H24₀ hipotezi reddedilmiş, H24₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-47: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile enerji tasarrufu davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H24 ₀
Enerji Tasarrufu Davranışı	1,834	0,176	Eşit	2,645	0,009	Ret

4.4.26 Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların şimdiki yaşam alanlarına göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H25 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H25₀= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H25₁= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-48 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri, şu anda ailesi ile birlikte yaşayan öğrenciler ile ailesinden ayrı (diğer) yaşayan öğrenciler arasında geri dönüşüm davranışı açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre ailesi ile yaşayan öğrencilerin ortalaması 3,15 iken; ailesinden ayrı yaşayan öğrencilerin ortalaması 2,91'dir. Dolayısıyla H25₀ hipotezi reddedilmiş, H25₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-48: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile geri dönüşüm davranışı faktörü bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H25 ₀
Geri Dönüşüm Davranışı	1,660	0,198	Eşit	2,859	0,004	Ret

4.4.27 Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların şimdiki yaşam alanlarına göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H26 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H26₀= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H26₁= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-49 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. p değeri, şu anda ailesi ile birlikte yaşayan öğrenciler ile ailesinden ayrı (diğer) yaşayan öğrenciler arasında ekolojik bilinçli karar verme açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre ailesi ile yaşayan öğrencilerin ortalaması 3,67 iken; ailesinden ayrı yaşayan öğrencilerin ortalaması 2,50'dir. Dolayısıyla H26₀ hipotezi reddedilmiş, H26₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-49: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		t-Testi		Hipotez Kabul / Ret	
	f	p	Varyans Eşitliği	t	p	H26 ₀
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	0,239	0,625	Eşit	2,019	0,044	Ret

4.4.28 Katılımcıların Şimdiki Yaşam Alanları ile Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların şimdiki yaşam alanlarına göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar t-Testi yapılmıştır. Bağımsız gruplar t-Testinin uygulandığı H27 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H27₀= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H27₁= Katılımcıların şu an kim ile yaşadıkları ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Bağımsız gruplar t-Testi analiz sonuçlarına ilişkin Tablo 4-50 incelendiğinde anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. p değeri, katılımcıların aile ortalama aylık gelir düzeylerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre H27₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4-50: Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile çevresel sorunları anlama davranışı bağımsız gruplar t-Testi sonuçları

	Levene Testi		Varyans Eşitliği	t-Testi		Hipotez Kabul / Ret
	f	p		t	p	
Çevresel Sorunları Anlama	2,120	0,146	Eşit	1,589	0,113	Kabul

4.4.29 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerine ile Enerji Tasarrufu Davranışı

Araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet rollerine göre enerji tasarrufu davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için Anova testi yapılmıştır. Anova testinin uygulandığı H28 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H28₀= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H28₁= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır

0,05'den küçük p değeri ile toplumsal cinsiyet rolleri ile enerji tasarrufu davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4-51'de toplumsal cinsiyet rollerine göre enerji tasarrufu davranışı karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın androjen (3,8536) bireylere ait olduğu görülmektedir. Androjen bireyleri maskülen (3,8090) ve feminen (3,7735) bireyler takip etmektedir. En düşük ortalama ise belirsiz (3,4903) cinsiyet rolüne sahip olan bireylerde görülmektedir. Bu durumda H28₁ hipotezi kabul edilmiş, H28₀ hipotezi ise reddedilmiştir.

Tablo 4-51: Toplumsal cinsiyet rollerine göre enerji tasarrufu davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

Faktör	Cinsiyet Rolü	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Enerji Tasarrufu Davranışı	Feminen	82	3,7735	,83600	5,15	0,002
	Maskülen	83	3,8090	,67497		
	Androjen	81	3,8536	,90378		
	Belirsiz	132	3,4903	,68664		
	Toplam	378	3,6995	,78146		

4.4.30 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerine ile Geri Dönüşüm Davranışı

Araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet rollerine göre geri dönüşüm davranışı faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için Anova testi yapılmıştır. Anova testinin uygulandığı H₂₉ hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H₂₉₀= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₂₉₁= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Analiz sonucu elde edilen 0.05'den küçük p değeri ile toplumsal cinsiyet rolleri ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4-52'de toplumsal cinsiyet rollerine göre geri dönüşüm davranışı karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın androjen (3,2247) bireylere ait olduğu görülmektedir. Androjen bireyleri feminen (3,1244) ve maskülen (3,0458) bireyler takip etmektedir. En düşük ortalama ise belirsiz (2,8955) cinsiyet rolüne sahip olan bireylerde görülmektedir. Bu durumda H₂₉₁ hipotezi kabul edilmiş, H₂₉₀ hipotezi ise reddedilmiştir.

Tablo 4-52: Toplumsal cinsiyet rollerine göre geri dönüşüm davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

Faktör	Cinsiyet Rolü	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Geri Dönüşüm Davranışı	Feminen	82	3,1244	,82829	2,97	0,032
	Maskülen	83	3,0458	,79038		
	Androjen	81	3,2247	,96663		
	Belirsiz	132	2,8955	,74974		
	Toplam	378	3,0487	,83247		

4.4.31 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerine ile Ekolojik Bilinçli Karar Verme Davranışı

Araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet rollerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için Anova testi yapılmıştır. Anova testinin uygulandığı H30 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H30₀= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H30₁= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

0,05'den küçük p değeri ile toplumsal cinsiyet rolleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4-53'de toplumsal cinsiyet rollerine göre ekolojik bilinçli karar verme faktörü karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın maskülen (3,7380) bireylere ait olduğu görülmektedir. Maskülen bireyleri feminen (3,6951) ve androjen (3,6883) bireyler takip etmektedir. En düşük ortalama ise belirsiz (3,3902) cinsiyet rolüne sahip olan bireylerde görülmektedir. Bu durumda H30₁ hipotezi kabul edilmiş, H30₀ hipotezi ise reddedilmiştir.

Tablo 4-53: Toplumsal cinsiyet rollerine göre ekolojik bilinçli karar verme davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

Faktör	Cinsiyet Rolü	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Ekolojik Bilinçli Karar Verme	Feminen	82	3,6951	,82404	4,43	0,004
	Maskülen	83	3,7380	,69614		
	Androjen	81	3,6883	,93251		
	Belirsiz	132	3,3902	,79072		
	Toplam	378	3,5966	,82239		

4.4.32 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Çevresel Sorunları Anlama Davranışı

Araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet rollerine göre çevresel sorunları anlama faktörünün istatistiksel anlamda bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için Anova testi yapılmıştır. Anova testinin uygulandığı H31 hipotezi aşağıda yer almaktadır.

H31₀= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H31₁= Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Çevresel sorunları anlama faktörünün toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla uygulanan tek yönlü varyans (anova) analizi sonucunda; anlamlılık düzeyinin 0,05 değerinden büyük çıkması ile çevresel sorunları anlama faktörünün toplumsal cinsiyet rollerine göre istatistiksel anlamda bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu durumda H31₁ hipotezi reddedilmiş, H31₀ hipotezi ise kabul edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4-54'te görülmektedir.

Tablo 4-54: Toplumsal cinsiyet rollerine göre çevresel sorunları anlama davranışı için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

Faktör	Cinsiyet Rolü	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Çevresel Sorunları Anlama	Feminen	82	3,4329	,85981	1,942	0,122
	Maskülen	83	3,3795	,89576		
	Androjen	81	3,4259	,86643		
	Belirsiz	132	3,1780	,98293		
	Toplam	378	3,3307	,91722		

5 TARTIŞMA

Tüketici davranışları ve bu konunun işletme yönetimi açısından önemi uzun yıllardır bilinen bir gerçektir. Tüketicilerin satın alma kararlarının veya davranışlarının arkasında yatan nedenleri belirleyebilmek işletmelerin başarısı için neredeyse hayati önem taşımaktadır. Yapılan pek çok araştırma tüketicileri anlama ve kararlarını ya da davranışlarını önceden tahmin edebilmeye yönelik olmaktadır. Tüketici davranışlarını etkileyen çok sayıda faktörden biri olan cinsiyet de pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bireylerin daha çok biyolojik ayrımını ifade eden cinsiyet faktörünün satın alma kararları açısından önemli olduğu ileri sürülmektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken konulardan biri de toplumların cinsiyetlere yüklediği rollerdir. Söz konusu roller, farklı ihtiyaçları doğurmanın yanı sıra ihtiyaçların karşılanmasına yönelik tercihleri de farklılaştırmaktadır.

Çevresel sorunların II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen sanayileşmenin etkisi ile günden güne büyümeye başlaması ve bu sorunların küresel boyutlarda bir tehdit oluşturması ulusal ve uluslararası çevrelerce kabul edilmektedir. Bu büyük çaplı çevre sorunlarının azaltılmasına yönelik politik ve yasal baskılar yapılmaya başlanması, tüketici konumundaki bireylerin çevreye duyarlı tüketim bilincinde artış meydana getirmektedir. Tüketici bilincinin artmasına paralel olarak çevreci ürünlere olan yönelim de artmaktadır. Bu durum mal veya hizmet üretimi gerçekleştiren işletmeleri, üretim süreçlerini çevreye duyarlı hale getirmeye itmektedir. Dolayısıyla işletmeler, bireylerin tüketime yönelik davranış ve tutumlarını gözlemleyerek, çevreci ürünlere olan talebini doğru tahmin etmek, bu yöndeki ihtiyaçları sorunsuz karşılamak ve çevreye karşı sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmek durumundadırlar.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum, Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde eğitim gören kadın öğrencilerin araştırmaya katılmaya daha istekli olmalarından kaynaklanmıştır. Aynı şekilde çoğunluğu 18-23 yaş arasında yer alan katılımcıların neredeyse tamamına yakınının bekar olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim seviyesi lisans ve lisansüstü olan katılımcıların çalışma durumlarına bakıldığında; yarı zamanlı ve tam zamanlı çalışan öğrenci sayısının, çalışmıyor durumda olan öğrenci sayısına oranla fazlasıyla düşük olduğu tespit edilmiştir.

Ailesi “3000 TL ve altı” aylık ortalama gelir düzeyine sahip olan katılımcıların oranı ile ailesi “3001 TL ve üstü” aylık ortalama gelir düzeyine sahip olan katılımcıların oranı birbirine yakın dağılım göstermiştir. Çocukluğunu ailesi ile birlikte geçiren katılımcı öğrencilerin bir kısmı şu anda yurtdışı yaşamaya başlamış olmasına rağmen, ailesi ile birlikte yaşamaya devam eden öğrenci sayısı yine diğer seçeneklere göre daha yüksek çıkmıştır. Anne ve baba eğitim düzeyleri açısından bir inceleme yapıldığında ise anne eğitim düzeyi ilköğretim olan katılımcıların, anne eğitim düzeyi lise ve üstü olan katılımcılardan fazla olduğu; fakat baba eğitim düzeyi söz konusu olduğunda bu farkın aynı oranda yüksek olmadığı gözlemlenmiştir.

Araştırmada toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi için BEM cinsiyet rolü envanteri kullanılmıştır. Söz konusu envanterin Türkçe uyarlaması Kavuncu tarafından 1987 yılında yapılmıştır. Orijinalinde kadınsılık, erkeksilik ve sosyal beğenilirlik ifadeleri olan ölçeğin Kavuncu tarafından yapılan uyarlamasından sonra envanterin faktör analizi ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 1999 yılında Dökmen tarafından yapılmıştır. Çalışmada envanterin Dökmen tarafından toplumsal özellikler ışığında düzenlenen ve sosyal beğenilirlik ifadeleri ölçek dışı bırakılan 40 ifadeli son hali kullanılmıştır. BEM orijinal çalışmada bireylerin kendini değerlendirdiği puanlara göre cinsiyet rollerini feminen, maskülen, androjen ve belirsiz olacak şekilde dört grupta incelemiştir.

Araştırmaya katılanlardan elde edilen verilere göre feminen, maskülen ve androjen bireylerin sayısı birbirine çok yakın çıkmıştır. Fakat belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin sayısı diğer üç cinsiyet rolüne sahip bireylerin sayısından oldukça fazladır. BEM cinsiyet rolü envanterinin uygulandığı 378 katılımcının %21,7’sinin feminen, %22’sinin maskülen, %21,4’ünün androjen ve %34,9’unun belirsiz cinsiyet rolü özelliği taşıdığı görülmüştür. Bu durum 1987 yılında Kavuncu tarafından 306 katılımcı ile yapılan çalışmada %19 feminen, %21 maskülen, %34 androjen ve %26 belirsiz cinsiyet rolü şeklindedir (Kavuncu, 1987). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından androjen yapıya sahip bireylerin dağılımı, erkeksi ve kadınsı özellikleri yüksek oranda barındırması sebebiyle, temelde bir toplumun yapısını ve bu toplumun sürekli değişen süreçlere ayak uydurma potansiyelini göstermektedir. Kavuncunun yapmış olduğu çalışmaya oranla bu çalışmada tespit edilen androjen birey sayısının daha düşük çıkmasının sebebinin zaman içerisinde yaşanan kültürel ve toplumsal değişimler olduğu ileri sürülebileceği gibi bu durumun kesin sebeplerinin tahmin edilmesi mümkün değildir.

Kadın katılımcı sayısının 306 olduğu bu çalışmada, feminen cinsiyet rolüne sahip birey sayısının 82 olduğu gözlemlenmiştir. Erkek katılımcı sayısı da düşük olmasına rağmen cinsiyet rolleri açısından dağılım dengeli olmuştur. Bu çerçevede kalıplaşmış ve kadınsı olarak nitelendirilen ifadelerin günümüzde her iki biyolojik cinsiyet için de eşit dağılım göstermeye başladığı; diğer yandan erkeksi olarak kalıplaşmış olan ifadelerin zamanla kadınlar tarafından benimsenmeye başladığı da ileri sürülebilir.

Araştırma sonuçlarına göre kadınsı ve erkeksi özellikleri medyandan yüksek olan androjen bireylerin sayısı 81'dir. Androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin hem erkeksilik hem de kadınsılık özelliklerini medyanların üzerinde taşıyor olmalarına bağlı olarak, kadınsı ve erkeksi özellikler açısından daha esnek yapıları oldukları ve cinsiyetlere yönelik daha objektif bir bakış açısı geliştirebildikleri düşünülebilir. Bunun tam aksi olarak belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin de bazı yönlerden eksik ve sağlıksız bir kişilik yapısı geliştirdikleri ileri sürülmektedir. Bu konu ile ilgili Bem, androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin psikolojik açıdan daha sağlıklı; belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin de psikolojik açıdan daha sağlıksız bireyler olduklarını ifade etmiştir (Bem, 1974). Bu durumda biyolojik cinsiyeti ile uyumlu seviyede erkeksilik ve kadınsılık puanına sahip olan bireylerin ise buldukları toplumun cinsiyete özgü değer yargılarına daha çabuk uyum sağladıkları ve topluma daha uygun kalıplar sergiledikleri düşünülebilir.

Zaman içerisinde artan bilinç ve toplum içi iletişim göz önünde bulundurulduğunda bazı cinsiyet rolü özelliklerinin değişiklikler gösterebileceği varsayılarak, toplumsal cinsiyet rolü çalışmalarının farklı zamanlarda veya farklı toplumlarda uygulanmasının faydalı olabileceği ve çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayacağı belirtilebilir.

Araştırmada katılımcıların çevreye duyarlı tüketim davranışının ölçülmesi için, Roberts ve Bacon tarafından 1997 yılında 1503 tane Amerikalı yetişkine uygulanan "çevreye duyarlı tüketim davranışı ölçeği"nin uyarlanmış hali kullanılmıştır. 1997 yılında 20 yaş ve üzeri yetişkinlerle yapılan orijinal çalışmanın aksine bu çalışma yaş ortalaması 20'nin altında olan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet açısından ele alındığında ise katılımcıların %49,5 kadın ve %50,5 erkek oranı ile neredeyse eşit sayıda olduğu orijinal çalışmada kullanılan ölçek 30 ifade ve 6 faktörden oluşmaktayken, bu çalışmada eşit olmayan sayıda cinsiyet gruplarıyla çalışılmıştır (Roberts and bacon, 1997). Yapılan

uyarlama ile 2 ifade ölçekten çıkarılmış ve uygulanan faktör analizi sonucunda 4 faktör grubuna ulaşılmıştır. Bu faktörler orijinal çalışmayla tutarlı biçimde “enerji tasarrufu davranışı”, “geri dönüşüm davranışı”, “ekolojik bilinçli karar verme davranışı” ve “çevresel sorunları anlama davranışı” olarak isimlendirilmiştir.

Ölçekte yer alan ifadelerle ilişkin ortalamalar değerlendirildiğinde “kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm” ifadesi en yüksek hassasiyete sahip olan ifadedir. Buna karşın “üretimi sırasında kıt kaynakların kullanıldığı ürünlerin tüketimini sınırlandırmak için çaba sarf ederim” ifadesi duyarlılığın en az olduğu ifade olmuştur.

Çalışmada sosyo- demografik özelliklerle çevreye duyarlı tüketim davranışı arasında anlamlı farklılıkların var olup olmadığı ölçülmüştür. Yapılan bağımsız gruplar t-Testi sonucunda, yaş düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı; yaş düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı; yaş düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı; yaş düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı; katılımcıların cinsiyetleri ile enerji tasarrufu davranışı; katılımcıların cinsiyetleri ile geri dönüşüm davranışı; katılımcıların cinsiyetleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı; katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sorunları anlama davranışı; katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı; katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı; katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı; katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı; katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı; katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeyleri ile enerji tasarrufu davranışı; katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı; katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeyleri ile ekolojik bilinçli karar verme davranışı; katılımcıların aile aylık ortalama gelir düzeyleri ile çevresel sorunları anlama davranışı ve katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışına ilişkin bağımsız gruplar t-Testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular anne eğitim düzeyi ilköğretim olan bireylerin, anne eğitim düzeyi lise ve üstü olan bireylere oranla geri dönüşüm konusunda daha duyarlı olduklarını göstermiştir. Aynı şekilde katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile enerji tasarrufu

davranışı ve katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm davranışı için yapılan bağımsız gruplar t-Testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin, baba eğitim düzeyi lise ve üstü olan öğrencilere oranla hem enerji tasarrufu davranışı konusunda hem de geri dönüşüm davranışı konusunda daha duyarlı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre katılımcıların anne eğitim düzeyleri ve baba eğitim düzeyleri için; eğitim seviyesinin artmasının çevre duyarlılığını azalttığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu sonuçlara göre eğitim düzeyi düştükçe enerji tasarrufu davranışı ve geri dönüşüm davranışı konusunda hassasiyetin artmasının çevre bilinci ile mi yoksa maddi yetersizlik ve tasarruf düşüncesi ile mi ilişkili olduğunun farklı çalışmalarla araştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların şu an beraber yaşadıkları insanlar ile enerji tasarrufu davranışı, geri dönüşüm davranışı ve ekolojik bilinçli karar verme davranışı hassasiyetine ilişkin ayrı ayrı yapılan bağımsız gruplar t-Testi sonuçlarına göre bu değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Şu anda ailesi ile beraber yaşayan katılımcıların, ailesi ile yaşamayan katılımcılara oranla enerji tasarrufu davranışı , geri dönüşüm davranışı ve ekolojik bilinçli karar verme davranışı konusunda daha duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Ailesi ile beraber yaşayan katılımcıların duyarlılıklarının daha yüksek seviyede olmasının çevresel bilinçten mi yoksa aile içi ekonomik koşullara yönelik endişelerden mi kaynaklandığı konusunda kesin bir yargıya varılması mümkün değildir. Bu farklılıklar da yapılacak başka çalışmalar aracılığıyla tartışılabilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından çevreye duyarlı tüketim davranışı faktörleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar da enerji tasarrufu davranışının toplumsal cinsiyet rollerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık içerdiğini göstermiştir. Bu sonuçlara göre androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin enerji tasarrufu davranışına yönelik duyarlılıkları daha yüksek çıkmıştır.

Geri dönüşüm davranışının da toplumsal cinsiyet rolleri ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin geri dönüşüm davranışı konusunda daha duyarlı oldukları görülmüştür.

Ekolojik bilinçli karar verme davranışının da toplumsal cinsiyet rolleri ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ve maskülen cinsiyet rolüne sahip bireylerin ekolojik bilinçli karar verme konusunda daha duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır.

Çevresel sorunları anlama davranışı ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelendiğinde ise sonuç olumsuz çıkmıştır. Başka bir ifade ile toplumsal cinsiyet rolleri ile çevresel sorunları anlama davranışı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Elde edilen sonuçlara göre çevreci tüketim davranışına ilişkin cinsiyete bağlı farklılıklar bulunamamışken; toplumsal cinsiyet rolleri söz konusu olduğunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Bu durumda, yapılan çalışmalarda cinsiyet kadar cinsiyet rollerinin de değerlendirmeye alınmasının faydalı olacağı ileri sürülebilir. Dolayısıyla cinsiyet rollerinin çevreye dair ve çevreye zarar vermeyecek olan ürünlere dair sahip oldukları duyarlılıklara ilişkin elde edilen bulgular hem cinsiyetin toplumsal yönüyle ilgilenen hem çevreyi ele alan hem de tüketim davranışını inceleyen bilim dallarınca kullanılabilir. Aynı zamanda bu çalışma farklı zamanlarda, farklı bölgelerde ve farklı kitlelerle yeniden yapılarak tekrarlanabilir ve yapılan karşılaştırmalar sonucunda da sosyo-demografik özelliklerin çalışma üzerindeki etkisi daha ayrıntılı bir şekilde yorumlanabilir.

KAYNAKLAR

Abdi, M. R., Kamali, M., & Vaezifar, S. (2008). Distribution of Radioactive Pollution Of 238U, 232Th, 40K and 137Cs İn Northwestern Coasts of Persian Gulf, Iran. *Marine Pollution Bulletin*, 56(4), 751-757.

Adak, N. (2010). Geçmişten Bugüne Çevreye Sosyolojik Yaklaşım. *Ege Academic Review*, 10(1).

Agrawal, S. K. (1990). Waste Management: A Systems Perspective. *Industrialmanagement & Data Systems*, 90(5).

Ahlbom, A., & Feychting, M. (2003). Electromagnetic Radiation: Environmental Pollution and Health. *British Medical Bulletin*, 68(1), 157-165.

Ak, S. (2013), Yeşil Tüketim Yaklaşımı Ekseninde İslami Çevrecilik, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Akın, G. (2017). İnsan Sağlığı ve Çevre Etkileşimi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (DTCF) 54(1).

Akkırman, D. K. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kent Mekanına Erişimde Cinsiyete Dayalı Farklar ve Eşitsizlikler. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Akkurt, N. D. (2018), Üst biliş Stratejileri Öğretiminin Çevre Duyarlılığına Etkisi, Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBILDER), 3(1), 16-25.

Aksan, N., Kisac, B., Aydın, M., & Demirbüken, S. (2009). Symbolic Interaction Theory. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 902-904.

Aktuğlu, I. K., & Temel, A. (2006). Tüketiciler Markaları Nasıl Tercih Ediyor? Kamu Sektörü Çalışanlarının Giysi Markalarını Tercihini Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 43-59.

Alagöz, S. B. (2007). Yeşil Pazarlama ve Eko Etiketleme. *Akademik Bakış*, 11(10.01), 2017.

Algan, F. T. K., & Bilen, S. (2005). Toprak Kirlenmesi ve Biyolojik Çevre. *Journal of the Faculty of Agriculture*, 36(1).

Alnaçık, Ü. (2009). Tüketicilerin Çevreye Duyarlılığı ve Reklamlardaki Çevreci İddialar. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18), 48-79.

Anil Mathur, P. George Moschis, Euehun Lee, "Life Events And Brand Preference Changes", Journal Of Consumer Behaviour, Vol.3, No: 2, 2003, S. 129-32.

Aracioglu, B., & Tatlıdil, R. (2009). Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri. Ege Academic Review, 9(2), 435-461.

Arlı, M., & Nazik, M. H. (2001). Bilimsel araştırmaya giriş. Gazi Kitabevi.

Arlı, E. (2012). Müşterilerin Kulaktan Kulağa İletişime Bağlı Satın Alma Kararları Üzerinde Referans Gruplarının Etkisi: Deniz Turizm İşletmeciliği Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17), 155-170.

Arseven, A. (1986). Çocukta Benlik Gelişimine Ailenin Etkisi ve Çocuğun Okuldaki Başarısı. Eğitim ve Bilim, 10(60).

Arslan, A. (2004). Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri. Journal of Human Sciences, 1(1).

Asaro, L., Gratton, M., Seghar, S., & Hocine, N. A. (2018). Recycling of Rubber Wastes by Devulcanization. Resources, Conservation and Recycling, 133, 250-262.

Aslan, O., Sağır, Ş. U., & Cansaran, A. (2008), Çevre Tutum Ölçeği Uyarlanması ve İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (25).

Aslan, F., & Çınar, R. (2015). Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Çerçevesinde Kafkas Üniversitesi Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Ürünleri Kullanma Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(9). 169-184

Atış, F. (2010). Ebelik/Hemşirelik 1. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Ay, U. (2017). Çevreci Tüketim Davranışlarının Değer-İnanç-Norm Kuramı Temelinde İncelenmesi. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi-Journal of Consumer and Consumption Research, 9(1), 1-33.

Aydın, H. (2013). Çevreci Tüketicilerin Değer Temelli Bölümlendirilmesi: Çevreci Kadın Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 105-124.

Aydın, K. (2014). Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 4, Sayı:8.

Ayvaz, Z. (1998). Çevre Eğitime Giriş. İzmir: Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları, 3(21), 5-6.

Balmori, A. (2009). Electromagnetic Pollution from Phone Masts. Effects on Wildlife. Pathophysiology, 16(2), 191-199.

Bandura, A. (2011). Social Cognitive Theory. Handbook of Social Psychological Theories, 349-373.

Banerjee, S., Gulas, C. S., & Iyer, E. (1995). Shades of Green: A Multidimensional Analysis of Environmental Advertising. Journal of Advertising, 24(2),

Baykal, H., & Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi- Journal of Mustafa Kemal University Social Sciences Institute Cilt, 5, 2.

Baylan, E., & Karadeniz, N. (2006). Terkos Gölü (İstanbul) Örneğinde Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Tarım Bilimleri Dergisi, 12(2), 151-161.

Baylan, E. (2009). Doğaya İlişkin İnançlar, Kültür ve Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilerin Kuramsal Bağlamda İrdelenmesi. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 1(2), 64-74.

Bayramoğlu, E., Özdemir, B., & Demirel, Ö. (2014). Gürültü Kirliliğinin Kent Parklarına Etkisi ve Çözüm Önerileri: Trabzon Kenti Örneği. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 4(9), 35-42.

Bell, L.C. (2004). Psikoanalitik Theories of Gender. In A.H. Eagly, A.E. Beall and R.J. Sternberg (Eds), the Psychology of Gender, New York: The Guilford Press. 145-169

Bem, S. L. (1974). The Measurement of Psychological Androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42 (2), 155-162.

Bem, S. L., & Lewis, S. A. (1975). Sex Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(4), 634.

Bem, S. L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review*, 88(4), 354.

Bem, S. L. (1983). Gender Schema Theory and Its Implications For Child Development: Raising Gender-Aschematic Children in A Gender-Schematic Society. *Journal of Women in Culture and Society*, 598-616.

Bilgin, Z. (2001). *Basic for Consumer Behavior*. Türkmen Kitapevi. İstanbul

Bilginoğlu, M. A. (1993). Çevre Sorunları ve Çözüm Yolları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (10), 59-75.

Biswas, A. K. (2005). An Assessment of Future Global Water Issues. *International Journal of Water Resources Development*, 21(2), 229-237.

Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Univeresty of California Press. 78-90.

Bodur, G. (2010). *Hemşirelik Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığına İlişkin Görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bora, A. (2012). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. (Der: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan)* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brookes, P. C. (1995). The Use of Microbial Parameters in Monitoring Soil Pollution by Heavy Metals. *Biology and Fertility of Soils*, 19(4), 269-279.

Büyükgüngör, H. (2006). Çevre Kirliliği ve Çevre Yönetimi. *Toprak İşveren Dergisi*, 72, 9-17.

Caldera, Y. M., Huston, A. C. & O'brien, M. (1989). Social Interactions and Play Patterns of Parents and Toddlers with Feminine, Masculine, and Neutral Toys. *Child Development*, 70-76.

Çabuk, A. G. B., & Karacaoğlu, A. G. Ö. C. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, 36(1-2), 189-198.

Çabuk, S., & Nakıboğlu, M. B. (2003). Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri ile İlgili Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(12).

Çabuk, S., Nakıboğlu, A. G. B., & Keleş, C. (2008). Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1).

Çavdar, D., (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançları. Ankara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çelik, A. A., (2012). Tüketicilerin Değer Yapılarının Demografik ve Psikografik Özelliklerinin Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışının Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Çelik Bekleviç, A. (2013). Bir Üniversite Hastanesi Araştırma Görevlilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği ve Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısının Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Çelik, B. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Seçiminde Cinsiyet Rollerinin Etkisi: Konya Örneği. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya

Çetinkaya, C., & Özceylan, E. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Satın Alma Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma: Gaziantep Üniversitesi Örneği. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 16(1), 289-302.

Çilingir, B. M. (2016). Hava Kirliliği ve Akciğer. Journal of Contemporary Medicine, 6, 1-Ek-Olgular Sunumları, 131-137.

Akın, D. (1998). "İstanbul'da Yaşayan Binek Otomobil Lastiği Tüketicilerinin Marka Tercihleri ile Tercih Nedenlerinin Belirlenmesi " (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Davis, T., & Wilson, J. M. (2016). *Gender Schema Theory*. The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies.

Dedeoğlu, A. Ö. (2002). Tüketici Davranışları Alanında Kalitatif Araştırmaların Önemi ve Multidisipliner Yaklaşımlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2).

De Groot, J. I., & Steg, L. (2009). Morality and Prosocial Behavior: The Role of Awareness, Responsibility, and Norms in the Norm Activation Model. *The Journal of Social Psychology*, 149(4), 425-449.

Delphy, C. (2002). *Rethinking Sex and Gender*. *Gender: A Sociological Reader*. Psychology Press. 51-60. <https://books.google.com/books>

Deniz, M. (2011). Markalı Ürün Tercihlerinin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (61), 243-268.

Diller, A. (2018). *The Gender Question in Education: Theory, Pedagogy, and Politics*. Routledge. (Pg: 1)

Dillon, M. (Ed.). (2003). *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge University Press.

Doğan, T., Karaman, N. G., Çoban, A. E., & Çok, F. (2012). Predictors of Adolescents' Friendship Qualities: Gender and Family Related Variables. *Elementary Education Online*, 11(3), 845-855.

Doğan, O., Bulut, Z. A., & Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4).

Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2012). *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*. Ankara: Pegem Yayınevi.

Doğanay, H., & Coşkun, O. (2017). Enerji Kaynakları. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-328.

Donthu, N., & Yoo, B. (1998). Cultural Influences On Service Quality Expectations. *Journal Of Service Research*, 1(2), 178-186.

Dökmen, Z. Y. (1999). BEM Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Remzi Kitapevi. İstanbul.*

Dökmen, Z. (2018). BEM Cinsiyet Rolü Envanterinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi-DTCF Dergisi*, 35(1).

Dunlap, R. E. (2008). The New Environmental Paradigm Scale: From Marginality to Worldwide Use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3-18.

Durmaz, Y. C. D. Y., Cömert, Y., & Durmaz, Y. (2006). Tüketicinin Tatmini ile Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması. *Journal Of Yaşar University*, 1(4), 351-375.

Durmaz, Y., Bahar, R., & Kurtlar, M. (2011). Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 114-133.

Eagly, A. H., Wood, W. & Diekmann, A. B. (2000). Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: A Current Appraisal. *The Developmental Social Psychology of Gender*, 123-174. <https://books.google.com.tr/books>

Eagly, A. H. (2013). Sex Differences In Social Behavior: A Social-Role Interpretation. *Psychology Press*. 7-34. <https://books.google.com.tr/books>

Eckes, T., & Trautner, H. M. (Eds.). (2000). *The Developmental Social Psychology of Gender*. *Psychology Press*. <https://books.google.com.tr/books>

Elgün, A., & Alemdar, M. Y. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(3), 1054-1067.

Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14).

Erdol, T. A., & Gözütok, F. D. (2017). Ortaöğretim Öğrencileri İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Öğretim Programı İhtiyaç Analizi: Bir Anadolu Lisesi Örneği. *Eğitim ve Bilim*, 42(190).

Ergen, A. (2014). Maddi Değerler, Gönüllü Sade Yaşam Biçimi, Çevre Bilgisi: Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Açısından Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Ergün, T., & Çobanoğlu, N. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1).

Erten, S. (2004). Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi*, 65(66), 1-13.

Erten, S. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (28).

Erzeybek, B. (2015). Anne-Babaların Çocuklarını Yetiştirirken Benimsedikleri Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları. *Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.

Fidan, N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Gül Yayınevi. 2-18.

Francis, C. D., Ortega, C. P., & Cruz, A. (2009). Noise Pollution Changes Avian Communities and Species Interactions. *Current Biology*, 19(16), 1415-1419.

Frantz, C. M., & Mayer, F. S. (2014). The Importance of Connection to Nature in Assessing Environmental Education Programs. *Studies in Educational Evaluation*, 41, 85-89.

Friedl, E. (1978). Society and Sex Roles. *Human Nature*, 1(4), 68-75.

Gilbert, R. O. (1987). *Statistical Methods for Environmental Pollution Monitoring*. John Wiley & Sons.

Goines, L., & Hagler, L. (2007). Noise Pollution: A Modern Plague. *Southern Medical Journal-Birmingham Alabama*-, 100(3), 287.

Gök, A., & Türk, M. (2011). Perakendeci İşletmelerde Çevreyi Koruma Bilinci Üzerine Bir Araştırma. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 16(2).

Gökce, H. (2017), Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile. Sosyoloji Notları, 1(1), 50-63.

Görgülü, M., Darcan, N., & Göncü, S. (2009). Hayvancılık ve Küresel Isınma. V. Ulusal Hayvan Besleme Kongresi (Uluslararası Katılımlı). Çorlu, 30.

Gülay, H. (2011). Ağaç Yaş İken Eğilir: Yaşamın İlk Yıllarında Çevre Eğitiminin Önemi. TÜBAV Bilim Dergisi, 4(3), 240-245.

Gülbaş, P. (2013). Kırsal ve Kentsel Alanlarda Toplumsallaşma Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanılması (Aydın İli Örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Güldü, Ö., & Kart, M. E. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64(03), 097-116.

Güler, Ç., & Çobanoğlu, Z. (1994). Çevresel ve Biyolojik İzleme ve Değerlendirme. Sağlık Bakanlığı, Çevre Sağlığı, Temel Kaynak Dizisi, (7).

Güler, Ç., & Çobanoğlu, Z. (1994). Su Kirliliği. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, (12), 1.

Güler, Ç., & Çobanoğlu, Z. (1997). Toprak Kirliliği. TC Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, (40).

Güler, T. (2009). Ekoloji Temelli Bir Çevre Eğitiminin Öğretmenlerin Çevre Eğitimine Karşı Görüşlerine Etkileri. Eğitim ve Bilim, 34(151).

Gündüzalp, A. A., & Güven, S. (2016). Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, ISSN, 1304-2823.

Gürhan, A. G. N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. E-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi, 2(2).

Gürkan, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Karagöz Metinlerinde Kadın. Electronic Turkish Studies, 12(29).

Gümüšoğlu, F. (2014). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 2(4).

Hayta, A. B. (2006). Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2).

Helgeson, V. (2012). Psychology of Gender. Psychology Press.

Ho, Y. Y. (2002). Recycling as A Sustainable Waste Management Strategy for Singapore: An Investigation To Find Ways to Promote Singaporean's Household Waste Recycling Behaviour. Environmental Psychology Unit.

Howard, J. A., & Sheth, J. N. (1969). The Theory of Buyer Behavior. New York, 63. <https://books.google.com.tr/books> Erişim: 26.05.2019

Idinopulos, T. A., & Yeşilyurt, T. (1999). Din Nedir? Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(5), 151-166.

Jaworowski, Z., Bilkiewicz, J., Dobosz, E., & Wodkiewicz, L. (1975). Stable and Radioactive Pollutants in A Scandinavian Glacier. Environmental Pollution (1970), 9(4), 305-315.

Kaçtıoğlu, S., & Şengül, Ü. (2010). Erzurum Kenti Ambalaj Atıklarının Geri Dönüşümü İçin Tersine Lojistik Ağı Tasarımı ve Bir Karma Tamsayılı Programlama Modeli. Atatürk University Journal of Economics & Administrative Sciences, 24(1).

Kalemzer Karaca, B. (2018). Cinsel Yönelimin Cinsel Mitler, Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerindeki Etkisi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kam, P. C. A., Kam, A. C., & Thompson, J. F. (1994). Noise Pollution in the Anaesthetic and Intensive Care Environment. Anaesthesia, 49(11), 982-986.

Kampa, M., & Castanas, E. (2008). Human Health Effects of Air Pollution. Environmental Pollution, 151(2), 362-367.

Kaplan, K., (2016). Evli Bireylerde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumların, Evlilik Doyumuna ve Psikolojik İyi Oluş Durumuna Etkisinin İncelenmesi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaca, C. (2007). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1).

Karaca, A., & Turgay, O. C. (2012). Toprak Kirliliği. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi, 1(1), 13-19.

Karaca, Ç. (2013). Cinsiyetçilik ve Eşitlik Sağlama Çabaları, Sosyal Hizmete Giriş-Charles Zastrow-2010, 596-633

Karagöz, Y., & Kösterelioğlu, İ. (2008). İletişim becerileri değerlendirme ölçeğinin faktör analizi metodu ile geliştirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21).

Karalar, R., & Kiracı, H. (2011). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (30), 63-76.

Karataş, A., & Aslan, G. (2012). İlköğretim Öğrencilerine Çevre Bilincinin Kazandırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü: Ekoloji Temelli Yaz Kampı Projesi Örneği. Zeitschrift Für Die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 4(2), 259-276.

Karataş, A. (2014). Çevre Sorunlarına Alternatif Bir Çözüm Aracı Olarak Yükseköğretimde Çevre Eğitimi. ISEM2014. Adıyaman.

Karpuzcu, M. (2007). Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü (7). Kubbealtı Yayınları. İstanbul. <https://books.google.com.tr/books>

Kavuncu, N. (1987). BEM Cinsiyet Rolü Envanterinin Türk Toplumuna Uyarlama Çalışması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kayaer, M. (2013). Çevre ve Etik Yaklaşımlar. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2).

Kenar, İ., Turgut, S., & Gökalp, M. S. (2013). Electromagnetic Pollution Awareness Scale. International Journal of Educational Sciences, 5(3), 163-171.

Keskin, S., & Mehmet, B. A. Ş. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 51-69.

Kimmins, J. H. (1999). Balancing Act: Environmental Issues in Forestry (2). UBC Press. <https://books.google.com.tr/books>

Koçoğlu, C. M., & Koçoğlu, Y. (2017). Yeşil Pazarlama Kapsamında Çevreye Duyarlı Ürünlerin Satın Alma Eğilimleri: Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(5), 417-427.

Kodan, S. (2013). Evli Bireylerin Evlilik Kalitesi Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Korkmaz, M., Lütfi, A. T. A. Y., & Yıldırım, H. M. (2017). Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı, Kişilerarası Etkilenme Eğilimi ve Sosyal Etki Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 40-52.

Kotler, P. (2002). *Marketing Places*. Simon and Schuster. The Free Press, New York. <https://books.google.com.tr> Erişim: 23.12.2018

Kotler, P., & Armstrong, G. (2012). *Principles of Marketing 14th Edition*. New Jearsey: Pearson Education Inc. Çeviren: Gegez, A. E. (2018)

Kumcağız, H., Şahin, C., & Akıllı, N. (2017). Nurses' Gender Roles as Predictors of Job Satisfaction-Hemşirelerin İş Doyumunun Yordayıcısı Olarak Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4289-4299.

Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. Türkmen Kitabevi.

Küçüker, H. (2017). Sürdürülebilir Çevre Açısından Bir Çevresel Maliyet Unsuru Olan Karbon Maliyetlerinin İncelenmesi: Çanakçılar Seramik Fabrikası Örneği, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

Kükreler, Ö. (2012). Tüketicilerin Çevresel Sorumluluklarının Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumlarına Etkisi: Eskişehir Örneği. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4505-4525.

Lee, L. M. (2017). A Bridge Back to the Future: Public Health Ethics, Bioethics, and Environmental Ethics. *The American Journal of Bioethics*, 17(9), 5-12.

Leitgeb, N., Schröttner, J. & Böhm, M. (2005). Does "Electromagnetic Pollution" Cause Illness? *WMW Wiener Medizinische Wochenschrift*, 155(9), 237-241.

Lobinski, R., Moulin, C., & Ortega, R. (2006). Imaging and Speciation of Trace Elements In Biological Environment. *Biochimie*, 88(11), 1591-1604.

Martin, C. L. (1990). Attitudes and Expectations about Children with Nontraditional and Traditional Gender Roles. *Sex Roles*, 22(3-4), 151-166.

Marzadori, C., Ciavatta, C., Montecchio, D., & Gessa, C. (1996). Effects of Lead Pollution on Different Soil Enzyme Activities. *Biology and Fertility of Soils*, 22(1), 53-58.

Maslow, A. H. (1989). A Theory of Human Motivation. Readings In Managerial Psychology, University of Chicago Press. 20-35 <https://books.google.com.tr>

Erişim: 23.12.2018

Mazlum, M. (2010). Pazarlama İlkeleri. Çağ Üniversitesi Yayınları. Mengi, A. (1998). Çevre Koruma Yöneltileri, İlkeleri ve Araçları. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 7 (3).

Middleton, N. (2013). The Global Casino: An Introduction to Environmental Issues (4). Routledge. <https://books.google.com.tr/books>

Mittal, V., & Kamakura, W. A. (2001). Satisfaction, Repurchase İntent, And Repurchase Behavior: Investigating The Moderating Effect Of Customer Characteristics. *Journal Of Marketing Research*, 38(1), 131-142.

Moisander, J. (2007). Motivational Complexity of Green Consumerism. *International Journal of Consumer Studies*, 31(4), 404-409.

Mora, N. (2006). Kitle İletişim Araçlarında Yeniden Üretilen Cinsiyetçilik ve Toplumda Yansıması. *Journal of Human Sciences*, 2(1).

Mucuk, İ. (2009). Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Pazarlama İlkeleri*, 17.

Nakıboğlu, A. G. B. (2007). Tüketimin Çevreci Boyutu: Çevreci Tutum ve Davranışlara Göre Pazar Bölümlemesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2).

Oakley, A. (2015). Sex, Gender and Society. Ashgate Publishing, Ltd.115-125. <https://books.google.com/books>

Odabaşı, Y. (2007). Tüketici Davranışı. Mediacat Kitapları.

Onurlubaş, E., Yıldız, E., Yıldız, S., & Dinçer, D. (2017). Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bursa İli Örneği, III. In Ibaness Congress Series, Edirne-Türkiye (282-290).

Oskamp, S., Harrington, M. J., Edwards, T. C., Sherwood, D. L., Okuda, S. M., & Swanson, D. C. (1991). Factors Influencing Household Recycling Behavior. *Environment and Behavior*, 23(4), 494-519.

Ottman, J. A., Stafford, E. R., & Hartman, C. L. (2006). Avoiding Green Marketing Myopia: Ways to Improve Consumer Appeal for Environmentally Preferable Products. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 48(5), 22-36.

Önder, S., & Konaklı, N. (2002). Görsel Kirlilik ve Konya Kenti Örneğinde İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Tarım Bilimleri Dergisi*, 16(30), 28-37.

Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S., & Çankaya, Z. C. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Profesyonel Yardım Arama Tutumları, Cinsiyet Roller ve Kendini Saklama Düzeyleri. *PEGEM Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 59-71.

Özbebek Tunç, A., Akdemir Ömür, G., & Düren, A. Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *Journal of Faculty of Political Science*, 47.

Özdemir, A. G. N. (2015). Aile Hukuku ve (İlişkisel) Özerklik. *Ankara Barosu Dergisi*, (4).

Özerkmen, N. (2017). İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına. *DTCF Dergisi*, 42(1-2).

Özer, S., Yılmaz, H., Yeşil, M., & Yeşil, P. (2009). Evaluation of Noise Pollution Caused by Vehicles in the City of Tokat, Turkey. *Scientific Research and Essays*, 4(11), 1205-1212.

Özkan, B., & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Electronic Turkish Studies*.

Özkan, D. (2014). Modern Sosyal Hayatta Kadının Toplumsal Cinsiyetinin ve Rollerinin Dönüşümü: Geleneğe Karşı Modernite. *Turkish Studies*, 9, 9.

Özkaya, B. (2010). İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışının Uzantısı Olarak Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Reklamlar.

Özşahin, E., Eroğlu, İ., & Pektezel, H. (2016). Keşan'da (Edirne) Hava Kirliliği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (36), 83-100.

Palmer, J. (2002). Environmental Education In the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise. Routledge. <https://books.google.com.tr/books> Erişim: 24.12.2018

Peattie, K. (2001). Towards sustainability: the third age of green marketing. The Marketing Review, 2(2), 129-146.

Peattie, K. (2010). Rethinking Marketing. Long Lasting Products: Alternatives to the Throwaway Society, 243-272. <https://books.google.com.tr> Erişim: 24.12.2018

Polonsky, M. J. (2008). An Introduction to Green Marketing. Global Environment: Problems and Policies, 2(1). <https://books.google.com.tr/books> Erişim: 13.09.2018

Rani, P. (2014). Factors Influencing Consumer Behaviour. International Journal of Current Research and Academic Review, 2(9), 52-61.

Righi, S., Lucialli, P., & Bruzzi, L. (2005). Health and Environmental Impacts of A Fertilizer Plant–Part I: Assessment of Radioactive Pollution. Journal of Environmental Radioactivity, 82(2), 167-182.

Roberts, J. A. (1996). Green Consumers in the 1990s: Profile and Implications for Advertising. Journal of Business Research, 36(3), 217-231.

Roberts, J. A., & Bacon, D. R. (1997). Exploring the Subtle Relationships Between Environmental Concern and Ecologically Conscious Consumer Behavior. Journal of Business Research, 40(1), 79-89.

Rosenberg, N. J., Blad, B. L., & Verma, S. B. (1983). Microclimate: The Biological Environment. John Wiley & Sons. <https://books.google.com.tr/books> Erişim: 20.11.2018

Sankır, H. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin 'Kadın Sanatçı Kimliğinin Oluşum Sürecine Etkileri. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi.

Saral, A. (2011). Hava Kirliliği Nedir, Ülkemizdeki Durumdan Kesitler, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, (135). 34-41.

Sarıgöz, O., Karakuş, A., & Kıvanç, İ. R. A. K. (2012). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Elektromanyetik Kirlilik ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi. EJOVOC: Electronic Journal of Vocational Colleges, 2(2), 1-8.

Saydan, R., & Kanbir, H. (2007). Üniversiteli Tüketicilerin 'Çevreci Tüketim' Tutumları ve Satın Alma Davranışlarına Etkileri. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(2), 213-242.

Sayraç, N., Ari, E., & Malkoç, G. (2016). Aile ve Bireysel Değerlerin Sorumlu Tüketim Bilinci Üzerindeki Etkisi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 223.

Schultz, P. W., Oskamp, S., & Mainieri, T. (1995). Who Recycles and When? A Review of Personal and Situational Factors. Journal of Environmental Psychology, 15(2), 105-121.

Schübeler, P., Christen, J., & Wehrle, K. (1996). Conceptual Framework for Municipal Solid Waste Management In Low-Income Countries (Vol. 9). St. Gallen: SKAT (Swiss Center for Development Cooperation).

Schwartz, S. H., & Howard, J. A. (1980). Explanations of The Moderating Effect of Responsibility Denial on The Personal Norm-Behavior Relationship. Social Psychology Quarterly, 441-446.

Schwartz, J. (1994). What Are People Dying of On High Air Pollution Days? Environmental Research, 64(1), 26-35.

Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In Advances in experimental social psychology (Vol. 10, pp. 221-279). Academic Press.

Schwartz, S. H. (1999). A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. Applied Psychology, 48(1), 23-47.

Schwarzer, R., & Luszczynska, A. (2005). Social Cognitive Theory. Predicting Health Behaviour, 127-169.

Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği. Sosyal Bilimler Dergisi. Cumhuriyet Üniversitesi Yayını. Cilt:28. No:1.

Seyhan, N. (2010). Elektromanyetik Kirlilik ve Sağlığımız. Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arsivi, 47(2). Doi: 10.4274/Npa.5661

Sidanius, J., Pratto, F., Van Laar, C., & Levin, S. (2004). Social Dominance Theory: Its Agenda and Method. Political Psychology, 25(6), 845-880.

Shrum, L. J., Mccarty, J. A., & Lowrey, T. M. (1995). Buyer Characteristics of The Green Consumer and Their Implications For Advertising Strategy. Journal of Advertising, 24(2), 71-82.

Solomon, M. R., Surprenant, C., Czepiel, J. A., & Gutman, E. G. (1985). A Role Theory Perspective on Dyadic Interactions: The Service Encounter. Journal of Marketing, 49(1), 99-111.

Spence, J. T., Helmreich, R. & Stapp, J. (1973). A Short Version of the Attitudes toward Women Scale (AWS). Bulletin of the Psychonomic Society, 2(4), 219-220.

Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. Human Ecology Review, 81-97.

Straughan, R. D., & Roberts, J. A. (1999). Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in The New Millennium. Journal of Consumer Marketing, 16(6), 558-575.

Sutton, P. W. (2007). The Environment: A Sociological Introduction. Polity.

<https://books.google.com.tr/books> Erişim: 02.05.2019

Şahin Görmüş, A., Aydın, S., & Ergin, G. (2013). İşletme Bölümü Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Cinsiyet Rollerini Bağlamında İncelenmesi. Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences, 15(1).

Şengül, Ü. (2010). Atıkların Geri Dönüşümü ve Tersine Lojistik. Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 6(1), 73-86.

Şenocak, B. & Mohan Bursalı, Y. (2018). İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci ve Yeşil İşletmecilik Uygulamaları ile İşletme Başarısı Arasındaki İlişki. Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 23(1).

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics, 6th edn Boston. Ma: Pearson.

The United Nations World Water Development Report. (2015). Water for A Sustainable World.

Thornhill, R. & Gangestad, S. W. (1996). the Evolution of Human Sexuality. Trends in Ecology & Evolution, 11(2), 98-102.

Türküm, A. S. (1998). Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci. Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir, 165-181.

Türk Çevre Kanunu (1983). Kanun Numarası: 2872. Resmî Gazetede Yayımlanma Tarihi, (18132).

Uzun, N., & Sağlam, N. (2006). Orta Öğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(30).

Uzuntaş, A. (2013). Etkili İletişim: Anlatabilmek ve Anlayabilmek. Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(1), 11-30.

Ünal, S., & Dımışlı, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye'de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(17).

Üstündağlı, E., & Güzeloğlu, E. (2015). Gençlerin Yeşil Tüketim Profili: Farkındalık, Tutum ve Davranış Pratiklerine Yönelik Analiz. Global Media Journal: Turkish Edition, 5(10), 341-362.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Sosyoloji Konferansları, (35), 29-56.

Veiga, L. H., Amaral, E. C., & Fernandes, H. M. (1998). Human Health Risk Screening of Radioactive and Nonradioactive Contaminants Due to Uranium Industry Operation. *Journal of Environmental Radioactivity*, 39(1), 69-85.

Velioğlu, M. N., ifci, S., Dölarıslan, E. M., Kıyan, Ő. S., & Karsu, S. (2013). Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No, 2912.

West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151.

Whyte, K. P., & Cuomo, C. J. (2016). Ethics of Caring in Environmental Ethics. *The Oxford Handbook of Environmental Ethics*, 234.

Yeşil, F., (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Cinsiyet İfadeleri ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini. Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yener, M. S. (1988), "Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler", *Standart Dergisi*, S. 14- 17.

Yılmaz, A., Morgil, F. İ., Aktuğ, P., & Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22).

Yılmaz, E. (2011). Marka İmajı:(Alışveriş Merkezlerine İlişkin Bir Araştırma). *Türkmen Kitabevi*. 105-154

Yılmaz, O., Boone, W. J.& Andersen, H. O. (2004) Views of Elementary and Middle School Turkish Students Toward Environmental Issues, *International Journal of Science Education*, 26:12, 1527-1546,

Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 109-128.

Yuan, B., Bao, C., Qian, X., Song, L., Tai, Q., Liew, K. M., & Hu, Y. (2014). Design of Artificial Nacre-Like Hybrid Films as Shielding to Mitigate Electromagnetic Pollution. *Carbon*, 75, 178-189.

Yücel, S., & Morgil, F. İ. (1998). Yükseköğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14).

Yücel, A. S. & Morgil, F. İ. (1999). Çevre Eğitiminin Geliştirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(1), 69-80.

Zannin, P. H. T., Ferreira, A. M. C., & Szeremetta, B. (2006). Evaluation of Noise Pollution in Urban Parks. Environmental Monitoring and Assessment, 118(1-3), 423-433.

Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zinkhan, G. M., & Carlson, L. (1995). Green Advertising and The Reluctant Consumer. Journal of Advertising, 24(2), 1-6.

<https://www.afad.gov.tr/tr/23733/Radyasyon-Dozlari-ve-Etkileri>

Erişim: 18.10.2018

<http://cevre.beun.edu.tr/dersnotu/icmesulari/icme-sularinin-aritilmasi.pdf>

Erişim: 10.10.2018

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%c3%87evre\(Çevre\)](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%c3%87evre(Çevre))

Erişim: 02.06.2017

<http://www.terimleri.com/cevre/cevre.html>

Erişim: 02.06.2017

<http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/water/wwap/wwdr>

Erişim: 02.06.2017

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelime=121781 (ekofeminizm)

Erişim: 10.08.2018

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HUKUK

Erişim: 18.07.2018

<https://istatistik.yok.gov.tr/>

Erişim: 24.05.2019

FORMLAR

Sayın Katılımı,

Bu çalışmaya İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerini belirlemek ve cinsiyet rollerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla bilgi toplamak için planlanmış olup, elde edilen veriler bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Katılımcılar ve tüm cevapları gizli tutulacaktır. Arkete zaman ayırığınızı ve katıldığınız için teşekkür ederiz.

BEM CİNSİYET ROLÜ ENKAVANTERİ

Aşağıdaki özelliklerin her birinin sizi tanıyan ama yakınından ne kadar uygun olduğunu düşününüz. Her özelliğin karşısına, size uygunluğunu

- 1- hiç uygun değil
 - 2- genellikle uygun değil
 - 3- bazen uygun değil
 - 4- kararsızım
 - 5- bazen uygun
 - 6- genellikle uygun
 - 7- her zaman uygun
- anlamına gelmek üzere numaralandırınız.

Uygunluk Numarası	Uygunluk Numarası
1. Ağırbaşlı / Ciddi	2. Ailesine karşı sorumlu
3. Anlayışlı	4. Başkını / Teselli
5. Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	6. Boyun eğen
7. Cana yakın	8. Cimert
9. Çocukları seven	10. Duygularını açığa vurmayan
11. Duygusal	12. Efkelsi
13. Etkilendi / Güçlü	14. Fedakâr
15. Girgin	16. Sönü alan
17. Gözü pek	18. Haklılığa karşı tavır alan
19. Hassas	20. Hırslı
21. İdealist	22. İncinmiş duyguları tanımlı etmeye istekli
23. Kabala dil kullanmayan	24. Kadınsı

Uygunluk Numarası	Uygunluk Numarası
25. Kendi ihtiyaçlarını savunan	26. Kendine güvenen
27. Kurallı / Katı	28. Lâfı gıblı davranan
29. Mantıklı	30. Merhametli
31. Namuslu	32. Ortiter
33. Risk göze almaktan çekilmeyen	34. Sadık
35. Saldırğan	36. Sevecen
37. Sıkılgan	38. Sözünde duran
39. Tatlı dilli	40. Yumuşak, nazik

ÇEVRECİ SATIN ALMA DAVRANIŞI İFADELERİ

Aşağıda yer alan ifadelere ne ölçüde katıldığınızı belirten, size en yakın şekli işaretleyiniz.

NO	İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Kablmıyorum	Kararsızım	Kablıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Enerji tasarrufu sağlamak için arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.					
2	Üretimi sırasında kıt kaynakların kullandığı ürünlerin tüketimini sınırladım için çaba gösteririm.					
3	Enerji tasarrufu, ev aletleri almaya çaba gösteririm.					
4	Elektrikli ev aletlerini sabah saat 10'dan önce ve akşam saat 10'dan sonra kullanmaya özen gösteririm.					
5	Aşırı ambalajlanmış ürünleri kullanmamaya çalışırım.					
6	İmkân buldukça, en az kirliğe sebep olacak ürünleri tercih ederim.					
7	Kullandığım elektrik enerjisi miktarını azaltmak için çaba gösteririm.					
8	Çevreye zarar vereceğini fark ettiğim ürünleri satın almam.					
9	Ekolojik sebeplerle, kullandığım ürünlerde değişiklik yapabiliirim.					

No	İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
10	Geri dönüşüm merkezlerini kullanırım veya evsel atıklarımı bir şekilde geri dönüştürürüm.					
11	Geri dönüştürülmüş kâğıt ürünleri kullanmak için çaba sarf ederim.					
12	Elektrikli ev aleti satın alırken en az elektrik enerjisini kullanan markaları tercih ederim.					
13	Çamaşırarımı yıkarken düşük fosfatlı deterjan veya sabun kullanırım.					
14	Ailemi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri kullanmamaları konusunda ikna etmeye çalışırım.					
15	Evimde kullandığım ampulleri, elektrik enerjisinden tasarruf etmek için, düşük wattlı olan ampuller ile değiştiririm.					
16	Daha az çevresel kirliliğe neden olacak ürünleri kullanırım.					
17	Basınçlı sıkıştırılmış gazları (aerosol kaplı) ürünleri satın almam (Parfüm, deodorant vb.).					
18	Mümkün olduğunca, geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri satın alırım.					
19	İçerisindeki kirletici oranının düşük olduğu ürünleri satın almaya çalışırım.					
20	İki ürün arasında seçim yaparken, diğer insanlara ve çevreye daha az zarar verebilecek olan ürünü tercih ederim.					
21	Tuvalet kâğıdı, peçete ve kâğıt havlu ürünler satın alırken, geri dönüştürülmüş kâğıttan üretilmiş olmalarına özen gösteririm.					
22	Çevreye karşı duyarısızca ürün üreten firmalardan alışveriş yapmam.					
23	Daha pahalı da olsa daha tasarruflu ampuller satın alırım.					
24	Sadece geri dönüştürülebilir ürünleri satın alırım.					
25	Zararlı yakıtlara olan bağıllığı azaltmak için, arabamı mümkün olduğunca az kullanırım.					
26	Toplum üzerindeki etkisini önemsemeksizin, maliyeti en düşük ürünleri satın alırım.					
27	Çevreye zarar veren ürünleri satın almam.					
28	Enerjiden tasarruf etmek için yüksek verimli ampuller satın alırım.					

KİŞİSEL BİLGİ FORMU			
Yaşınız:			
Medeni Durumunuz:	☐ Evli	☐ Bekar	
Cinsiyetiniz:	☐ Kadın	☐ Erkek	
Eğitim Durumunuz:	☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans	☐ Doktora
Çalışma Durumunuz:	☐ Yarı Zamanlı	☐ Tam Zamanlı	☐ Çalışmıyor
Anne Eğitim Düzeyiniz:	☐ İlköğretim	☐ Lise	
☐ Ön lisans	☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans-Doktora	
Baba Eğitim Düzeyiniz:	☐ İlköğretim	☐ Lise	
☐ Ön lisans	☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans-Doktora	
Ailenizin Aylık Ortalama Gelir Düzeyi:	☐ 0-1700 TL	☐ 1701-3000 TL	
☐ 3001-4000 TL	☐ 4001-5000 TL	☐ 5001-Üstü	
Çocukluğunuzu Kim İle Birlikte / Nerede Geçirdiniz:	☐ Aile	☐ Aktraba	☐ Yurt
☐ Arkadaş	☐ Yalnız	☐ Diğer	
Şu An Kim İle Birlikte / Nerede Yaşıyorsunuz:	☐ Aile	☐ Aktraba	☐ Yurt
☐ Arkadaş	☐ Yalnız	☐ Diğer	

ETİK KURUL KARARI

Tarih ve Sayı: 16/01/2019-9623

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
 Konu :Esen DABLAN

Sayın Esen DABLAN

İlgi :18/12/2018 tarihli, 114498 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığımı üstlendiğiniz 2019/08 dosya numaralı "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma" başlıklı çalışma Kurulumuzun 07.01.2019 tarih 01 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
 Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
 Başkan

15/01/2019 B.İşl.

: S.ARIK

Doğrulamak için:<http://194.27.128.66/er/visyon.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BEACE7N1J>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Süleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
 34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
 Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
 e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İ.Ü. Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi **Esen DABLAN** "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma" başlıklı, 2019/08 dosya numaralı 19.12.2018 tarih ve 114498 sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 07.01.2019 tarihinde gerçekleşen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>B. Turak.</i>
Doç. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Suat GEZGİN	İletişim Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Seyhan NIŞEL	İşletme Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Doç. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	<i>[Signature]</i>
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ÇEVREYE DUYARLI TÜKETİM DAVRANIŞI ÜZERİNE ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

ORJİNALLİK RAPORU

% 12 BENZERLİK ENDEKSİ	% 8 İNTERNET KAYNAKLARI	% 4 YAYINLAR	% 10 ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
----------------------------------	--------------------------------------	------------------------	---------------------------------

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	% 1
2	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	% 1
3	www.turkishstudies.net İnternet Kaynağı	% 1
4	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	ulead2018.ulead.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<% 1
7	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
8	www.academia.edu İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Esen	Soyadı	Dablan
Doğ.Yeri	Antakya	Doğ.Tar.	15.04.1993
Uyruğu	Türk	T.C Kim No	41098341538
Email	esndbln@gmail.com	Tel	05352620175

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mez. Yılı
Lisans	İstanbul Üniversitesi	2015
Lise	Necmi Asfuroğlu Anadolu Lisesi	2010

İş Deneyimi

	Görevi	Kurum	Süre (Yıl- Yıl)
1.	Araştırma Görevlisi	İstanbul Gelişim Üniversitesi	2015-2018
2.	Hasta Danışmanı	DENTAYDIN Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2015-2015

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*	KPDS/ÜDS Puanı	(Diğer) Puanı
İngilizce	İyi	İyi	İyi	-	83,75

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
ALES Puanı	87,07	88,57	89,24

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi
Microsoft Office	Çok İyi
IBM SPSS	İyi
BilMEdical Hastane Bilgi Yönetim Sistemi	İyi

Yayımları/Tebliğleri Sertifikaları/Ödülleri

-

Özel İlgi Alanları (Hobileri):

-